น้อรน้อง

ที่ระลึกงานฌาปนกิจศพ

นางสาว ใจรัก แสงทอง

ณ เมรุวัดธาตุทอง กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๒๐

ขอบพระคุณทุกท่านที่ให้เกียรติมาร่วมในงานนี้

เจ้าภาพ



น.ส.ใจรัก แสงทอง

เกิด ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๙๘

ถึงแก่กรรม ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๔





นางสาว ใจรัก แสงทอง

(น้องน้อย)

บุตร	นายอรุณ และ นางประจวบ แสงทอง
เกิด	เมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๔๙๘
การศึกษาชั้นอนุบาล	โรงเรียนพรวิทยา และพระแม่มารีพระโขนง
การศึกษาชั้นประถม	โรงเรียนสุขุมวิทวิทยา
การศึกษาชั้นมัธยม	โรงเรียนมัธยมสาธิตวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร
ถึงแก่กรรม	เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๔ ขณะกำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕

น้องน้อยตาย

ลูกผมตาย

แกถูกยิงตายดับ

หน้าคาประตูบ้าน

เหมือนนกน้อยที่ถูกยิงร่วงจากกิ่งไม้

มันยิงลูกสาวผมเหมือนยิงนก-เหมือนยิงนก !

ลูกผมตายเหมือนนก

๕ นัดซ้อน ซึ่งตายทุกนัด

เห็นกับตา น้องน้อยฟุบตาย

เหมือนนกน้อยตัวหนึ่งจริงๆ

๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๔ เวลา ๑๗.๕๐ น.

ลูกกำลังจะเข้าบ้านอยู่แล้วน้ำเน่า

ทำไม ทำไม ลูกผมถึงต้องตาย

แกกำลังรุ่น แกกำลัง **เติบโต**

แกกำลัง **เจริญ** ไปสู่ความ **ดีงาม**

ทำไมชีวิตที่กำลังน่ารัก จึงต้องสูญสิ้นไป

ด้วยน้ำมือ, น้ำใจเหี้ยมเยี่ยงสัตว์ป่า

ทำไมคนเราจึงมีจิตใจเหี้ยมโหด ?

ปราศจากความรัก-ความเมตตาต่อชีวิตเพื่อนมนุษย์

ความเห็นแก่ตัวใช่ไหม ?

กิเลสตัณหาที่หอกหมักสั่งสมไว้ในใจของมัน

เมื่อมันอยากได้มันก็จะเอาให้ได้ทั้งๆ ที่มันไม่มีสิทธิ์

ไม่มีคุณความดีเพียงพอ

ความเห็นแก่ตัวของมันขึ้นสู่ระดับสูง

จนถึงกับทำลาย

ทำลายจนย่อยยับ

ย่อยยับไปทุกผู้คน

ขอสรรเสริญและคารวะ

ตำรวจผู้มีความสามารถของเราจับมันได้

ใน ๓ ชั่วโมง หลังจากที่มันก่อกรรมอันแสนหฤโหด

ต่อน้องน้อย

ต่อดวงใจของ พ่อ-แม่ พี่น้อง ญาติมิตรทุกคน

คนเช่น "มัน" ควรมีชีวิตอยู่ในสังคมนี้หรือ

แน่นอนควรหรือไม่ควร "มัน" ก็มีชีวิตอยู่แน่

และ สังคมเรานั่นแหละสร้าง "มัน" ขึ้นมา

สร้างมันในสังคม "ตัวใครตัวมัน"

สร้างมันในสังคมที่แข่งขันกัน "เด่น"

แข่งขันกัน "เก่ง"

เก่งกว่าคนอื่น, วิเศษกว่าใคร

เพื่อจะได้-ไปเหยียบคอคนอื่น

เราสอนเด็กให้มีความรู้-มีปริญญา-มีประกาศนียบัตร

แต่เราสอนให้เขามี "ปัญญา" หรือไม่?

ปัญญาที่จะรู้จักรักคนอื่นยิ่งกว่าตัวเอง

ปัญญาที่จะรู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม

ปัญญาที่จะสร้างสรรค์สังคมให้ดีงาม

ดอกไม้งาม-สวย-สดชื่น น่าทนุถนอม

เขายังสอนให้คนรู้จักรัก ห้ามเด็ด ห้ามทำลาย

เพื่อประดับความงามในดวงใจคน

แต่ลูกผม-น้องน้อย กำลังผลิบาน เปล่งปลั่งเหมือน

ไม้ดอกแรกแย้ม

"มัน" ยังเด็ดชีวิต น้องน้อยของผม

อย่างไม่ปราณีเลย

เพราะอะไร-ทำไม-ลูกรักทั้งหลาย
ทำไม ? ทำไม ?
ขอให้ทุกคนคิดหาคำตอบเพื่อจะได้แก้
ไม่เช่นนั้น มันจะเกิดขึ้นกับตัวท่าน กับลูกหลาน
ของท่าน
อย่างที่มันเกิดแก่ผม
พ่อที่มีดวงใจแตกยับเยิน

น้องน้อย เกิด ๑๓ พฤศจิกายน ๒๔๖๘
.... ตาย ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๔

แน่นอนที่ "มัน" จะต้องถูกลงโทษ
ตามกรรมที่มันทำ

แต่จะได้ประโยชน์อะไร ? ในเมื่อยังมี "มัน"
อีกมากมาย เกลื่อนกลาด ในท้องถนนทุกวันนี้
เริ่มต้นเถิดครับ เริ่มต้นเสียทีช่วยกัน
ค้นหาคำตอบ
และกำจัด "มัน" ให้หมดไปจากหัวใจคน

พ่อ





"คุยกับลูก"

-๗-

น้อย....ลูกรักของพ่อ

ขณะที่พ่อเขียนคุยกับลูกอยู่นี้ลูกจากพวกเราไปหลายวันแล้ว.... แต่ความอาลัยอาวรณ์ลูก ยังไม่เหือดแห้งไปจากใจเราเลย....และมันจะเป็นอยู่ต่อไปตราบนานเท่านาน จริง ๆ นะลูก ทุกคนคิดถึงลูก....อาลัยลูกอย่างสุดแสน นอกจากพ่อ....แม่ พี่แดง....พี่หมู....อาแป๋ว และน้องหลิกของลูกแล้ว....เพื่อน ๆ ของลูก เช่น มัน, พี่แต๋ว,พี่หง่าว, แต๋ว, ตุ๊ก, ตุ๋ย, อ๋อย,จ๋า ฯลฯ มาเยี่ยมลูกแทบทุกวัน ไม่ขาดเลย.... ที่ประจำก็คือ พี่ ๆ และน้องของลูก พี่แดงมาอยู่จนค่ำทุกวันพี่หง่าว, มัน, แล้วก็พี่แต๋วของลูก อาจจะมีคนอื่นอีก แต่บังเอิญพ่อไม่ทราบก็ได้ แล้วเวลาพวกพี่ ๆ– เพื่อน ๆ ของลูกมา ก็จะมีดอกไม้สวย ๆ....ขนม ที่ลูกชอบมาฝาก....พ่อซาบซึ้งในจิตใจอันดีงามของเพื่อน ๆ พี่ ๆ ลูกเหลือเกิน เพราะเขารักลูกมาก เห็นพวกเขาแล้วพ่อก็อดน้ำตาไหลไม่ได้....เพราะอะไรรู้ไหมลูก เพราะลูกยังไม่ควรจะ จากพวกเราไปเลย....เพราะลูกกำลังน่ารัก....ลูกกำลังจะก้าวหน้าในการเรียน ลูกกำลังจะได้ไปอเมริกาสมใจลูก....ลูกคงรู้ซินะ ลูกสอบผ่านสัมภาษณ์อย่างดีด้วย....ลูกเอ๋ย.... ถ้าลูกอยู่พ่อจะชื่นใจสักเพียงใด....อกพ่ออกแม่ชอกช้ำ....เจ็บปวดสุดที่จะกล่าว ลูกจากไปอย่างไม่คาดคิดมาก่อนเลย ไม่คาดคิดจริง ๆ.... "*ไม่มีเสียงร้อง*" .... "*ไม่มี*

เสียงลา'' ในทันทีทันใด ลูกก็จากเราไป รู้ไหมลูก มันเป็นอย่างไร....เจ๊ที่ตึกหน้าบ้านเล่าให้ฟัง....พอ.....**"ปั๋ง"** นัดแรก กระเป๋าก็หลุดจากมือลูก.....ตัวลูกค่อย ๆ ทรุดลง....มือรูดลงมาตามซี่ไม้ประตู....ฟุบฮวบแนบกับดิน....นิ่ง... สนิท.... เงียบกริบ และพ่อมาเห็นตอนหลัง....ทอฟฟี่หลุดจากมือลูก ๒ ก้อน.... ตกอยู่ตรงนั้น....พี่นิสิตให้ที่ปากตรอก... ลูกเอ๋ย....ลูก ลูกน้อยของพ่อ....แล้วไม่แต่แค่นั้น....ไอ้สัตว์นรกตัวนั้น มันยังยิงลูกซ้ำอีกถึง ๔ นัด

ลูกคงจะไม่รู้....หรืออาจจะรู้ว่า หลังจากลูกจากไปแล้ว พวกเราเป็นอย่างไรกันบ้าง....พ่อจะเล่าให้ลูกฟัง

วันนั้น....วันมหาอุบาทว์ของพ่อ เป็นวันที่ ๑๐ พ.ย. ๒๕๑๔....อีก ๓ วันก็จะถึงวันเกิดของลูก....ลูกคงคิดไว้แล้วว่าจะทำอะไรบ้าง สำหรับพ่อกับแม่นั้น ก็คงจะไปใส่บาตรกับลูกที่วัดธาตุทอง ตอนเช้าก่อนลูกไปโรงเรียน อย่างที่เคยทำมาทุกปี

...แต่.... วันนั้น....ตอนเย็นก่อนลูกมาถึง คุณหน่อยมาเยี่ยมพ่อและแม่กำลังนั่งคุยกับพ่อที่ห้องรับแขก... เสียงรถตุ๊ก ๆ วิ่งมาจอดหน้าบ้าน....พ่อมองออกไปเผื่อจะเป็นลูก เพราะเป็นเวลาที่ลูกควรจะกลับถึงบ้านแล้ว.... และก็เป็นลูกจริง ๆ .... "ลูกกลับแล้ว" คุณแม่บอกพ่อ พ่อเห็นลูกกำลังขยับตัวจะลงจากรถ....จากนั้นพ่อก็คุยต่อกับคุณหน่อย นึกว่าเดี๋ยวลูกก็วิ่งเข้าบ้านตามเคย.... แต่แล้วในชั่วขณะนั้นเองเสียง ปั๋ง....ปั๋ง....ปั๋ง....ปั๋ง....ติด ๆ กันถี่ยิบ.... ในช่วงนั้นพ่อสะดุ้ง ในแวบหนึ่งของความคิด ไม่คิดว่าเป็นเสียงอื่น เข้าใจว่าเป็นเสียงท่อไอเสียระเบิด....แต่ทำไมถี่หลายทีนัก....และในขณะเดียวกันนั้นเอง เสียงคุณแม่ร้องขึ้นพร้อม ๆ กับเสียงปืน.... "ตายแล้ว! น้อย ลูกแม่...." พร้อมกับถลาออกไปนั้นเองพ่อเผ่นจากเก้าอี้....โดดวิ่งไปที่ประตูรั้ว....ตอนนั้น....แม่อยู่ที่ไหน พ่อไม่ทันได้รู้....ไม่ทันได้สังเกต เห็นลูกนอนฟุบแนบกับดินชิดประตู..... เลือดแดงที่หน้าอก......พ่อเห็นลูกแวบหนึ่ง ....แวบเดียวเท่านั้น....เงยหน้าขึ้นมองเห็นไอ้คนร้ายใจอำมหิตคนนั้นกำลังขี่จักรยานหนีไป.. พ่อวิ่งกวดไล่มันไปทันที....พร้อมกับตะโกนบอกกล่าวลั่นไปว่า "ช่วยจับที....ช่วยจับที....มันยิงลูกผม....มันยิงลูกผม...." พ่อวิ่งไปตะโกนบอกไปอย่างนั้น แต่มันก็ยิ่ง

ห่างออกไปทุกที พ่อหันมาทางบ้าน....เป็นห่วงลูกเห็นแม่วิ่งตามมาด้วย....พ่อตะโกนบอกแม่ "กลับไปดูลูก.....สั่งรถมาด้วย" แล้วพ่อก็วิ่งตามมันต่อไป จนถึงทางแยกหัวเลี้ยวไปออกซอยเจริญมิตร มันห่างออกไปอยู่เลยทางแยกไปคลองตันแล้ว–พ่อเหนื่อยและท้อ....คิดในใจจะทำยังไงดี ๆ....ไล่มันไม่ทันแน่....กลับไปดูลูกดีกว่า...พ่อย้อนกลับ....พอดีนายซ้ง....รถคันที่ลูกนั่งเข้ามา ขับตามมา....พ่อขึ้นรถตามมันไป พอเลี้ยวเข้าซอยเจริญมิตรทางออกไปทะลุเอกมัยยังเห็นมันอยู่....รถเรากวดมันใกล้เข้าไป.....พ่อบอกนายซ้งให้ขับแซงมัน....พ่อจะกระโดดจับมัน ซ้งว่า "อย่าเลยครับ...มันมีปืน....ปืนมันยังมีลูกเหลือนะครับ" ทำยังไงล่ะ....พ่อบอกนายซ้ง "ชนมันเลย"...."อย่าเลยครับ ตามมันไปเรื่อย ๆ ดีกว่า....พบตำรวจบอกให้จับมัน" ซ้งแนะ พ่อไม่รู้จะทำอย่างไรได้ต้องตามใจนายซ้ง....ตามมันไป....

พอออกปากซอยเจริญมิตร.... มันเลี้ยวขวาไปตามถนนเอกมัยไปได้หน่อยหนึ่งมันเลี้ยวซ้ายเข้าซอยข้าง ๆ ปั๊มน้ำมันเอสโซ่ นายซ้งมองเห็นมัน ขับตามไปยังเห็นมันอยู่ มันถีบรถไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึงทางเลี้ยว มันหันหน้ามาทางหลังมันเห็นเรามันชลอรถ หยุด ตอนนั้นเราไม่รู้จะตัดสินใจอย่างไรถูก คงจะไอ้ความคิดที่จะตามมัน แล้วแจ้งตำรวจจับนั่นเอง ทำให้ไม่คิดเป็นอย่างอื่น ทำไมนายซ้งจึงไม่ขับรถชนมันอย่างใจพ่อก็ไม่รู้ มันย้อนกลับมาท่าทางประสงค์ร้าย พอรถนายซ้งใกล้เข้าไป มันทำท่าจะชักปืน นายซ้งเร่งเครื่องผ่านอย่างเร็ว มันถีบรถหนีย้อนกลับไปทางถนนเอกมัย นายซ้งกลับรถตาม พ่อไม่เห็นมันแล้ว นายซ้งออกมาถึงถนนเอกมัยเลี้ยวซ้าย รถติด จอแจมาก ผ่านปั๊ม นายซ้งบอกว่าเห็นมันจอดแอบอยู่ข้างปั๊มน้ำมัน นายซ้งขับรถเลยไปส่งพ่อที่โรงแรมโทรศัพท์แจ้งตำรวจ ลูกเป็นอย่างไรบ้างก็ไม่รู้ ให้นายซ้งเฝ้าดูมันไว้

ระหว่างโทรศัพท์ ขลุก ๆ ขลัก ๆ ดูเหมือนจะเสียเวลาไปนาน ใจพ่อน่ะนานมากแน่ ๆ ตำรวจทราบแล้ว ส่งตำรวจมาที่ปั๊มแล้ว พ่อออกจากโรงแรมไม่เห็นรถนายซ้ง ทำยังไงดี ตอนนี้เป็นห่วงลูกแสนจะเป็นห่วง ลูกเอ๋ย เป็นยังไงบ้างก็ไม่รู้ พ่อนึกว่า ลูกคงไม่ถึงตาย ก็ลูกยังไม่ควรตายนี่นา จะตามมันต่อไป

ก็ไม่รู้ไปทางไหน กลับบ้านเถอะ จับแท็กซี่ บังเอิญได้ตาแป๊ะแก่เป็นคนขับ ขับช้างุ่มง่ามเป็นที่สุด พ่อพยายามทำใจให้สงบ ตอนนั้นสติมันสบสนไปหมด พ่อถึงบ้าน คนมุงเต็มหน้าบ้าน คุณแม่อยู่ พ่อถามแม่ "ไม่รู้ซี" แม่ตอบอย่างเลื่อนลอย มือกำกดไว้ที่หน้าอกซ้าย แม่คงปวดหัวใจอีกแล้ว แม่เป็นโรคหัวใจ "หน้าแกซีด" คุณแม่บอก "ไปโรงพยาบาลตำรวจ รถคุณหมอ"

พ่อวิ่งเข้าบ้าน เอากระเป๋าสตางค์ นั่งแท็กซี่กับแม่ไปโรงพยาบาล ตาแป๊ะแก่นั้นขับช้าเต็มที่ ขับช้าจริงๆลูก พ่อเร่งแก นั่นแหละจึงเร็วขึ้นหน่อย คุณแม่นั่งเอามือกุมหัวใจไปตลอดทาง หน้าซีด งง เลื่อนลอย

ถึงโรงพยาบาล พบคุณสมถวิล พ่อถามถึงลูก แกหน้าไม่ดีเลย พาแม่ไปนั่งที่ม้านั่ง บอกเราว่า หมอกำลังดูแลรักษาอยู่ น้องแดงล่ะ อยู่กับหมอทางโน้น แล้วคุณสมก็พาพ่อไปชี้ตึกให้ ให้แม่นั่งพักรออยู่ พ่อมองหน้าคุณสม แววตาที่บอกถึงความหมดหวัง ทำให้พ่อรู้! โธ่....ลูกเอ๋ย....จากพ่อไปเสียแล้วหรือนี่....ทำไมถึงเป็นอย่างนี้.....ทำไมถึงเป็นไปได้.....มันเป็นไปได้อย่างไรกัน....ลูก....ลูกรัก....ลูกรัก....พ่อ....พ่อ....ใจจะขาด....

พ่อไปที่ห้องเก็บศพ....เปิดประตูเข้าไป.... น้องแดง ยืน ร้องไห้ อยู่ ข้าง รถเข็น....รำพัน....ลูกนอนอยู่บนนั้น....ลูกตายแล้ว....ลูกตายจริง ๆ ....พ่อจะทำอะไรได้ล่ะ....ลูกเอ๋ย....พ่อร้องไห้....ร้องไห้กับน้องแดง....อยู่กับลูก....ลูกนอนนิ่งอยู่บนนั้น....หน้าซีด....หน้าอกซ้ายเหนือราวนม....เลือดแดง.....รูกระสุนทะลุจากทางหลัง.....หน้าอกขวา ใต้ราวนม....ทะลุอีกเหมือนกัน....ที่คอ....ที่กกหูซ้าย.... ที่ปลายคางซ้าย....มันยิงลูกอย่างทารุณที่สุด....โหดเหี้ยมที่สุด ลูกเอ๋ย....พ่อใจจะขาด....พ่อใจจะขาดจริงๆ....พ่อได้แต่เรียกลูก....ลูกรัก....ลูกรักของพ่อ กอดลูก จูบลูก....ลูก....ลูก....ลูก....ลูกทำไมถึงต้องตาย....ทำไมลูกถึงต้องตาย.... พ่อจูบลูก.... หอมฟัลูกอย่างที่พ่อเคยหอมฟัลูกอยู่ทุกวัน....ลูก....ลูก....ลูกรัก....ลูกตายแล้ว....ตายแล้ว....

น้องแดง....ยืนอยู่ข้าง ๆ ลูก....สะอึกสะอื้น....ไม่ยอมไปไหน....จะรอดูเขาเอาน้องเก็บเข้าห้องเย็น.... หมอเขาต้องการชันสูตร วันรุ่งขึ้น .... น้องแดงสั่งให้เขาฉีดยาให้ลูก

เราอยู่กับลูกต่อไปไม่ได้ ตำรวจเขาให้รีบกลับ ตำรวจรออยู่ที่บ้าน เป็นห่วงคุณแม่....คุณสมยังไม่ให้บอกแม่ กลัวแม่จะเป็นอะไรไป กลัวแม่จะช็อค....พ่อจึงไม่บอกแม่ พ่อบอก "ลูกอาการหนัก หมอไม่ให้เยี่ยม"....พอดีอาแป๋วมา อาแป๋วรู้ข่าวจากรถปากซอย ถามพ่อ ต่อหน้าแม่ พ่อไม่กล้าบอก อาแป๋วปล่อยโฮออกมา "ก็ไหนใครว่า น้อยตายแล้วไงล่ะ...." พ่อต้องกระซิบบอกอาว่า ยังไม่ให้คุณแม่รู้ แล้วพ่อก็พาอาแป๋วมาดูลูก....ร้องไห้....เราได้แต่ร้องไห้กันเท่านั้น....จะให้เราทำอะไรได้

หลิกล่ะ ? พ่อลืมน้องจา แกมากับลูกด้วย มาพร้อมกับน้องแดง พบแก....หน้าเศร้าสลด....แกคงร้องไห้อยู่ในใจ.... แกไม่ค่อยร้องไห้ให้ใครเห็น.... คุณแม่นั่งเฉย เลื่อนลอย น่าสงสารแม่มาก พ่อถามว่าเป็นยังไงบ้าง "แม่...ไม่เป็นไร" "แม่..ไม่เป็นไร....ไม่เป็นไร" แม่ตอบอยู่แค่นั้น "ไปดูลูกเถอะ" แม่บอกพ่อ

ในที่สุดเราก็ต้องกลับบ้าน พ่อบอกแม่ "....เรากลับบ้านกันก่อนเถอะนะหมอเขาไม่ให้เยี่ยม....พรุ่งนี้ค่อยมาดูลูก" แม่พยักหน้ารับ....ความจริงพรุ่งนี้...เราจะมารับศพลูกกลับ ...ศพลูก....แม่ไม่รู้....แต่พ่อรู้

ที่บ้านเรา มีเพื่อนบ้านมาฟังเหตุการณ์อยู่เต็ม....ตำรวจมากันเยอะ—ทั้งนายตำรวจผู้ใหญ่ด้วย....อ้อ....พ่อลืมบอกลูกไป ระหว่างทาง น้องหลิก เป็นคนให้เราได้เค้าของไอ้คนร้าย ที่มันขี่จักรยานมา....น้องหลิกว่า "ถ้าขี่จักรยานมาคงจะเป็นนายสมพงษ์แน่ๆเพราะน้องน้อยเคยเล่าให้ฟังว่า นายสมพงษ์คนนี้ เคยขี่จักรยานเข้ามาในซอยเรา พ่อก็เลยรู้ด้วยว่า นายคนนี้เป็นเพื่อนนักเรียนกับลูกเมื่อชั้นประถมแยกทางกันมาตั้ง ๕ ปี แล้ว น้องหลิกบอกด้วยว่า น้องน้อยไม่ชอบนายคนนี้

อาแป๋วค้นจดหมายของลูกหาจดหมายนายสมพงษ์ที่เคยเขียนถึงลูก ได้จดหมายตั้งแต่ปี ๒๕๑๒ สถานที่อยู่ของมัน มอบรูปหมู่นักเรียนสมัยชั้นประถมให้เจ้าหน้าที่ตำรวจ และบอกว่า เราสงสัยนายสมพงษ์ และตำรวจรู้ลักษณะรูปร่างของมันจากนายซัง....

สัก ๒ ทุ่มครึ่ง....ตำรวจส่งข่าวทางวิทยุว่า....จับตัวมันได้แล้ว....ตำรวจเขาวางกำลังซุ่มจับมันอยู่ ที่เขารู้ว่ามันเอาจักรยานฝากไว้ที่นั่น....นายซัง เป็นคนบอก....

นายซ้งเป็นประโยชน์มาก....เพราะติดตามมันจนได้เบาะแสของมัน....ต่อมา เราทราบว่ามันรับสารภาพ

น้องหมูกลับ คนกำลังมุงหน้าบ้านเต็ม....เข้าบ้านไปร้องไห้โฮ ๆ อยู่ข้างห้องลูก"ใครฆ่าน้องกู....กูจะฆ่ามันให้หมด..." พ่อเข้าไปปลอบเขา....คุณแม่อยู่ในห้องและรู้.... รู้ว่าน้องน้อยตายเสียแล้ว....คุณ แม่คงจะรู้ จากความรู้สึก....จาก เสียงคนพูดกันข้างนอก....

น้องน้อยขา ลูกรู้ไหมว่า ใครๆเขาตื่นตระหนกกับข่าวตายของลูกเพราะมันไม่น่าเป็นไปได้....ทำไมจึงเป็นลูก.... ทุกคน....เศร้า....อาลัย....อาวรณ์ลูกเป็นที่สุดที่ยิ่ง....สุดที่จะพรรณนา....

วันรุ่งขึ้น เราไปรับศพลูกจาก ร.พ. ตำรวจ ตอนบ่ายอาบน้ำศพลูกที่วัดธาตุทอง พี่แดง, อาแป๋ว เปลี่ยนเสื้อผ้าให้ลูก ให้ลูกแต่งชุดลูกไม้สีชมพู...ผ้าที่พ่อซื้อให้ลูก ครู อาจารย์และเพื่อน ๆ ของลูกมากันเต็มไปหมด ทุกคนร้องไห้อาลัยลูก....อาจารย์ใหญ่ อาจารย์แหม่ม....อาจารย์ประจำห้อง....มีคนบอกพ่อภายหลังว่า ตาต้อมเพื่อนของลูกร้องไห้จนเข่าทรุด บางคนวิ่งออกไปร้องไห้นอกศาลาเพราะทนความสลดใจ และความเศร้าอาลัยลูกไม่ไหว....วันนี้ ไม่มีใครเรียนหนังสือได้....อาจารย์ก็เข้าห้องสอนไม่ได้ นักเรียนก็เรียนไม่ได้ ทุกคนเสียดายอาลัยลูก อาจารย์ประจำห้องบอกว่า ลูกเป็นเด็กดี เรียนดี รื่นเริงเป็นที่หวังว่า จะเป็นคนหนึ่งที่จะนำชื่อเสียงมาสู่โรงเรียน แล้วพ่อล่ะ แม่ล่ะ....พี่ของลูก น้องของลูก....อาแป๋วของลูก จะเศร้า จะอาลัยลูกสักเพียงไร....โธ่....ลูกเอ๋ย....พ่อเคยชื่นใจในตัวลูกมาแต่อ้อนแต่ออก....ภูมิใจ....แล้วลูกก็มาด่วนจากไป จากไปในขณะที่ลูกกำลังน่ารักเป็นที่สุด กำลังสดชื่น ลูกเอ๋ย....พ่อแม่บุญน้อยเกินไป จึงได้ชื่นชมลูกแต่เพียงเท่านี้....จงเป็นสุข....เป็นสุขเถิดลูกรัก....ลูกสิ้นกรรมแล้ว....จงไปดีเถิด ...

พี่นิสิตของลูก....รู้ข่าวเมื่อกำลังจะขึ้นรถกลับเชียงใหม่ เขาโทรศัพท์มาจากสถานีรถ ก็คงจะโทรศัพท์มาลา เขาจึงรู้ข่าวจากน้องหลิก แกเกือบไม่เชื่อว่าจะเป็นจริง เพราะพึ่งพบลูกก่อนเข้าบ้านที่ปากซอย เมื่อตอนเย็นนี้ แท้ๆ.... แต่แล้ว

ก็ต้องเชื่อ ...ไม่ไปเชียงใหม่ กลับมาที่บ้านเรา และก็อยู่กับลูกจนเสร็จงานบรรจุศพลูก

ญาติ ๆ ของเรา มากันทั้งนั้นไม่ว่าใกล้-ไกล คุณป้ามะลิมา คุณปู่มา ลุงหละมา อาอู๊ด อาเรืองมา ไอ้แป้นด้วย อานารี ที่เคยป้อนข้าวลูกเมื่อเล็ก ๆ ก็มาด้วย พี่หญิงก็มาจากพิษณุโลก ญาติ ๆ ที่สระบุรีมากันหลายคน ลูกคงรู้จัก เพราะลูกเคยไปเที่ยวท้องนาที่สระบุรีมาแล้ว

ทุกวันนี้....บ้านเราเงียบ....เหงา.... เย็นเยือกไปทั้งบ้าน.... จานเสียง...วิทยุไม่มีใครฟัง โทรทัศน์ไม่มีใครดู คุณแม่ร้องไห้คิดถึงลูกแทบตลอดเวลา ทุกวันทำอะไรหันไปหันมา เห็นอะไรที่เป็นของลูก ก็อดร้องไห้คิดถึงตัวลูกไม่ได้ แล้วมีอะไรล่ะลูก ที่ไม่มีลูกอยู่ด้วย....อะไร ๆ ในบ้านมันชวนให้เรานึกถึงลูกไปทั้งนั้น แม้แต่เวลาเวลาของวันหนึ่ง ๆ เช้าขึ้นมา สิ่งที่พ่อนึกถึงก่อนสิ่งอื่นก็คือ "ลูก ๆ ไปโรงเรียนกันแล้วหรือยัง" วันไหน ตื่นสาย ไม่ทันลูก....พ่อก็เสียดาย ที่ไม่ได้เห็นลูกก่อนไปโรงเรียน ไม่ได้ "หอมฟ้" สวัสดีลูก แต่..เดี๋ยวนี้ เมื่อตื่นขึ้นมา พ่อนึก "ลูกน้อยของพ่อตาย ! ลูกน้อยของพ่อตาย พ่อไม่มีน้องน้อยแล้ว" มันเป็นจริงไปได้อย่างไร ...มันยังเป็นสิ่งที่เราอยากจะให้มันเป็นเพียงฝันร้าย แต่มันก็เป็นจริง ลูกตายไปเสียแล้ว ไม่มีลูกที่เคยอย่างโน้น....ลูกเคยอย่างนี้....ล้วนเป็นสิ่งที่เราอาลัยสุดแสน เข้าครัว คุณแม่จะต้องร้องไห้ ร้องไห้ทุกครั้งไป มันอดหวนระลึกถึงลูกไม่ได้ ลูกเคยกลับโรงเรียนเข้าบ้าน....วิ่งลงไปหาแม่ในครัว "แม่ ..มีอะไรกินบ้าง..." ทุกวัน แม่จึงต้องเตรียมอะไร ๆ ไว้ให้ลูก มีอะไรลูกก็กินได้ทั้งนั้น แม่ทำอร่อยทั้งนั้น....พ่อเคยรอลูกกลับตอนเย็น...กลับมา...พ่อก็เรียก "....น้องน้อยขา....มาหาพ่อก่อน" ลูกเดินเข้ามาในห้องแล้วพ่อก็ขอ "หอมฟ้" แต่เดี๋ยวนี้....เดี๋ยวนี้...พ่อไม่มีความสุข ไม่มีความชื่นใจอย่างนั้นอีกต่อไปแล้ว....อยู่ ๆ พ่อก็เสียลูกไป พ่อระทด ระท้อใจเหลือเกิน พ่อหมดแรง หมดแรงใจจะทำอะไรได้ ไม่อยากทำอะไรทั้งนั้น ไม่อยากฟังเรื่องอะไรของใคร ไม่อยากฟังเสียงหัวเราะจากใคร ไม่อยากให้ใครเอาปัญหามาถามพ่อ ไม่อยากเห็นรอยยิ้มจากใคร เพราะใจพ่อมันยิ้มกับ

เขาไม่ไหว มันต้องผื่น ใจพ่อมีแต่ความอาลัยลูก ความคิดถึงลูก เต็มเปี่ยมอยู่ในอกแต่อย่างเดียวเท่านั้น

ภาพของลูก ที่ถูกไอ้ผีนรกคนนั้นมันยิงเอา ติดตรึงอยู่ในความคิดของพ่อภาพที่ลูกนอนฟุบอยู่กับดินหน้าประตูบ้าน เหมือนนกที่ถูกยิงร่วงจากกิ่งไม้ มันติดตา ตรึงใจพ่อไม่รู้เลือน....กระโปรงบาน....เลือดแดงที่หน้าอก นิ่งสนิท...ไม่มีส่วนใดเคลื่อนไหวเลยแม้แต่น้อย ความแค้นมันสะอึกแน่นอยู่ในอกพ่อ....ตีบในคอ....ไอ้สัตว์นรกนั่นมันทำได้อย่างไรลงคอ... ใจมันไม่ใช่มนุษย์.... มันเป็นผีห่าซาตานตัวหนึ่งเท่านั้น....จึงทำกับลูกเช่น นั้นได้.... พ่อรู้ ว่ามันเป็นความรู้สึกที่ทรมานเราอย่างแสนสาหัส......แต่เราก็ต้องคิด-ต้องนึก-เพราะเราอดคิดอดอาลัย อดเสียดายลูกไม่ได้.....ลูกเป็นจุดรวมแห่งความ รู้สึกนึกคิดของเราจริง ๆ เราไม่นึกถึงสิ่งอื่น–นอกจากลูก.... ...เวลานี้เราอยู่กับน้ำตา ลูกรัก.... ...เราอยู่กับน้ำตา........อยู่กับน้ำตา.

ลูกเป็นคนดี ลูกรัก ลูกเป็นคนดี เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ ลูกทำหน้าที่ของลูกแล้วอย่างดี....ครู อาจารย์รักลูก....เพื่อนรักลูก....ลูก เป็นที่ชื่นใจของพ่อแม่ ลูกไม่เคยทำให้พ่อแม่ผิดหวัง....ลูกไม่เคยทำผิดคิดร้ายกับใคร........พ่อชื่นใจและภูมิใจในตัวลูก...ลูกจากไป พ่อก็ได้แต่หวังว่า....ลูกคงจากไปสู่สุคติภพ ไปสู่สิ่งดีงาม....ไปอยู่ที่ไหนก็ตาม จงสร้างความดี ความงาม ต่อไปเถิด

● ● ●

น้อย... ลูกรักของพ่อ

ในระหว่างงานสวดศพลูก เพื่อนฝูงญาติมิตรมากันมากทุกคืน ใครต่อใครที่ไม่เคยพบปะกันมานาน ก็ได้โอกาสมาพบกันในงานลูกนี่แหละ แม้ญาติบางคนที่ห่างไกลกัน ไม่เคยพบกันมานานแสนนานก็ได้พบกันในครั้งนี้....เพื่อน ๆ สนิทของลูกมากันทุกคืนไม่ได้ขาด พ่อบอกให้เว้นเสียบ้าง เขาก็ไม่ยอมฟัง เขาบอกว่าเป็นโอกาสสุดท้ายแล้ว ขอให้เขาได้อยู่กับน้องน้อยให้มากที่สุดดีกว่า พ่อเห็นน้ำใจเขาดีจริง ๆ และทุกคนช่วยทำงานต้อนรับแขกได้อย่างดีเลิศ....ผู้ใหญ่ที่มาในงานชมเชยเพื่อน ๆ ลูกกันมากว่า เรียบร้อย แข็งขัน คุณป้ามะลิชมมากว่าโรงเรียนนี้เขาอบรมเด็กดีจริง ๆ ....แต่ก็มีคนให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า ที่เพื่อน ๆ ของลูกทำงานกันขันแข็งและเรียบร้อยนั้น เป็นเพราะเขา "รักน้องน้อย" เป็นประการสำคัญ ซึ่งพ่อก็เห็นจริงตามนั้น

ในงานสวดคืนที่สอง พ่อเขียน "น้องน้อยตาย" ให้พี่นิสิตของลูกเอาไปช่วยพิมพ์ เขาจัดการได้ดีมาก และเสร็จทันใจ ในคืนนี้เองเราได้แจกแขกที่มาในงาน คืนนั้นเป็นคืนที่โรงเรียนลูกเป็นเจ้าภาพ มีแขกมามาก....ใคร ๆ ก็ชมว่าพ่อเขียนดี....ด้วยใจจริงที่พ่อเขียน พ่อไม่ได้คิดว่าจะดีหรือไม่ดี พ่อไม่ได้นึกด้วยซ้ำว่าจะได้รับคำติหรือคำชม พ่อเขียนมันออกมาจากใจ จากใจที่พ่อคร่ำครวญด้วยความรันทดใจอย่างสุดซึ้ง ที่ได้เสียลูกสาวสุดที่รักไปอย่างฉับพลัน

ในชั่วพริบตาเดียว....ไม่ผิดอะไรกับสายฟ้าฟาดลงมาบนดวงใจของพ่อ-แม่พี่น้องและญาติมิตรทุกคน ข้อความที่เขียนมันหลั่งมาเองจากส่วนลึกของหัวใจพ่อ....มันเป็นภาพพจน์อันทำให้พ่อสลดใจเป็นที่สุด และเป็นปัญหาที่พ่อเฝ้าเวียนถามตัวเองและแม่บอกว่ามันเป็นคำเพ้อรำพันของพ่อในคืนที่ลูกตายและในวันอาบน้ำศพลูกซึ่งพ่อแทบจะจำอะไรไม่ได้เลย เพราะความที่ไม่มีสติ มันเลือนลางและเลื่อนลอย

ที่พ่อบอกไม่ได้ว่า พ่อได้ทำอะไรบ้างในวันนั้น พ่อทุกคนที่เสียลูกที่เป็นอย่างลูกก็คงจะรู้สึกอย่างเดียวกัน เป็นอย่างเดียวกัน....ต่อมา เห็นจะเป็นด้วยความสงสารและเห็นอกเห็นใจ ของผู้ที่ทราบเรื่อง "น้องน้อยตาย" หนังสือพิมพ์สยามรัฐ คอลัมน์ "กงล้อชาวบ้าน" ของ นเรศ นโรปกรณ์ ได้นำไปกล่าวถึงและชม "พ่อ" ว่าเขียนได้ดี........พ่อไม่ต้องการคำชมอะไรทั้งสิ้น พ่อต้องการ "ความคิดที่จะแก้ไข" ต่างหาก นอกจากสยามรัฐ "สนทะเล" เขียนกล่าวขวัญถึงในคอลัมน์ "โลกเปื้อนหัวเราะ" เดลินิวส์นำไปลงในคอลัมน์ "บุษบา เริงชัย" ซึ่งให้ความเห็นอกเห็นใจและเศร้าสลดใจในเคราะห์กรรมของลูกมาก........**พ่อรู้สึกขอบคุณเขา อย่างน้อยก็ได้เห็นว่า ในสังคมไทยเรานั้นมีอันตรายจากคนจิตทราม--คนที่เป็นสัตว์ป่า--คนที่เป็นผืนรกของสังคมปะปนอยู่**........ต่อมา ในหนังสือ "ชุมนุมนิทรรศการวิทยาศาสตร์" ของโรงเรียนลูก ที่ "มัน" เพื่อนรักของลูกเป็นประธานจัดงาน ได้พิมพ์คำไว้อาลัยให้ลูกอีกด้วย

วันที่ ๑๓ พ.ย.....วันเกิดของลูก พ่อรวบรวมของขวัญวันเกิดที่ใครๆ เตรียมไว้ให้ลูกตั้งโต๊ะไว้หน้าแท่นหีบศพลูก รวมทั้งกระปุกสตางค์ออมสินของพี่หมูที่ตั้งใจจะให้ลูกในวันเกิด....หนังสือของพี่นิสิต และของเพื่อน ๆ ลูก....ในเช้าวันนี้เราเลี้ยงพระเช้า "วันเกิด" ลูก ๑๖ รูป เพื่อน ๆ ลูกมาร่วมด้วยอย่างแข็งขันตามเคย

วันที่ ๑๓ พ.ย. เป็นวันกำหนดบรรจุศพลูก พ่อได้ให้อมฤตช่วยไปอาราธนาท่านเจ้าคุณปัญญานันทมุนี มาบรรยายธรรม และพ่อได้ทำหนังสือเรียนเชิญท่านอาจารย์ใหญ่ของลูกให้มาฟังการบรรยายธรรมด้วย.....ท่านอาจารย์ใหญ่ท่านเต็มใจมากและร่วมมือด้วยโดยปล่อยให้นักเรียนชั้นสูงคือ มศ. ๔ มศ. ๕ มาฟัง....วันนั้นครูอาจารย์มากันมาก รวมทั้งแขกเหรื่ออื่น ๆ ก็มากันมาก เพราะเป็นวันบรรจุศพลูกด้วย....วันนี้เราเลี้ยงพระเพลแล้วก็รอจนกระทั่งถึงเวลาบรรยาย ธรรม....การบรรยายของท่านปัญญานันทะ เป็นไปอย่างดีมาก จนมีครูบาอาจารย์หลายคน

อยากได้สำเนาคำบรรยายของท่านไปอบรมนักเรียน ซึ่งมันได้เป็นผลเป็นประโยชน์สมความตั้งใจของพ่อ....

ตอนเวลาบรรจุศพลูก หลังการบรรยายธรรมแล้ว มีท่านปัญญานันทะมุนีเป็นประธาน ขบวนคนที่มาบรรจุศพลูกยาวเหยียดทีเดียว ขอบคุณท่านผู้มีน้ำใจงามทั้งนี้เป็นอย่างมาก อาจารย์แหม่มของลูกก็มาด้วย

ที่บรรจุศพลูก....พวกเราพอใจที่ได้ที่เหมาะ เป็นที่ยกเป็นชั้นสูงกว่าระดับพื้นน้ำคงไม่ท่วมและอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่ง........ต้นอะไรนะ มีขึ้นที่บ้านเราต้นหนึ่ง....คุณแม่จะตัดทิ้ง....แล้วลูกขอไว้ไม่ให้ตัดนั่นแหละ อาแป๋วบอกชื่อพ่อทีหนึ่งแล้วพ่อลืม เป็นที่ที่สุดท้ายของแถวด้วย

เราค้นรูปถ่ายของลูกทั้งหมดมาดูกัน....รูปนักเรียนครั้งหลังสุดของลูก....เราขยายใหญ่ติดไว้ที่บ้าน และพ่อเอาไปติดที่ทำงาน....เอาไว้ดู....เมื่อคิดถึงลูก....ดูแล้วก็ปล่อยให้ความรันทดความอาลัยหลั่งไหลออกมากับน้ำตา...พ่อไม่รู้จะทำอย่างไรได้..พ่ออาลัยลูกเหลือเกิน....ดูซิ อยู่ ๆ ลูกก็มีแต่รูปให้เราดู....มีแต่รูปเท่านั้น....รูปอันน่ารักของลูก....รูปที่เห็นความสุขสดชื่นรื่นเริงของลูก....รูปที่ลูกมีความสุขกับพี่กับน้องกับเพื่อน....กับทะเล....กับน้ำตก....กับตุ๊กตา แม้แต่กับไอ้โก้ของเรา....กับอะไรต่ออะไร ทุกสิ่งทุกอย่าง นับแต่นี้ไปจะไม่มีความสุขสดชื่นของลูกเช่นนั้น ให้เราเห็นอีกแล้ว ในเมื่อไม่มีลูก เราจึงมีแต่น้ำตา....น้ำตา....น้ำตาที่มันเอ่อท้นขึ้นมาเอง....ยามเมื่อคิดถึงลูก....ลูกเอ๋ย....ลูก....ลูกของพ่อ

........เหตุส่วนหนึ่ง ที่ทำให้เราอาลัยเสียดายลูกอย่างสุดแสนก็เพราะลูกจากเราไปอย่างฉับพลันทันที....ต่อหน้าต่อตา....มันเป็นสิ่งที่เราไม่คาดคิด.... ลูกกำลังจะเปิดประตูเข้าบ้านอยู่แล้ว....แต่ในช่วงเสี้ยวของนาทีนั้นเองที่ลูกต้องจบชีวิตของลูกลง....ด้วยมือของผีห่าซาตานตนหนึ่ง...ลูกตาย ไม่ได้เจ็บตาย—ป่วยตาย ให้เราได้มีเวลารักษา ดูแลลูก ให้เราได้ช่วย ให้เราได้มีเวลาพูดกับลูกบ้าง....แต่นี่....ไม่มีเลย....ในทันทีทันใด....ลูกก็จากเราไป....จากเราไป พ่ออดคิดและถามตัวเองไม่ได้ว่า

ทำไมลูกถึงต้องตาย ทำไมลูกถึงต้องตาย ทำไมล่ะ....ทำไม....ลูกยังเด็ก....ลูกยังเรียน และกำลังตั้งหน้าตั้งตาเรียน....มุมานะ....กระตือรือร้น...ทำไมลูกถึงต้องบังเอิญมาพบมารู้จักกับไอ้ผีนรกคนนี้.... ลูกต้องตายเพราะลูกไม่คบกับคนชั่วช้าสารเลว.... นั่นหรือ มันเป็นความผิดของลูกที่ต้องถึงตาย ทำไมโลกมันเป็นเช่นนั้นล่ะ ? นั่นหรือ "กรรม" ที่ต้องตาย ปัญหาเหล่านี้ไม่มีใครให้คำตอบที่แจ้งชัดแก่ใจพ่อได้ พระท่านว่า "มันเป็นกรรมเก่า"....ของลูกแต่ชาติปางก่อน มาสนองแก่ลูกในชาตินี้ แม้ว่าลูกจะเป็นคนดีอยู่ในชาตินี้ตลอดมาก็ตาม....บ้างก็ว่า มันเป็นเพราะ กุศลผลบุญของลูกทำมาแค่นี้ บ้างก็ว่าลูกถึงกาล "สิ้นอายุขัย" คำตอบเหล่านี้ ไม่ได้ช่วยให้พ่อมองเห็นปัญหาอย่างแจ่มชัด....ไม่อาจลบล้างความสงสัยของพ่อได้.... พ่อคิดว่ามันต้องมีสาเหตุที่เราสามารถสืบสาวไปได้อย่างมีเหตุมีผลยิ่งกว่านี้.... เพียงแต่เรายังไม่ได้เจาะลงไปให้ถึงแก่นแท้ของสาเหตุที่แท้จริง "ลัทธิกรรม" ทางพุทธศาสนา "ลัทธิพรหมลิขิต" ทางพราหมณ์ แตกต่างกันก็จริง แต่เมื่อถึงปัญหาที่เรามองไม่เห็นชัดทั้งสองลัทธิก็ให้คำตอบในรูปรอยเดียวกัน ถ้าเชื่ออย่างนี้เสียแล้ว ปัญหาทางสังคมจะมีความสำคัญอย่างไร พ่ออยากให้เพ่งเล็งที่ปัญหาสังคมให้มาก ให้มีคำตอบได้โดยแจ้งชัดแก่ปุถุชนที่ยังต้องดำเนินชีวิตอยู่ในโลกนี้ ไม่เช่นนั้น เราจะไม่สามารถจับต้นมาชนปลายได้เลย ไม่ว่าจะในชั่วชีวิตนี้หรือชีวิตไหน คนชั่วช้าสารเลวก็จะมีดาดดื่นและเพิ่มพูนขึ้นอยู่ต่อไป.... กิเลสตัณหาราคะจะเข้าครองชีวิตจิตใจผู้คนหนาแน่นขึ้น

การเอารัดเอาเปรียบกัน....การฉวยโอกาสเพื่อประโยชน์ตนจะถูกยึดถือเป็นวิถีชีวิต....โดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อน....ความทุกข์ยากของคนอื่น.... ความเห็นแก่ตัว....ความโลภจนลามก ไม่คำนึงถึงจริยธรรม หรือผิดชอบชั่วดีอะไรทั้งสิ้น เขาเหล่านี้ถูกมอมเมาครอบงำให้ประพฤติผิดทำนองคลองธรรมเนื่องมาจากอะไร ? ปัญหาสังคมที่เป็นเช่นนี้ต่างหาก ที่พ่ออยากให้ผู้คนทั้งหลายคิดกันให้มาก....การแก้ปัญหาแต่ในแนวทางศาสนา แต่เพียงทางเดียวได้ทำกันมากแล้ว

ได้ทำกันมานานแล้ว นับด้วยสิบ ๆ ศตวรรษ....แต่แล้วผลก็เป็นอย่างที่เราประสบพบเห็นอยู่ในปัจจุบัน.... แม้แต่ตัวศาสนาเอง ก็ได้ถูกอิทธิพลชั่วร้ายของสังคมแทรกแซงเสียเองด้วยซ้ำไป....ด้วยเหตุนี้ เราจะรอช้าต่อไปไม่ได้แล้ว เราจะต้องขวนขวายค้นหาแก่นแท้ของสาเหตุสำคัญเสียก่อน แล้วจึงแก้ไขให้ถูกทาง พ่อหวังว่าลูกจะช่วยพ่อได้ในเรื่องนี้

พ่อ

- ๓ -

ช่วงเวลาที่ผ่านมาความรู้สึกนึกคิดของพ่อที่มีต่อการตายของลูกมันเกิดขึ้นซ้ำแล้ว ซ้ำอีก....วกวนเวียนอยู่อย่างนั้น....ระท้อรันทดใจ....โศกสลดอยู่อย่างนั้นมันเกิดขึ้นเอง....มันรู้สึกขึ้นเอง ไม่มีอะไรไปบังคับ....ระงับมันได้ พ่อจึงไม่มีอะไรจะคุยกับลูกนอกจากเรื่องนี้ วกไปเวียนมาอยู่อย่างนี้ ขอให้พ่อได้คุยกับลูกตามแต่อารมณ์เศร้าของพ่อจะพาไปเถิด

ลูกไม่รู้หรอกว่า พ่อมีความสุขอย่างไร เมื่อมีลูกอยู่ด้วย... เวลาพ่อจะเข้าบ้านพ่อจะนึกถึงลูก.. นึกถึงน้องหลิกมากกว่าใคร ๆ ลูกยังเป็นลูกเล็กๆของพ่อ จะเข้าบ้านก็คิดว่าจะซื้ออะไรฝากลูก....หิ้วขนมเข้าบ้าน ลูกก็ดีใจ....วิ่งเข้ามารับแจ่มใส-ชื่นบาน....พ่อเป็นสุข....มันเป็นความสุขของพ่อ....แต่เดี๋ยวนี้ ไม่มีลูกแล้ว....พ่อจะมีความสุขอย่างนั้นได้อีกอย่างไร.....*บ้านเราเคยอบอุ่น....มีชีวิตชีวา....พร้อมพ่อพร้อมแม่....พร้อมลูก*....พ่อเคยพูดกับแม่บ่อย ๆ ว่า พ่อมีความสุข แม้เราจะยากจน เราก็มีความสุขในครอบครัวของเรา....เดี๋ยวนี้ ขาดลูกไปเสียคนหนึ่ง บ้านเราไม่มีความสุข ความสดชื่นเหลืออยู่เลย เช้าขึ้นมาก็เห็นแต่น้ำตาของแม่....เสียงสะอึกสะอื้นของแม่....ทุกคนมีใบหน้าเศร้าซึม....พยายามทำโน่นทำนี่.....แต่มันก็ไปได้ไม่เท่าไร....จึงทำไปร้องไห้ไป เพราะมันอดคิดถึงลูกไม่ได้ อดคิดถึงไม่ได้จริง ๆ เราแย่กันจริงๆ ลูกเอ๋ย....ขาดลูกไปนี่....มันแย่จริง ๆ....

พ่ออยู่ที่ทำงาน ยิ่งแย่หนัก ไม่มีความคิดอย่างอื่น....นอกจากลูก....มีแต่รูปลูกเท่านั้น....ที่พ่อเฝ้าดู....ดูไป....คุยกับลูกไป....บางทีมันอัดแน่นอยู่ในอก....มันก็ระเบิดออกมาเองพร้อมกับน้ำตา...สารพัดอย่างไปหมดแหละลูก....ที่พ่อจะนึกถึงลูก ลูกมีอะไร ๆ ที่เราจะต้องนึกถึงไม่มีที่จบที่สิ้น....ก็จะทำอย่างไรล่ะลูก....มันคิดของมันไปเอง....ก็ปล่อยให้มันคิดไป ความรัก ความอาลัย มันบันดาลให้เราหวนคิดถึงลูก

ความรักความอาลัยที่ไม่เลือนไปจากใจเรา....มันท่วมท้นขึ้นมาเอง....มันมีพลัง....ไม่มีทำนบอะไรจะไปขวางกั้นมันไว้ได้....มันก็ต้องหลั่งไหลมาเอง จริงไหมลูก ลูกคงเข้าใจนะ ลูกจากเราไปแต่ร่างเท่านั้น....แต่ทุกสิ่งทุกอย่างของลูกอยู่กับเรา....แนบแน่นกับจิตวิญญาณของเรา....ลูกอยู่กับเราเสมอ

ลูกรัก....พ่อรักลูกมาก....ลูกจากไป พ่อจึงเสียใจเป็นที่สุดที่ยิ่งพ่อเคยกอดลูก ถามลูก "รักพ่อไหม" ลูกนิ่ง.... "รักพ่อมากไหม" ลูกไม่พูดลูกพยักหน้าหงึก ๆ ชายตายิ้มกับพ่อ แล้วก็ดิ้นออกจากอ้อมกอดพ่ออย่างรื่นเริง....พ่อจำได้ ทุกอิริยาบทของลูก....พ่อสงสารลูก....พ่อเคยจับมือลูก .... ทำทีเป็นดูลายมือ .... ลูกบอกว่า .... "ลูกอายุสั้น"...."ลูกไม่อยากอายุยืน" พ่อก็ไม่ได้ถาม ไม่ได้ซักลูก นึกว่าลูกพูดไปอย่างนั้นเอง....ไม่คิดว่าลูกมีเหตุผลอะไร แต่ พิโธ่เอ๋ย ลูก พ่อพึ่งรู้จาก "มัน" เพื่อนรักของลูกว่าลูกคิดอย่างไร ลูกก็เคยพูดกับเขาอย่างนั้น *"เพราะลูกรู้ว่า พ่อแม่รักลูกมาก และลูกก็รักพ่อแม่มาก ลูกทนไม่ได้ที่จะเห็นพ่อแม่ตายจากไปก่อน"* โธ่ ลูกเอ๋ย ลูกรักทำไมลูกคิดอย่างนั้น....มันผิดธรรมดาโลกนี่ลูก....คนเราเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดา พ่อแม่....แก่แล้วก็ต้องตาย แต่ลูกซิ ลูกยังเล็ก....ลูกกำลังเติบโต กำลังชื่นบานน่ารัก น่าชื่นใจ ลูกยังอยู่ในวัยที่น่าชื่นชมของโลก ของชีวิต ลูกยังอยู่ในวัยที่ไม่ควรจะตาย ลูกจึงไม่ควรจะคิดอย่างนั้น ใคร ๆเลยคิดว่าลูกพูดกับ "มัน" เช่นนั้นเป็นลางร้าย พ่อคิดขึ้นมาครั้งไรสงสารลูกอย่างสุดซึ้ง โถ....แม่คุณของพ่อ "เพราะรู้ว่าพ่อ แม่รักลูกมาก และลูกก็รักคุณพ่อคุณแม่มาก" "ลูกทนไม่ได้ที่จะเห็นพ่อตาย แม่ตายก่อน" แม่คุณของพ่อ....กระไรเลยลูกช่างคิดเช่นนั้นได้....เมื่อคิดถึงทีไร ความเศร้า ความอาลัยลูก มันยิ่งทับทวี..

ขอลูกจงไปดีเถิด—ลูกรัก
จงสุข—สงบ—สันติ
พบกันใหม่—ลูกรัก
พ่อ



ด้วยรักและอาลัยอย่างสุดซึ้ง

คุยกับ "น้อย"
คุยกับ "ใจรัก"

น้อย....

ผมเห็นน้อยครั้งสุดท้าย ก่อนที่น้อยจากพวกเรา....ไม่มีโอกาสแล้วที่ได้เห็นน้อยอีก วันนั้น ผมยังจำภาพน้อยติดตา น้อยยิ้มน่ารักมาก เราสบตากันอย่างแรง น้อยกำลังจะข้ามถนน น้อยยืนอยู่ปากซอยอโศก กำลังจะกลับบ้าน ขณะนั้น ๑๗.๑๐ น. ผมออกจากโรงเรียนพร้อมกับไสว, มัน, เมื่อรถแล่นผ่าน ผมกับไสวเท่านั้นที่เห็นน้อยเรายิ้มทักทายกัน แต่ "มัน" ไม่เห็นน้อย "มัน" ยังถามว่า "ยิ้มอะไรกัน" ผมเลยไม่บอก จนถึงปากซอยโรงเรียน ผมจึงได้บอก 'มัน'....ทุกสิ่งทุกอย่างในวันนั้น ช่างเกิดขึ้นอย่างไม่คาดฝัน จนถึงขณะนี้ ผมยังไม่อยากเชื่อ นี่เรื่องจริงหรือ ผมคงฝันไปแน่ วันนั้น นักฟุตบอลย้ายกลับบ้าน ผมยังได้ช่วย หนุ่ยแป๊ดขนของเลย และในตอนกลางคืนผมออกจากบ้านไปหาไสว ไปช่วย 'มัน' ขนของกลับบ้านไปบางแค ระหว่างที่นั่งรถได้พูดถึงน้อยด้วย เมื่อถึงบ้าน 'มัน' แล้ว 'มัน' ยังได้โทรศัพท์ เพื่อที่จะบอกน้อยว่า 'มัน' ถึงบ้านแล้ว แต่ก็โทร. ไม่ติด ผมกลับบ้านถึงปากซอย ก็ได้ยินข่าวร้าย ผมไม่เชื่อ และก็โมโหคนบอกข่าวด้วย ทันทีที่ผมเดินเข้าซอย คนขับรถในซอยถามผมว่า "รู้จักน้อยหรือเปล่า" ผมคิดอยู่ครู่หนึ่ง กะจะบอกว่าไม่รู้จัก เพราะไม่รู้ว่าเขามีจุดประสงค์อะไร และยังสงสัยว่า ทำไมเขาจึงรู้ว่าฉันรู้จักน้อย และฉันก็นึกได้ทันทีว่า คงเพราะฉันเคยส่งน้อยขึ้นรถ น้อยจำได้ไหมทุกครั้งที่ผมส่งน้อยขึ้นรถ ผมบอกน้อยว่า "โชคดีนะ" และน้อยก็บอกเช่นนั้น น้อยยังหันมายิ้มทุกครั้งเลย เมื่อคนขับรถในซอยถามเช่น

นั้น ผมได้ตอบว่า "รู้จัก" เขาก็พูดว่า "น้อยถูกยิง" ผมไม่เชื่อ ย้ำอีกว่า "จริงหรือ" เขาบอกว่า "จริง ขณะนี้อยู่ที่โรงพยาบาลตำรวจ" "น้อยถูกยิงตายแล้ว" ถึงแม้เขาจะพูดเช่นนี้ ผมก็ยังไม่เชื่ออยู่ดี ผมตกใจมาก รีบวิ่งไปโทรศัพท์ แต่บังเอิญไม่มีเหรียญ จึงวิ่งกลับบ้าน น้องชายได้บอกว่า "ตอนเย็นมีคนในซอยถูกยิง" ผมคิดอะไรไม่ออกเลย ไม่รู้จะทำอย่างไร ผมเอาเหรียญแล้วก็รีบวิ่งไปที่ตู้โทรศัพท์ กะว่าจะโทร. ไปบ้านน้อย แต่ก็จำเบอร์ไม่ได้ จึงโทร. ไปบอก 'มัน'.... ไสว, แต่ก็ไม่มีใครเชื่อ ผมได้แต่บอกว่า เรื่องจริงนะ ทั้งที่ผมก็ไม่อยากเชื่อ.... ทุกคนเพื่อน ๆ ต่างเสียใจจนพูดอะไรไม่ออก ไม่รู้จะพูดอะไรถูก....ผมยังจำได้ เมื่อเดือนก่อน แข่งกีฬาสี ผมกลับบ้านพร้อมน้อยเกือบทุกวัน น้อยยังชวนผมกลับด้วยกัน ตอนนั้นน้อยคงมีเรื่องไม่สบายใจ คงกลัวไอ้มนุษย์ใจทรามคนนั้น แต่น้อยก็ไม่ได้พูดถึงเลย ต่อนี้ไปไม่มีน้อยอีกแล้ว น้อยจากไปเร็วเกินไป เร็วอย่างไม่คาดฝัน น้อยดีพร้อมทุกสิ่งทุกอย่าง แล้วทำไมต้องเป็นน้อยด้วย น้อยเป็นที่รักของทุก ๆ คน เข้าได้กับทุกคน....ผมไม่มีอะไรจะพูด คิดอะไรไม่ออก เสียใจยังไงก็คงไม่ทำอะไรให้ดีขึ้น ขาดน้อยไปทำให้ขาดไปทุกสิ่ง

ผมรู้จักน้อยเกือบ ๕ ปีแล้ว เรียนด้วยกันมา ๓ ปี ปี ม.ศ. ๔,๕ เราอยู่คนละห้อง แต่มิตรภาพเราไม่เหินห่างกันเลย กลับสนิทกันมากขึ้น น้อยเคยบอกผมว่า "หมู่นี้ฉันไม่ค่อยได้ดูหนังสือเลย นอนแต่หัวค่ำ" ผมได้พูดเพื่อให้กำลังใจให้น้อยขยันมากยิ่งขึ้น ทั้ง ๆ ที่ผมรู้อยู่ว่า น้อยขยันมากกว่าผม เรียนเก่งกว่าดีกว่าทุกอย่าง....

หากชาติหน้ามีจริง เราคงได้พบกันอีก เรียนด้วยกัน เป็นเพื่อนกันและคงไม่ด่วนจากกันเหมือนชาตินี้

ด้วยความอาลัย
พีรพล ภควัตสุนทร
๑๓ *พ.ย.* / ๐๘.๒๑ *น.*

น้อยจ๋า จะพูดอะไรอีกเล่า ในเมื่อไม่มีน้อยของพี่แต๋วอีกแล้วพี่หวังว่าน้อยคนนี้ ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน ทำอะไร พี่จะระลึกเสมอว่าน้อยเป็นน้องที่พี่แต๋วคนนี้รักมากที่สุด—น้อย

พี่แต๋วของน้อยคนเดิม

๑๖ *พ.ย.* ๑๔

๑๘.๐๐ *น.*

● ● ●

"ถ้าฉันมีอำนาจ ก็คงจะใช้อำนาจนั้นบันดาลน้อยให้ฟื้นมาอีก
แต่ก็เป็นไปไม่ได้ ดังนั้นจึงได้แต่ภาวนาขอให้น้อยไปสู่สุขคติ และหวังว่า
ชาติหน้า เราคงจะได้พบกันอีก"

รัก

วิไลวรรณ

● ● ●

ใจรัก

เวลาเลิกเรียนแล้ว ถ้าครูว่างครูจะเดินดูนักเรียนที่กำลังเล่นในสนาม ที่กำลังนั่งคอยผู้ปกครอง ครูจำได้ว่าวันสุดท้ายที่เธอไปโรงเรียน ม.วศ. ครูพบเธอที่หน้าตึก ๕ เมื่อทราบข่าวว่าเธอถูกคนร้ายยิง ครูนึกถึงภาพเธอกำลังเดินอยู่หน้าตึก ๕ ทันที ครูทุกคนในโรงเรียนรักและเสียดายเธอมากเธอเป็นศิษย์ที่น่ารัก เรียนหนังสือเก่ง ปลายปีเธอจะเป็นผู้ทำชื่อเสียงให้แก่โรงเรียนทีเดียว

ขอให้วิญญาณเธอไปสู่สุคติเถิด

อุดม....

● ● ●

ใจรัก....เธออยู่ไหนก็ตามในยามนี้ คงทราบดี ใจครูหดหู่เหลือเกิน....จริงอยู่ทุกคนเกิดมาต้องตาย แต่เธอ....ยังไม่ถึงเวลา มันรวดเร็วจนไม่มีใครคิดว่า จะเป็นไปได้ กรรมเวรคงมีจริง เธอได้ชดใช้ กรรมเวรเท่านั้นแล้ว จงเป็นสุขเถิด

ชัยสิทธิ์ ภูวภิรมย์ขวัญ

DEAR JAIRAK

I' ll always remember you as a very sweet and a very good student-one whom everyone would have been so proud of in America. I' ll remember your quiet presence in class, your willingness to read, your eagerness to learn, your diligence to do as much work as you could.

When we practised interviewing for A.F.S. you said that the person you most admired in your life was your father because he was so honest and good. I remember you saying that with such great love and respect for poor father and mother I remember thinking that your paaents were very lucky to have such a loving daughter as you.

You were always going to come visit me and practice English before going to America. How sorry I am that we didn't have time for that!

I will remember you as someone peaceful and trusting and loving. Your friends and your teachers will never forgot you and I hope that your memory will make us kinder and more loving to one another. I think we are all better people for having known you.

FONDLY

Barbara J. Drexler

ใจรัก....

ครูจำเธอได้เสมอทุกท่า อิริยาบท....เวลาถาม เวลาตอบ เวลาพูด เวลาเอามือลูบผม ครูเห็นเธอตั้งนาน และจำเธอได้แม่นที่สุดขณะเธอเรียนพิเศษฤดูร้อน เมื่อ ๒ ปีที่แล้ว และยิ่งจำเธอได้ เมื่ออยู่ชั้น มศ. ๔ ที่ครูประจำชั้น ยิ่งจำเธอได้แม่นที่สุด เมื่อ มศ. ๕ ปีนี้ที่ครูประจำชั้น วันพุธที่ ๑๐ พ.ย. ๑๔ ชั่วโมงสุดท้ายเวลา ๑๕.๐๐–๑๕.๔๕ ครูสอนเคมีเธอและแล้วจากนั้นเพียง ๒ ชั่วโมงให้หลังเธอก็จากครูไป เธอจากครูไปเธอจากไปดี เธอจากไปจากทุกข์ เธอพ้นทุกข์ แต่ต่อไปนี้ห้อง ๕/๓ ของครูจะเงียบ ไม่มีใครหัวเราะ เมื่อคิดถึงการจากไปของใจรัก โรงเรียนขาดเธอไปแล้วด้วยความเสียดายสุด ครูเสียลูกศิษย์ที่ดีที่สุด ในชั่วชีวิตครูที่ผ่านมา *ครูทำบุญครั้งใด ครูจะคิดถึงใจรักเสมอ บุญที่มี กรรมดีที่มี ที่ครูกระทำ ครูขออุทิศผลบุญกุศลให้แด่ลูกศิษย์ของครูคนนี้ ใจรักไปดี ไปพ้นจากความทุกข์แล้วนะใจรัก*

วิชา เมธวิภู
อาจารย์ประจำชั้น

● ● ●

น้อยจ๋า....

น้อยจะได้ยินเสียงเรียกจาก เชอร์รี่, อ้อ, หญิง, ยุ้ยเหรอเปล่าจ๊ะ.... น้อยจ๋า... ทำไมน้อยถึงต้องจากเราไปเร็วเช่นนี้ น้อยจากเราไปโดยไม่มีวันกลับมาอีก น้อยจะไม่กลับมาให้เราได้ยิ้มกับน้อย....หัวเราะกับน้อย....หยอกล้อกัน...เรายังจำน้อยเพื่อนที่น่ารักของเราได้ดี..ทุกอย่างในตัวน้อย..พวกเราไม่อยากจะเชื่อเลยว่าเราจะต้องมาจัดงานศพให้น้อยเพื่อนที่น่ารักและแสนดีของเรา.......มานั่งอยู่หน้าศพน้อย ได้เห็นเพียงรูปของน้อยเท่านั้น เมื่อวันที่ ๑๑ พ.ย....เรามาหาน้อยที่วัดมาดูน้อย เราได้เห็นน้อย...พบกับน้อย....แต่น้อยลุกขึ้นมาพูดกับเราไม่ได้....น้อยได้แต่เพียงหลับตา...ยิ้ม...แต่น้อยขณะนี้...มีแต่ร่างซึ่งไร้วิญญาณ....น้อยจ๋า....น้อยรู้หรือเปล่าจ๊ะ ว่าพวกเราคิดถึงน้อย อยากให้น้อยกลับมาอยู่กับพวกเราใน มวศ. อีกเหมือนเดิม มีน้อยที่น่ารักแห่งห้อง ๕/๓....ทำอย่างไรถึงจะให้น้อย....มีชีวิตเหมือนเดิม น้อยบอก

มาซิจ๊ะ ไม่ว่าจะลำบากยากเย็นสักเพียงไร เราก็จะพยายาม ถ้าหากว่ามันจะทำให้น้อยมีชีวิตขึ้นมาดังเดิม กลับมาอยู่กับพวกเราใน ม.วศ. อีก ฟ้าดินทำไมช่างโหดร้ายเช่นนี้....มาพรากน้อยจากเราเร็วเกินไป และยังไม่สมควรที่น้อยจะต้องมาจากเราไปเวลานี้ เพราะไอ้มนุษย์ชั่วชาติคนเดียวเท่านั้น....ทำไม....ทำไม....ไอ้มนุษย์สารเลว พวกเราขอสาปแช่ง ให้มันได้รับกรรม ที่มันก่อเอาไว้ ขอมันตกนรกอเวจีอย่าได้ผุดได้เกิดทุก ๆ ชาติไป ทำไมมันช่างใจร้ายกับน้อยที่แสนดีของพวกเรา....น้อยจ๋า.... น้อยจะทราบถึงความเจ็บแค้นและแสนอาลัยของพวกเราบ้างไหมจ๊ะ ถ้าชาติหน้าหรือชาติไหนก็ตาม ขอให้เราได้เกิดมาเป็นเพื่อนกันอีกทุกชาติ....นะจ๊ะน้อย น้อยจ๋า....ต่อไปนี้น้อยคงสบายแล้วนะจ๊ะ น้อยคงอยู่บนสรวงสวรรค์ น้อยมาหาพวกเราบ้างนะ พวกเราคิดถึงน้อยเสมอ....น้อยมาคุย....มาเล่นกับพวกเราอีกนะจ๊ะ ถ้าชาติหน้า....ขออย่าได้มีอะไรมาพรากน้อยไปจากเราอีกเลย...พวกเราทำผิดอะไรนักเหรอจ๊ะ ฟ้าดินถึงได้ลงโทษมาพรากน้อยไปจากเราโดยไม่มีวันกลับ......มัจจุราชผู้โหดร้ายโปรดเถิด...โปรดนำน้อยของพวกเรากลับมาเถิด...อย่าพรากน้อยไปจากพวกเราเลย...

น้อยจ๋า....นอนหลับให้สบายเถิดนะจ๊ะ.... พวกเราจะคอยอยู่ใกล้น้อยเสมอ ฝันถึงพวกเราบ้างนะจ๊ะ....ตื่นแล้วก็มาหาเราบ้างนะจ๊ะพวกเราจะคอยน้อยจ้ะ

น้อยจ๋า....พวกเราแสนอาลัยด้วยความรัก
สุดแสนหักห้ามจิตมิคิดถึง
พวกเรานั้นแสนรักแสนคนึง
รอวันซึ่งน้อยจะฟื้นคืนชีวี....
หากจะมีวันนั้นที่ฝันคิด
ขอมิ่งมิตรจงรีบกลับจะรับขวัญ
พวกเรานั้นจะคอยทุกคืนวัน
ให้น้อยนั้นคืนชีวินเหมือนฝันดี

สำหรับน้อยที่น่ารัก
เชอรี่, อ้อ, ยุ้ย, หญิง

น้อย เพื่อนรัก

๒ ปีที่น้อยและพิณได้รู้จักกันอย่างสนิทสนม เพราะว่าเราอยู่ห้องเดียวกันนั้น ถึงเช่นไรเราก็เคยพูดคุยกันอยู่เสมอมาเป็นเวลานาน น้อย....เวลาอยู่ในห้องเรียนเราพูดเล่นหยอกล้อกันเสมอ แต่เดี๋ยวนี้เล่า ! น้อยจ๋า....ในห้องเรียนพิณเห็นแต่เก้าอี้ ว่างเปล่า ของน้อย พิณหลับตานึกถึงภาพก่อน ๆ เสมอ ภาพที่พิณยืนอยู่หน้าโต๊ะเรียนน้อย แล้วร้องเพลงที่น้อยชอบ น้อยตั้งใจฟังพิณร้องเสมอ ทั้งยังขยันขอให้ร้องเพลงโปรดของน้อยอีก....บัดนี้จะมีใครนั่งฟังพิณร้องอีก....น้อย เวลาที่เราเป็นเพื่อนกันช่างสั้นจนปรับตัวไม่ทัน แต่คำว่าเพื่อนก็คือเพื่อนอยู่นั่นเอง ถึงเพื่อนจะจากโลกนี้ไปแล้ว โลกที่น้อยอยู่ใหม่ ขอให้เป็นดินแดนแห่งสรวงสวรรค์ดินแดนแห่งความสุข !

"ขอดวงวิญญาณของน้อย จงอยู่ในอุ้งหัตถ์ของสรวงสวรรค์เทอญ"

พิณ....

● ● ●

น้อยจ๋า....

วันแรกที่อุ๋ยรู้ว่าน้อยต้องจากอุ๋ยไป....ไปอย่างไม่มีวันกลับมาอีก ความรู้สึกของอุ๋ยคือ "อุ๋ยไม่เชื่อ" ตอนนี้เดี๋ยวนี้อุ๋ยก็คิดว่า "น้อย" ยังอยู่ใกล้ ๆ อุ๋ย ยิ่งนานวันอุ๋ยก็ยิ่งอยากเห็นหน้าน้อย ไม่ใช่จากรูปถ่าย แต่อุ๋ยต้องการเห็นน้อยเป็นตัวตน อุ๋ยไม่ต้องการให้น้อยลงไปอยู่ในโลง อุ๋ยต้องการให้น้อยนอนอยู่อย่างสบายเหมือนเมื่อตอนอุ๋ยเอา "ดอกบัวไปวางไว้ในมือของน้อยไงจ๊ะ น้อยจ๋า........น้อยอยู่ที่ไหน อุ๋ยต้องการพบน้อยอุ๋ยอยากให้น้อยมาหาอุ๋ย ในฝันก็ได้จ้ะ เมื่อวันเกิดน้อยน้อยใส่บาตรเองไม่ได้อุ๋ยก็ใส่ให้น้อย แต่อุ๋ยอยากให้น้อยใส่เองมากกว่าจ้ะ วันเกิดน้อยอุ๋ยไม่ได้มาร่วมทำบุญที่วัด อุ๋ยวุ่นง่านมาก เพราะอุ๋ยจะต้องเตรียมของเลี้ยงแขกตอนเย็น อุ๋ยต้องการอยู่ใกล้น้อยทุกนาที อุ๋ยอยากจะนั่งดูรูปของน้อย ดู..ดู..ดูโธ่....น้อย วันนั้นพวกอุ๋ยควรจะทำขนมวันเกิดน้อยมากกว่าวัน....ของน้อยอุ๋ยไม่ต้องการคำพูดนี้ อุ๋ยเกลียดคำนี้ที่สุด แล้วอุ๋ยไม่คิดว่า อุ๋ยจะต้องมาพูดคำว่า "ตาย"

กับเพื่อน "*น้องน้อย*" คนนี้เลย น้อยนอนสบายรึเปล่าจ๊ะ ถ้ามีอะไรจะช่วยให้น้อยของอุ๋ยดีขึ้นมากกว่านี้อุ๋ยพร้อมเสมอจ้ะ พร้อมจริง ๆ

คิดถึงน้อยเหลือเกิน

อุ๋ย

● ● ●

น้อย ที่รัก....

เราทนที่จะไม่ระบายความรู้สึกของเราไม่ไหว ต้องเขียนออกมาบ่อย ๆ น้อยรู้ไหม เราเขียนตั้ง ๒ เล่มแน่ะ

ชีวิตคนเรานั้น แขวนไกวอยู่บนตราชั่งระหว่างความทุกข์โศกและความปรีดาปราโมทย์ มันมาด้วยกัน ไปด้วยกัน มันมิอาจแยกจากกัน แต่....บางครั้งย่อมเกิดความว่างเปล่าขึ้นมาในชีวิต นั่นคือ ชีวิตที่ปราศจากความทุกข์ความสุขความยินดี ความเศร้า ความหนาวความร้อน และ ฯลฯ สิ่งทั้งปวงน้อยจะไม่รู้สึก ไม่สัมผัสกับมันอีกต่อไป แต่ถึงน้อยจะไม่รู้สึกถึงสิ่งเหล่านี้ เราก็อยากที่จะให้น้อยได้รู้ไว้เพียงสักอย่างหนึ่งว่า คุณพ่อ คุณแม่ พี่น้อง และมิตรทุกคนระลึกถึงน้อยด้วยกันทั้งสิ้น........ถ้าจะเปรียบน้อยเป็นดอกไม้ เราจะให้น้อยเป็นดอกคูนหรือราชพฤกษ์ ซึ่งเป็นดอกไม้ที่บอบบางก็จริง แต่ทว่าแข็งแกร่งชูช่อเหลืองระย้าแม้ในยามฤดูร้อน ในขณะที่ไม้ดอกอื่น ๆ ได้เหี่ยวแห้งร่วงโรยไปหมด แม้ดอกกุหลาบก็เถอะ

เราเห็นจะต้องพยายามจบละ เพราะมีคิวมาต่อยาวเหยียด ไม่ว่าเราจะเขียนถึงน้อยมากหรือน้อย เราคิดว่าน้อยคงเข้าใจความรู้สึกที่เรามีต่อน้อยได้ดี

อะหา ! มัจจุราชผู้อาจหาญ และเจ้าหนุ่มใจเหี้ยม ที่จุ กระซิบว่าตัด "ม" ออกเสีย เราขอให้ผลกรรมจงติดตามตอบสนองเจ้าคนใจสั....คนนั้นไปถึง ๕๐๐...... ชาติเกิด

รัก-คิดถึง

วารุณี

น้อยจ๋า....

ถึงแม้เราจะได้อยู่ร่วมห้องเรียนเดียวกันด้วยระยะเวลาอันสั้น เราก็พอจะรู้จักกับน้อยดีพอสมควร เพราะน้อยเข้ากับคนง่ายและน่ารัก ! เรามักจะแอบดูความน่ารักและความงามของน้อย ซึ่งจะหาตัวจับได้ยากและก็มักจะพูดกับเพื่อนสนิทของเราเสมอว่า "น้อยนี่ช่างน่าอิจฉาเหลือเกิน มีทั้งรูปสมบัติ คุณสมบัติต่าง ๆ ครบถ้วน ช่างไม่บกพร่องอะไรเลย เรียนก็แสนจะเก่ง น้อยคงจะต้องติดบอร์ด คงจะต้องเป็นคนมีชื่อเสียงคนหนึ่ง" ยิ่งน้อยสอบได้ A.F.S. ด้วยเราก็ยิ่งมั่นใจยิ่งขึ้น

วันนั้นเราไม่ได้ไปโรงเรียน ตอนเย็นเพื่อนสามคนไปบอกเราที่บ้านเราร้องออกมาด้วยไม่เชื่อหูตนเอง รู้สึกว่าใจสั่นมือสั่นเรานึกเห็นภาพน้อยเดินกลางมีเพื่อนหญิงอีก ๒ คนขนาบซ้ายขวา คุยยิ้มแย้มแจ่มใสกันอย่างมีความสุข เรายังจำท่าเดินของน้อยได้ดี

เมื่อเราไปที่วัด เราเห็นหีบศพน้อย เราไม่ได้มีความรู้สึกเลยว่าน้อยได้จากเราไปแล้ว เรายังรู้สึกเสมอว่าน้อยยังมีชีวิตอยู่ เราเฝ้ามองไปที่หีบศพ ก็ยังเห็นน้อยที่ร่าเริงแจ่มใสตลอดกาล

แต่อันที่จริงแล้ว น้อยได้จากพวกเราไปอย่างไม่มีวันจะกลับมาอีก น้อยจ๋าถ้าชาติหน้ามีจริงฉันใด ขอให้เราได้เกิดมาเป็นเพื่อนกันและสนิทสนมกันมากกว่านี้และขออย่าให้น้อยต้องโชคร้ายเช่นนี้เลย คนที่มันทำลายชีวิตน้อย มันช่างไม่นึกเลยว่า มันได้ทำความเคียดแค้นให้พวกเราอย่างมากมาย ถ้าเป็นไปได้เราก็อยากจะทำลายมันให้ยับไปกับมือ

น้อยจ๋า.......เราจากกันแค่นี้

ด้วยความอาลัยรัก

ชุลีกร รุ่งมณี

น้อย....

น้อยจ๋า....น้อยผู้เป็นที่รักของจุ และที่รักของทุก ๆ คน

จุแทบไม่เชื่อเลยว่ามันจะเป็นไปได้ จุไม่นึกเลยว่าวันนี้มันจะเกิดขึ้นมาได้ จุได้แต่พูดกับตัวเองว่า "เป็นไปไม่ได้! เป็นไปไม่ได้! น้อยยังอยู่ น้อยต้องยังอยู่" ก็เมื่อวานเรายังคุยกันเลยนี่นาเรายังเล่นด้วยกัน เรียนด้วยกัน จุยังจำน้อยได้ทุกอิริยาบท ไม่ว่าน้อยจะเดิน จะนั่ง จะพูด หรือจะหัวเราะ จุยังจำได้เสมอ จุลืมตาดูก็เห็น เห็นว่าน้อยยังนั่งเรียนอยู่ด้วยกัน จุจำได้โต๊ะข้างหลังจุเองนี่นา พอจุหลับตาจุก็เห็นแต่หน้าของน้อย หน้าตาของน้อย หน้าซึ่งมีแต่ความน่ารัก น่าทนุถนอม จุยังจำได้ไม่เคยลืมเลย แล้วจุก็ไม่คิดว่าจะลืมน้อยได้ จุจะจำน้อยไว้จนกว่าจุจะตามไปพบน้อย ถ้าชาติหน้ามีจริง น้อยจ๊ะ เราไปเกิดด้วยกันเถิด . จุไม่ขอให้น้อยเกิดเป็นเพื่อนจุเท่านั้น จุขอให้น้อยเกิดมาเป็นน้องของจุ....น้องน้อยผู้น่ารัก

พี่ของน้องน้อยในภพหน้า

จุฑามาศ ฉายะพงศ์

น้อย....ที่รักยิ่ง

ความรักความอาลัยที่ตู่มีต่อน้อย ไม่สามารถจะบรรยายลงเป็นตัวอักษรได้หรอก เพราะมันมีมากเหลือเกิน

ใครจะลืมน้อยได้เล่า หลับตาลงครั้งใดยังเห็นภาพเก่า ๆ ระหว่างน้อยกับตู่อยู่เสมอ

ตู่ยังจำเสียงน้อยได้–ยังจำเสียงหัวเราะและรอยยิ้มของน้อยได้ ยังจำเรื่องทุกเรื่องที่เคยคุยเคยพูดกับน้อยได้ ลืมไม่ลงจริง ๆ จ้ะ ต่อไปนี้ตู่คงไม่ได้เห็นรอยยิ้ม....เสียงหัวเราะ......และดวงตาซึ้ง ๆ คู่นั้นอีกแล้ว ตู่ไม่เชื่อจริงๆ ว่าน้อยได้จากตู่ไปแล้ว จากไปอย่างไม่มีวันกลับ ในขณะที่เขียนอยู่นี้ก็ยังบอกกับตัวเองอยู่ว่า ไม่จริง! ไม่จริง! น้อยยังอยู่ ยังหัวเราะ ยังยิ้มกับตู่อยู่....โธ่!

ถ้าชาติหน้ามีจริง.....ขอให้น้อยกลับมาเป็นเพื่อนรักของตู่อีกครั้งหนึ่งเถิด

สุดแสน....รักและอาลัย

อรพิมพ์ พานคร้ามศรี (ตู่)

● ● ●

น้อย....น้อยไม่ได้มาร.ร. ๖ วันแล้วซินะ....ข่าวว่าน้อยตายมันเหมือนเป็นไปไม่ได้ ก็เมื่อวันพุธ เค้ายังเห็นน้อยนั่งทานข้าวอยู่นี่นา...น้อยถักเปียสองข้าง....น้อยรู้มั้ย....เค้าชอบให้น้อยไว้เปีย....และเค้าก็คิดว่า....น้อยคงชอบผมทรงนี้มากที่สุด เค้ายังจำได้....ถึงรอยยิ้มที่บริสุทธิ์และเสียงที่อ่อนหวาน แสดงถึงไมตรีจิตกับทุก ๆ คน....ไม่น่าเชื่อเลยว่า....ต่อไปนี้เค้าจะไม่ได้เห็นภาพนั้นอีกแล้ว.... จะได้เห็นก็เห็นเพียงแต่ภาพแห่งความทรงจำเท่านั้น....

ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย จงช่วยนำทางให้แก่ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของน้อยไปสู่สรวงสวรรค์ด้วยเทอญ

เปี๊ยก (มาลิน....)

● ● ●

น้อยจ๋า

๑๐/๑๑/๑๔ วันที่ฟองได้ข่าวว่าน้อยตายฟองยังไม่เชื่อเลย
วันที่ฟองไปรดน้ำศพ ฟองคิดว่าคนที่ฟองไป
รดน้ำศพไม่ใช่ศพน้อย....

๑๗/๑๑/๑๔ วันนี้ฟองต้องเชื่อว่าเป็นน้อย น้อยจริง ๆ
ไม่มีคำใดที่ออกมาแสดงความเสียใจ....อาลัย
ถึงน้อยอย่างเหลือจะพรรณาได้
น้อย เกิดชาติหน้า ขอให้เรามาเป็นเพื่อนกันนะ
ขอให้น้อย อโหสิ กับ ไอ้มนุษย์ชั่ว ๆ นั้นเถิด

รักน้อยมาก

ฟอง

เยาวเรศ รักษ์สถาปัตย์

แสนเสียดาย *"ใจรัก"* ที่ต้องจาก
มาจำพราก จากมิตร สนิทสนม
"น้อย" ด่วนไป แสนไกล เพื่อนระทม
สุดขื่นขม อาลัย *"ใจรัก"* เอย .

๑๓ พ.ย. ๑๔

นพวรรณ วัชรากร
สุภา บุญญามา
สุกัญญา วงษ์ใหญ่

● ● ●

สำหรับ....น้อย....ที่เราไม่เคยลืม

ยังคงมีคำว่า ๖ คนอยู่เสมอ....
ถึงแม้ *"น้อย"* จะจากเราไปแล้วก็ตาม....

เราเชื่อว่า....

"น้อย" จะต้องทราบความรู้สึกของเราดี
"ความรู้สึก" ที่ไม่สามารถกลั้นออกมาเป็น คำพูดได้....
ขอให้ดวงวิญญาณของ *"น้อย"* จงไปสู่สุคติเทอญ
หากชาติหน้ามีจริง เราคงจะได้อยู่ร่วมกันอีก....

"แต๋ว จุ๊บ จ๋า หนุ่ย ต้อม"

๑๔ พ.ย. ๑๔

● ● ●

น้อย ...ผู้เป็นที่รักของพวกเราทุกคน

ผมดีใจมากที่ได้มีโอกาสรู้จักกับน้อย....น้อยเป็นคนที่มีนิสัยดี พูดจาสุภาพอ่อนหวาน และมีปัญญาดี....ดังนั้นทุกคนจึงรักน้อย....

ชีวิตในรั้วเทา-แดง (มัธยมสาธิต วศ. ประสานมิตร) พวกเราได้คร่ำเคร่งต่อการเรียนและสนุกสนานกับกิจกรรมต่าง ๆ พอสมควร พวกเราได้ต่อสู้กับมันมาจนกระทั่งบัดนี้ ๔ ปี ๖ เดือนแล้ว เราไม่เคยคิดมาก่อนเลยว่าน้อยจะด่วนจาก

พวกเราไป เพราะเมื่อ ๒-๓ วันก่อนเรายังนั่งเรียนหนังสือด้วยกัน ....พูดคุยกัน พวกเราแทบไม่มีใครอยากเชื่อเลย เมื่อทราบข่าวว่า "น้อยของพวกเราถูกยิง-ตาย" คำแรกที่พวกเรามักจะหลุดออกจากปากก็คือ "พูดเป็นเล่นไปน่า..." ทำไมรึ ก็เพราะว่าน้อยไม่เคยมีศัตรูเลย น้อยของเราเป็นคนเรียบร้อย ตั้งใจเรียนหนังสือ พวกเราทุกคนต่างก็หวังว่า สอบไล่ปีนี้ น้อยจะต้องติดบอร์ดแน่ ๆ และย่อมนำชื่อเสียงมาสู่ ม.วศ. สถาบันอันเป็นที่รักของพวกเราทุกคน

แต่อนิจจา!....มัจจุราชมืดมันได้มาพรากน้อยไปเสียจากพวกเรามันได้ทำให้แสงเทียนน้อย ๆ ที่เริ่มกำลังจะส่องประกายออกไปต้องดับลง น้อย....น้อยได้จากพวกเราไปเสียแล้ว แต่ทว่าน้อยจากพวกเราไปแต่กายเท่านั้น วิญญาณ....จิตใจ.... และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เราอยู่ร่วมกันในรั้วเทา-แดง จะยังคงอยู่ในความทรงจำของพวกเราทุกคนตลอดไป.

ลาก่อนน้อย....ขอดวงวิญญาณของน้อยจงไปสู่สุคติเถิด

จากใจจริง สุชาติ เหลืองรัตนเจริญ

๑๓ พ.ย. ๒๕๑๔

● ● ●

น้อย....ถึงแม้ว่าผมกับน้อยจะรู้จักกันในเวลาอันสั้น ตั้งแต่เรา ๖ คน ไปช่วยกันขายเครื่องดื่มที่โรงเรียนสวนกุหลาบ และต่อมาเรา ๖ คน ก็ไปไหนมาไหนด้วยกันเสมอ เคยทานข้าวด้วยกันทุกเช้า ทุกกลางวัน ผมเสียใจที่ไม่ได้ทานข้าวกลางวันกับน้อยวันนั้น ซึ่งเป็นมื้อสุดท้ายของน้อย ต่อไปนี้พวกเราคงต้องทานข้าว ไปไหนมาไหนโดยไม่มีน้อยอีกต่อไป เมื่อวานผมยังเผลอเรียกชื่อน้อย ตอนไปทานข้าว มันไม่น่าเชื่อเลยที่น้อยต้องจากพวกเราไปเร็วเช่นนี้ ถึงแม้ความตายจะพรากน้อยไปจากผม แต่ความตายไม่สามารถพรากความเป็นเพื่อนของเราได้ ขอให้ดวงวิญญาณของน้อยจงไปสู่สุคติ ชาติหน้าถ้าผมมีบุญพอ ผมคงจะได้เกิดเป็นเพื่อนของน้อยอีกนะ

เพื่อนของน้อย

ต้อม

๑๓ พฤศจิกายน ๑๔

สำหรับ....น้อย....เพื่อนรัก

๗ วันในศรีอยุธยา "น้อย" ทำให้พวกเรารู้ว่า เราได้พบเพื่อนที่ดีที่สุดคนหนึ่ง แล้วทำไมเล่า คนที่ดีอย่างน้อยจึงต้องจากเราไป วันแรกที่รู้ข่าว พวกเราใจหาย เสียดายและไม่อยากเชื่อ

หากชาติหน้ามีจริง ขอให้เราได้เป็นเพื่อนกันอีก

พวกเรา เพื่อน ศ.อ.

● ● ●

น้อย....เราเคยอยู่ห้องเดียวกันมา ผมเห็นว่าน้อยเป็นเพื่อนที่ดีที่สุดคนหนึ่งแต่เมื่อน้อยมาจากพวกเราไป ผมรู้สึกเสียใจ และอาลัยน้อยมาก

นริศ เพ็ชรสุข

● ● ●

น้อย....ครับ

ผมรู้ว่าน้อยชอบสีม่วง แต่ F.S. ของน้อยไม่มีกระดาษสีม่วง มีแต่สีชมพูเท่านั้นที่ผมคิดว่าน้อยคงชอบมากเหมือนกัน เพราะวันสุดท้ายที่ผมเห็นน้อย น้อยแต่งชุดสีชมพูสวยมากรู้รึเปล่า น้อยนอนหลับตา....น้อยคงไม่รู้หรอก พวกเพื่อนมาเยี่ยมน้อยถ้าตอนนั้นน้อยตื่นขึ้นมา น้อยคงดีใจมาก....

น้อยจำได้ไหม ตอนเราอยู่ ม.ศ. ๒ และ ม.ศ. ๓ เราอยู่ห้องเดียวกัน และเราก็สนิทกันมาก มากเหลือเกิน ไอ้ตุ๋ย, ติ๊ด, น้อย, แต๋ว, และกีวิ, ผมคิดเสมอว่าเหมือนกับเราเป็นพี่น้องกันจริง ๆ น้อยยังหัวเราะดูผมกับตุ๋ยตีกันบ่อยเหมือนกับเป็นน้องสุดท้อง แต๋วกระมังเป็นพี่ใหญ่ เรามักจะแย่งขนมกันเสมอเวลาแต๋วเอามาฝาก

น้อยจำงานวันที่เราพบกันที่บ้านจำได้ไหม น้อยยอมเต้นกับผมเพียงคนเดียว ผมมีความสุขมาก ผมคิดเสมออยากให้น้อยเป็นพี่สาวผมจริง ๆ ทั้ง ๆ ที่ผมก็อายุมากกว่าน้อย....ตอนหลัง ๆ นี่ ถึงแม้เราจะไม่ค่อยได้พูดคุยกันนาน ไม่ได้เล่นกันเหมือนเมื่อก่อน แต่ความสัมพันธ์ของเรากลับแนบแน่น นับวันก็มีแต่เพิ่มพูนทวี....น้อยมักจะจ้องหน้าผมเสมอเมื่อเราพบกัน แล้วผมก็พูดเสมอว่า "เดี๋ยว

ฆ่าเสียเลย" น้อยก็หัวเราะ....และวันสุดท้าย น้อยก็จ้องหน้าผมอีก เมื่อเราขึ้นรถสองแถวออกมาปากซอย ผมก็ได้พูดประโยคนั้นอีก เราหยอกล้อกันบนรถเมล์มาตลอดจนถึงปากซอย....ผมก็กลับบ้านเพราะอยู่ไกลน้อยก็รู้....แต่หลังจากวันนั้นจนถึงบัดนี้ ...มันกลายเป็นความขมขื่น ปวดร้าว....มันประดังเข้าสมองผม เมื่อรู้ว่าน้อย....ผมก็ได้แต่คิดว่า สักวันหนึ่ง ผมคงได้นอนหลับให้สบายเหมือนอย่างน้อย

........เราคงได้พบกันอีก ในวันพรุ่งนี้........

ขอให้น้อยฝันดี

สุดอาลัย

อภิชาติ (แคระ) ธนัคมเศรณี

● ● ●

มันเป็นการยากที่จะอธิบายได้ว่าเรารู้สึกเศร้าใจเพียงใด เรารู้สึกเสียใจ เรารู้สึกเสียดายเพียงใด มันสุดที่จะพูดออกมาได้

ทำไมคนดี ๆ มีอนาคตอันสดใสรออยู่ข้างหน้าซึ่งมีคนรักทั่วหน้าคนที่ยังเยาว์นัก . . น่ารัก . . ร่าเริง ทำไมจะต้องเป็นเธอ

ทำไมนะหรือ ก็เพราะมนุษย์ชั่ว ๆ คนนั้นมันไม่ใช่มนุษย์น่ะซี !

ยังจำได้ดี เมื่อเราเรียนอยู่ด้วยกัน น้อยมักจะถูกหาว่า ลายมือโย้หน้าน้อยชอบแก้ตัวเสมอ ๆ และก็ยังพูดว่า จำไว้ให้ดี

น้อยเคยพูดว่า อยากเรียนเก่ง ๆ ....อยากเป็นหมอบ้างล่ะ....ทั้ง ๆ ที่ใคร ๆ ก็รู้ว่าน้อยเก่งก็ได้ทั้งนั้น . . มันเป็นความน่ารักอันหนึ่ง

เมื่อเราแยกโรงเรียนกัน น้อยพูดว่าให้ไปเจอกันอีกนะ....กาญจนา เจอกันในมหาวิทยาลัย เราก็ยิ้มรับ เพราะรู้ว่าเป็นไปได้ ตอนนั้นจึงไม่มีความรู้สึกเสียใจหรือเศร้าใจอย่างใด แต่เดี๋ยวนี้....

เราเคยไปบ้านน้อย ได้พบกับคุณพ่อคุณแม่ที่แสนน่ารัก พบคุณอาที่ใจดีและพบครอบครัวที่อบอุ่น เราเห็นใจท่านเหล่านั้นจริง ๆ ที่ท่านย่อมจะแสนอาลัยถึงน้อย ท่านย่อมทุกข์มากกว่าพวกเราหลายเท่า

ทุกสิ่งในโลกนี้ ล้วนไม่ยั่งยืน เรา ๆ ท่าน ๆ ก็ย่อมรู้ แต่เราก็อดไม่ได้ เพราะน้อยจากไปเร็วเหลือเกิน

น้อยจ๋า .... เรารู้ว่าน้อยไปดี สิ่งนี้ช่วยให้เราสบายใจขึ้น น้อยได้พ้นจากความวุ่นวายทั้งหลายในโลก น้อยจะได้พบกับความสงบอันเป็นสุข

ทั้ง ๆ ที่รู้ก็อดไม่ได้ ที่จะ.. อาลัยน้อย. . ที่จะร้องไห้เมื่อเห็นรูป

กาญจนา ลีระยุวพันธ์

๑๓ พ.ย. ๑๔

● ● ●

น้อย........ที่รัก

ความผูกพันธ์ที่ได้เคยร่วมกัน ได้พบ ได้เห็น พูดคุยหยอกล้อ วัณย์ยังจำได้ ทุกสิ่งทุกอย่าง ที่วัดพระแก้ว ที่หอสมุดแห่งชาติ และที่ห้องฟิสิกค์ วัณย์แหย่น้อย แต่น้อยไม่รู้เรื่องเลย ! จนบัดนี้ วัณย์แอบมองน้อย และน้อยก็รู้ น้อยอายน้อยน่ารักจัง น้อยไร้เดียงสาเหลือเกิน น้อย...

น้อยจ๋า ต่อไปนี้คงไม่มีอีกแล้ว. . . ไม่มีน้อยอีกแล้ว . . . ไม่มีใจรัก..ไม่มีน้อยจากวัณย์ไปเร็วเหลือเกิน จนบัดนี้วัณย์ยังไม่แน่ใจเลยว่า น้อยจากวัณย์ไปแล้วจริง ๆ วัณย์ยังคอยอยู่....คอยว่าจะได้พบกับน้อยอีก

วัณย์ยังจำได้ทุกอิริยาบทของน้อย ที่วัณย์ได้เห็น น้ำเสียงที่พูด เสียงหัวเราะ แววตาที่สดใส แต่บัดนี้ ไม่มีอีกแล้ว บุญกุศลที่วัณย์ได้ทำไป วัณย์ขอแผ่ส่วนกุศลให้น้อย ได้รับความสุขในโลกของน้อย

ด้วยรัก–ด้วยอาลัย

ลาวัณย์ สมร่าง

๑๓ พ.ย. ๒๕๑๔

น้อยจ๋า........

อุ๋ยไม่ต้องการชาติหน้า! ชาติไหน ๆ ทั้งสิ้น!

อุ๋ย ต้องการชาตินี้ !

เดี๋ยวนี้ !

แต่ว่ามันเป็นไปไม่ได้ แต่....

อุ๋ยต้องการให้เป็นเดี๋ยวนี้ !

อุ๋ยต้องการน้อยจ้ะ

สุดจะบอกได้

อุ๋ย

● ● ●

น้อย........!

ทุกวันเคยพบหน้าน้อย ผมหยอกล้อกับน้อยแทบทุกวัน น้อยอารมณ์ดีเสมอ ขณะที่ผ่านหน้าห้อง....น้อยยิ้ม....น้อยร่าเริงเสมอ เป็นมิตรกับทุกคน แต่ทำไมน้อยจึงต้อง ... ทำไมมันจึงทำได้ลงคอกับเพื่อนที่น่ารัก น้อยบริสุทธิ์ น่ารักไร้เดียงสา

ต่อไปนี้ผมคงจะไม่ได้เห็นหน้าน้อยอีกแล้ว โธ่....น้อยดีต่อผมมาก นับแต่ผมอยู่โรงเรียนนี้มา หากมีการเรียนที่ไม่ทันแล้ว ผู้ที่ช่วยผมได้ก็มีน้อยเท่านั้น แล้วต่อไปนี้ ใครเล่า จะช่วยผมได้

คนดีเช่นนี้ เราจะพบได้ที่ไหนอีกเล่า

โลกไม่ต้องการคนดีแล้วหรือ

รัก–อาลัย

ประวัติ ธารามาศกุล

แด่**น้อย....**

ไม่รู้จะเขียนว่าอย่างไรดี เพราะสิ่งที่เขียนลงไปก็ไม่มีวันที่จะเท่ากับความรู้สึกที่มีต่อน้อยได้ สำหรับเพื่อนคนนี้ไม่มีคำว่า "ลืมน้อย" ได้เลย

อาลัยน้อยมากที่สุด

จุฑาไล ประเสริฐวนิช

● ● ●

ผมเสียใจอย่างยิ่ง ที่ต้องสูญเสียเพื่อนที่แสนดีไปในเวลาอันไม่สมควรเช่นนี้

จากใจจริง

ปรีชา เพิ่มอารยวงศ์

● ● ●

"ทุกสิ่งทุกอย่าง มาเพื่อจากไป"
แต่สำหรับน้อย น้อยจากพวกเราไปเร็วเหลือเกิน
เร็วจนคาดไม่ถึง เร็วจนเหมือนความฝัน

อาลัยน้อย

สรศักดิ์ กุลมา

๑๗ พ.ย. ๑๔

● ● ●

ผมรู้สึกสลดใจอย่างสุดซึ้ง ที่เธอต้องมาจากพวกเราไปในเวลาอันไม่สมควรเช่นนี้ เพราะไอ้มนุษย์ระยำ........

วิวัฒน์ แซ่อึ้ง

● ● ●

น้อยจ๋า...ถึงแม้ว่าเราจะมีโอกาสได้รู้จักและอยู่ร่วมห้องกับน้อยเพียง ๒ ปีเท่านั้น แต่ระยะเวลา ๒ ปี ก็ทำให้เราได้รู้ว่า น้อยแสนดี-น่ารักและเรียนเก่ง

เราไม่อยากจะคิดเลยว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับน้อยนั้นเป็นความจริง เมื่อวันพุธเรายังเรียนอยู่ด้วยกันเลย ทำไมนะ ทำไมเขาจึงทำกับน้อยซึ่งมีแต่ความน่ารักได้ลงคอ

น้อยจากเราไปเสียแล้ว จากไปพร้อมกับความดีงาม ทิ้งความอาลัยรัก และความคิดถึงไว้ให้กับเราที่อยู่เบื้องหลัง

ขอให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของน้อย จงไปสถิตยังสรวงสวรรค์เถิด

ด้วยความรักและอาลัยน้อยเหลือเกิน

สุภาภรณ์ กัลลประวิทย์

● ● ●

"คนดีเท่านั้น ที่พระเจ้าต้องการ"

ชาติพงษ์ กลั่นปรีชา

๑๓ พ.ย. ๑๔

● ● ●

"เมื่อมีการมา ย่อมมีการไป"

เมื่อ ๑๑ พ.ย. ๑๔ เวลาเช้ามีการจากไป—จากไป—จากไปของเพื่อนคนหนึ่ง ซึ่งไม่น่าจะเกิดขึ้น

ขอให้ใจรัก จงได้ไปอยู่ในสรวงสวรรค์

ชัยพันธ์ พงษ์ธนากร

๑๓ พ.ย. ๑๔

● ● ●

"คนดี...พระเจ้าย่อมเรียกตัวไปเร็ว"

แสนสงสาร

ธีรชัย เลาหศรีสกุล

๑๓ พย ๑๔

● ● ●

น้อย...ดวงใจของคุณพ่อ–คุณแม่ และเพื่อนทุกคน

ถึงน้อยจะจากไป แต่ใจเราคิดอยู่เสมอว่า น้อยยังอยู่กับพวกเราทุกคน

"น้อย" จะไม่ห่างจากดวงใจของเราเลย

รักและอาลัยน้อยจากใจจริง

ภาวดล บริรักษ์

(เพื่อนที่ขอบลอกการบ้านของน้อย)

ใจรัก....

ผมยังจำรอยยิ้ม เสียงหัวเราะ และคำพูดของคุณ

ต่อไปนี้ สิ่งต่าง ๆ ที่ผมเคยได้ยินจากคุณ ได้พูดกับคุณ ก็คงไม่มีอีกแล้ว

แม้นจากแต่ตัว–แต่ใจของผมจะไม่จากเพื่อน "ใจรัก" เลย

ปรเมศว์

● ● ●

แด่น้อย เพื่อนที่จากไปอย่างไม่มีวันกลับ แต่ชื่อและความเป็นเพื่อนเรานั้นจะอยู่คู่โลกเรื่อยไป

ตุ้ม

● ● ●

"สวรรค์ ต้องการคนดี"

อาลัย "ใจรัก แสงทอง"

ทศพร อินทรพันธ์

● ● ●

น้อย...เพื่อนที่ดีและน่ารักของพัช

พัชรู้จักน้อยปีแรก และคนแรกที่อยู่ใน ม.วศ. น้อยเป็นทั้งเพื่อนเป็นทั้งพี่ เพราะน้อยคอยช่วยเหลือพัชทุกอย่างต่อแต่นี้ไปใครจะช่วยพัช คุยกับพัชให้สบายใจได้ดีเหมือนน้อยอีกแล้ว พัชจะไม่ลืมเลยว่าพัชมีเพื่อนชื่อน้อยจนตลอดชีวิต

พัชไม่อยากจะเขียนเลย เพราะมันแสดงว่า น้อยได้จากเราไปอย่างไม่มีวันจะเจอได้อีกแล้ว ในชีวิตนี้

พัชขอให้น้อยของพัชได้ไป เกิดเป็น นางฟ้าผู้สวยงาม, น่ารักและใจดีเมตตาต่อผู้อื่นเหมือนเมื่อตอนน้อยยังอยู่กับพัช

พัชรักน้อยเสมอ

สุภัทรา มกราพันธุ์

๑๖ *พ.ย.* ๑๔

ถึงน้อย !

ผมไม่เคยคิดเลยว่า สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้น

และเมื่อเกิดขึ้นแล้ว มันก็สุดแสนยากที่จะบอกความรู้สึกนี้ออกมาได้

นอกจากความสลดหดหู่ใจอย่างที่สุด

น้อยได้พบกับความสุขอันแท้จริงแล้ว

ดุสิต จรูญพงษ์ศักดิ์

● ● ●

แด่...**ใจรัก**....เพื่อนรัก

เสียใจเท่าใดก็ไม่เท่ากับความอาลัยอย่างสุดซึ้ง

อนุชิต วีรพัฒนกุล

● ● ●

น้อย...ที่แสนน่ารัก

เราไม่รู้จะหาคำใดมาบรรยายความรู้สึกของเราที่มีต่อน้อยได้ ความรู้สึกนั้นละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งเป็นผลแห่งมิตรภาพ ไมตรีจิต ความน่ารักของน้อยที่มีต่อเพื่อนเป็นที่ประทับใจ และจะฝังใจเราไปตลอดกาล เราไม่มีวันลืมน้อยเลย น้อยผู้ไม่เคยขัดใจเพื่อน น้อยผู้ร่าเริง สนุกสนานน่ารัก เรารู้สึกมีความสุข ความไว้วางใจ และรู้สึกว่าโลกนี้ช่างบริสุทธิ์ มีแต่คนดี เมื่ออยู่ใกล้น้อย เพราะใจน้อยบริสุทธิ์ น้อยมีความจริงใจต่อทุกคน น้อยไม่เคยทำให้ใครโกรธและไม่สบายใจเพราะคำพูดเลย ตรงกันข้าม คำพูดแต่ละคำของน้อยทำให้ผู้ฟังรู้สึกยินดีที่ได้ฟังน้อยพูด

ระยะเวลา ๔ ปีที่เรารู้จักน้อย ช่างเป็นเวลาที่สั้นเหลือเกิน สั้นอย่างน่าใจหายเมื่อเราได้ทราบการจากไปอย่างไม่วันกลับของเธอ น้อยคงเป็นคนดี มีกรรมน้อยจึงอยู่ในโลกเป็นเวลาอันสั้น ดวงวิญญาณของน้อยคงได้จุติในสวรรค์ชั้นฟ้าอันเป็นที่สถิตย์ของคนดี

แสนยินดีที่มีโอกาสได้เป็นเพื่อนน้อย

พัทยา จันทวิกูล

๑๓ *พ.ย.* ๑๔

ถึงแม้น้อยกับผมจะไม่เคยเรียนห้องเดียวกันก็ตาม แต่เราก็รู้จักกันได้เพราะน้อยเป็นคนที่ยิ้มหวาน ชอบพูดชอบคุยกับเพื่อนทุกคนไม่ถือตัว ผมยังเคยชมถึงน้อยบ่อย ๆ ว่า น้อยเป็นหญิงสาวที่สวยมาก ยิ้มก็หวาน แถมยังเรียนเก่งอีกด้วย แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายมาก ที่ได้จากผมไปและเพื่อนของน้อยไป โดยไม่มีวันพบกันอีก

สุดอาลัย

ศิริชัย คุณานพรัตน์

● ● ●

คุณเป็นเพื่อนหญิงที่ดีของผมคนหนึ่ง เมื่อคุณจากไปผมก็คิดถึงคุณมาก ความดีของคุณยังปรากฏแก่เพื่อน ๆ ทุกคน

ขอวิญญาณของคุณจงไปสู่สุคติเทอญ

พร้อมสันต์ ผิวนวล

● ● ●

ก่อนวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๔

"น้อยจ๋า....การบ้านเสร็จรึยัง ขอพัชดูหน่อยซี น้อยหาศัพท์ Rebecca หรือยังคะ ขอลอกหน่อยนะ น้อยกินเผือกทอดซี เร็ว ๆ หน่อยเดี๋ยวจุ๊บแย่งกินหมด น้อยกินข้าวรึยัง ไปกินด้วยกันนะ วันนี้มีลูกชิ้นด้วยละ....อ๋อย...จัดการเลย เขาชี้หน้าว่าน้อยอีกแล้ว อ๋อยช่วยน้อยด้วย...."

ความสนุกสนานของเรามีอยู่ทั่วไป น้อยร่าเริงเสมอ น้อยหัวเราะ คุยเก่ง กินเก่ง น้อยเข้าได้กับทุกคน ไม่ว่าพี่—น้อง หรือเพื่อน

วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๔

ไม่มีใครนึกและเฉลียวใจเลยว่า วันนี้จะเป็นวันสุดท้ายที่พวกเราจะได้เห็นหน้าน้อย ได้คุยกับน้อย หัวเราะกับน้อย กินกับน้อย

น้อยมาโรงเรียนแต่เช้า ถักเปียและผูกโบว์สีแดง อ๋อยว่า "ผูกโบว์แดงเชียวนะ..." น้อยพูดว่า "เพิ่งถักเสร็จเมื่อคืนนี้เองแหละ" วันทั้งวันเราคุยกันอย่างสนุกสนานเหลือเกิน ตอนเย็นชั่วโมงเคมีซึ่งเป็นชั่วโมงสุดท้าย พอออดเลิก

น้อยเดินถึงประตูห้อง Lab เคมี กระเป๋าน้อยหล่น น้อยว่าตัวน้อยไม่มีแรงเลย ใครคนหนึ่งยังช่วยเก็บกระเป๋าให้น้อยแล้วบอกว่า "โชคดีนะน้อย" แล้วน้อยก็จากไป ใครเลยจะนึก ใครเลยจะคิดว่า นั่นเป็นครั้งสุดท้ายที่พวกเราได้พบ ได้พูดกับน้อย

เย็นนั้นเอง น้อยก็จากเราไป

วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๔

"น้อยตายแล้ว !"

"บ้า....ไม่จริง !"

"เฮ้ย !....พูดเป็นเล่นไปได้ เดี๋ยวโดนเตะหรอก"

แต่แล้ว....เมื่อเสียงยืนยันเพิ่มมากขึ้น มากขึ้น ใจเราก็วูบ เย็นไปทั้งตัว.... "**น้อยตายแล้ว**" จริง ๆ หรือ ....ยัง....ยัง น้อยยังไม่ตาย ...โธ่....พวกผู้หญิงปล่อยโฮออกมาอย่างไม่อายใคร ส่วนผู้ชายก็ได้แต่ละอื้นในอก เพียงข้ามวันเท่านั้นทุกสิ่งทุกอย่างก็เปลี่ยนแปลงไปหมด จาก ๑๐ พฤศจิกายน มาเป็น ๑๑ พฤศจิกายน เมื่อวานนี้เรามีแต่ความสนุกสนาน ยิ้ม—หัวเราะ--กันอย่างสบายอารมณ์ แต่วันนี้สมองเราว้าวุ่นเหลือเกิน มันรับรู้การตายของน้อย แต่ในใจเราต่างไม่ยอมรับ มันตะโกนก้องในอก....น้อยยังไม่ตาย....แต่ทำไม....ทำไม....น้อยจ๋า เราไม่ต้องการวันนี้ ไม่ต้องการวันนี้หรือวันไหน ๆ ทั้งนั้น ! น้อย เราต้องการเมื่อวานนี้—เมื่อวานนี้เท่านั้น น้อยจ๋า—ทำไมน้อยเป็นคนเอาภัพอย่างนี้ อีก ๓ วันก็จะถึงวันเกิดน้อยอยู่แล้ว ทำไมน้อยจึงต้องจากพวกเราไป น้อยอับโชค—น้อยอับวาสนา—แม้แต่ของขวัญวันเกิดเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่พวกเราเตรียมไว้แล้ว น้อยก็ยังไม่มีโอกาสได้รับ....น้อย

ตอนเย็นเราไปที่วัด น้อยแต่งชุดสีชมพู ถักเปียและผูกโบว์สีม่วงสีที่น้อยชอบ น้อยนอนสงบนิ่ง ตาปิดสนิท คล้ายคนนอนหลับ เล็บน้อยซีดขาว มือน้อยนิ่มและเย็นเหลือเกิน เรารดน้ำด้วยมือที่สั่นเทาน้ำตานองหน้า....น้อยจ๋า...ต่อแต่นี้ไปไม่ว่าที่ไหนก็ตามที่น้อยเคยอยู่ เคยนั่ง เคยกิน เคยหัวเราะ เคยเล่น ก็คงจะอ้างว้างว้าเหว่....สิ่งที่เคยได้พบก็จะไม่ได้พบ เสียงที่เคยได้ยินต่อแต่นี้ไปก็จะไม่ได้ยินอีกแล้ว

เพื่อน ๆ ที่รัก....บนถนนสายเปลี่ยวสายหนึ่ง น้อยกำลังยืนรออยู่คนเดียว มันทั้งเยือกเย็น อ้างว้างว้าเหว่และเงียบเหงาเหลือเกิน....แต่ น้อยจ๋า....รออีกหน่อยเถิดนะ อีกไม่นานนักหรอก พวกเราก็จะตามน้อยไป ไปหาน้อยบนถนนสายเปลี่ยวนี้....ต่อจากนั้นพวกเราคงสนุกสนานรื่นเริงเหมือนเดิม เราจะคุยจะยิ้ม จะหัวเราะ จะแย่งขนมกันกินเหมือนเดิมนะ....น้อย !

"เพื่อนของเธอ"

● ● ●

ใจรัก แสงทอง ... เพื่อนรัก

เราต่างตกใจเมื่อทราบข่าวเราต่างนิ่งงง ทำสิ่งใดไม่ถูก
ความเศร้าความเงียบปกคลุมไปทั่ว ต่างพึมพำกันเบา ๆ ว่าเธอไม่ควรจากเราไป
เธอจากเราไปในวัยอันไม่สมควร เธอจากไปพร้อมด้วยความดี
เธอเป็นคนดี เพื่อนรักเธอ อาจารย์รักเธอ ทุกคนรักเธอ
เราทุกคนเสียใจในการจากของเธอ เราทุกคนอาลัยในการจากของเธอ
เราทุกคนคิดถึงเธอ....คิดถึงเธอ เราจำความดีของเธอ จำการเรียนดีเด่นของเธอ

หัตถ์สวรรค์ยื่นมือรับเธอ....แต่แสนเสียดายที่เร็วเกินไป
เธอจากไปพร้อมด้วยดอกไม้บนหลุมศพ
ส่งกลิ่นหอมอบอวลรอบกาย

ปี ศ า จ

เจ้าผิดเริ่มแต่ก้าวแรกที่เกิด....เจ้าเกิดผิด
ดวงจิตของเจ้ามีสีดำแทรกอยู่ในความมืด
เต็มไปด้วยความเกลียด....ในสิ่งที่เจ้าสำคัญผิดว่าความรัก
ความรักเป็นสิ่งดีงาม

บาปชนอย่างเจ้าไม่มีวันรู้จักแม้เพียงนิด
ชีวิตเจ้าเต็มไปด้วยบาป
คนบาปอย่างเจ้า เคยได้ยินไหม "ธรรมโลกบาล"

"หิริ – ความละอายต่อบาป"

"โอตตัปปะ—ความเกรงกลัวต่อบาป"

เจ้าเป็นมนุษย์ที่ไร้ธรรมของมนุษย์
ข้าเสียดายหมึกที่จะเขียนถึงเจ้า
ข้าจะลืมเจ้าเสีย....ลืมเจ้า....ลืมเจ้า....เพราะไม่มีประโยชน์อันใด

ใจรัก แสงทองเพื่อนรัก

เธอจากเราไปเพียงร่าง
ทิ้งอนุสติไว้เตือนเรา.....
เราแว่วเสียงกระซิบจากเธอแผ่วเบาว่า
"หนทางชีวิตนี้ มิได้โรยด้วยดอกกุหลาบ
ท่ามกลางกลุ่มชน ยังมีสัตว์ป่าแฝงอยู่
จงดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ไม่ประมาท"
เรารำลึกถึงเธอเสมอ
เธอจากเราไปเพียงร่างเท่านั้น
เธอไม่เคยพรากจากใจเรา

"ขอวิญญาณของเธอจงสุสู่คติ"

เธอไม่เคยพรากจากใจเรา
เราไม่มีวัน....ไม่มีวัน....ไม่มีวันลืมเธอ

"เพื่อนของเธอ"

● ● ●

น้อย....ผู้เป็นที่รักของทุกคน ไม่ว่าน้อยจะเดินไปทางไหนจะได้ยินเสียงหัวเราะของน้อยตลอดเวลา น้อยไร้เดียงสาเกินกว่าที่จะมองโลกในแง่ร้าย น้อยมองทุก

คนในทางที่ดีหมด ลืมคิดไปว่าในโลกนี้ยังมี "กากสังคม" อยู่อีกมาก น้อยจากพวกเราไปอย่างไม่มีวันกลับ แต่เราต้องไปพบกันแน่ ในชาติหน้าไงล่ะ !

รัก—อาลัย

ไสว มีสุวรรณ

๑๓ พ.ย. ๑๔

● ● ●

น้อยจ๋า....ความดีของน้อย ความน่ารักของน้อย ตลอดจนเสียงอันไพเราะของน้อยจะอยู่ในความทรงจำของอัจเสมอไป

น้อยจากพวกเราไปพร้อมกับทิ้งความเศร้าหมอง และความเสียดายให้แก่อัจ อัจจะระลึกถึงน้อยเสมอ

รักและอาลัยน้อย

อัจฉรา สุคันธรัต

● ● ●

"อาลัยน้อย"

เมื่อ ๒ ปีที่แล้ว เมื่อตอนที่ผมอยู่ชั้น มศ. ๓ ตอนนั้นน้อยเขียนFriend ship ให้ผม แต่ตอนนี้ชั่วระยะเพียง ๒ ปี เท่านั้น ผมต้องมาเขียนแต่ไม่ใช่ Friend ship แต่มันเป็นสมุดอาลัย ซึ่งผมไม่เคยคิดเช่นนี้มาก่อนเลย แต่แล้วก็ต้องมาเขียนจนได้เขียนให้น้อยเป็นครั้งสุดท้าย สุดท้ายจริง ๆ ซึ่งต่อไปเราก็จะไม่ได้พบกันอีกแล้ว ผมยังจำน้อยได้ดี จำได้ดีพอ ๆ กับลายมืออันงดงามของน้อย เท่าที่ผมจำได้ไม่มีเพื่อนคนไหนเลยที่มีลายมืองามเท่าน้อย ลายมือน้อยสวยอ่านง่ายสอาดและบรรจงชวนอ่าน น้อยรู้ไหนจ๊ะ ว่าลายมือภาษาอังกฤษของผมนั้นทำไมจึงเขียนแบบนี้ก็เพราะน้อยนั่นเอง ผมเคยหยิบสมุดน้อยมาดู เห็นว่าลายมือน้อยสวยจึงพยายามเลียนแบบน้อย แต่อย่างไร ๆ ก็สู้ลายมือน้อยไม่ได้

ก่อนอื่นต้องขอแสดงความเสียใจต่อคุณพ่อ คุณแม่ น้อย ซึ่งสูญเสียลูกน้อยอย่างไม่มีวันกลับ แต่น้อยก็คงรู้ไม่ใช่หรือว่า พวกเราก็มีความเศร้าอาลัยต่อน้อยแค่ไหน น้อยเป็นที่รู้จักของนักเรียนทุกคนที่ ม.วศ. น้อยเป็นดรัมเมเยอร์ของสีเหลือง ตอน ม.ศ. ๓ แต่มา ม.ศ. ๕ น้อยเปลี่ยนสีใหม่เป็นสีน้ำเงิน ยังไม่ทันที่จะปีคกีฬาสี น้อยก็มาจากพวกเราเราไปเสียก่อน ไม่เช่นนั้นน้อยก็คงเป็นดรัมเมเยอร์ในปีนี้อีกเป็นแน่ น้อยไม่น่าจะจากพวกเราไปเลย

๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๔ ซึ่งตรงกับวันเกิดของน้อย คืนนี้คณะนักเรียน ม.ศ. ๕ เป็นเจ้าภาพ เพื่อน ๆ มาในงานของน้อยมากมายนับไม่ถ้วน ดูแล้วน่าชื่นใจแทนน้อยจังเลย น้อยจะรู้หรือเปล่า พวกเราที่มาในวันนี้ทุกคนมีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน คือมางานของน้อย เราไม่มีคำว่า วิทย์, ศิลป, โรงแรม, เขียนแบบหรือเดินตลาดไม่มี ๕/๑, ๕/๒, ๕/๓, หรือ ๕/๖ เราทุกคนเหมือนกันหมดทุกคนคือ ม.วศ. อันเป็นที่รักของเราทุกคน รุ่นพี่เอย, เพื่อน ๆ ที่ออกไปหรือแม้แต่อาจารย์แหม่มทั้ง ๒ ก็ยังมางานของน้อยเลย เสียดายที่น้อยมาจากไปเสียก่อน มิเช่นนั้นแล้วพวกเราคงจะได้ไปส่งน้อยที่ดอนเมืองเป็นแน่ ระยะหลังนี่น้อยเก่งภาษาอังกฤษมาก คงเป็นเพราะอาจารย์แหม่มเทรนให้ทุกวันตอนกลางวันหลังอาหาร น้อยอ่านหนังสือได้เร็วมาก ไม่ว่าจะเป็น Rebecca หรือ Prisoner จนผมดูตามไม่ทันไม่รู้ว่าน้อยอ่านถึงไหน ผมเคยนึก เคยฝันว่าอย่างไง ๆ ก็ต้องไปส่งน้อยที่ดอนเมืองให้ได้เลย วาดภาพตอนน้อยกำลังรับพวงมาลัยจากเพื่อน ๆ จากอาจารย์ แต่บัดนี้ภาพเหล่านั้นได้หมดไปจากความนึกคิดไม่เหลือเลย จะเหลือก็แต่รูปน้อยเท่านั้น

สุดท้ายนี้ ขอให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของน้อย จงไปสถิตย์บนสรวงสวรรค์ชั้นฟ้า เป็นเทพธิดาผู้เลอโฉม มีข้าทาสบริวารมากมาย และถ้าเป็นไปได้ขอให้น้อยคิดเสมอว่า พวกเรายังคงคิดถึงน้อยเสมอ ถึงแม้ว่าน้อยจะจากพวกเราไปแล้วก็ตาม

จากใจจริง

เติมศักดิ์

๑๓ พ.ย. ๑๔

น้อย...

น้อยคงจำได้ หนุ่ยเคยให้น้อยเซ็น F.S. ให้หนุ่ย แต่น้อยไม่เซ็น น้อยบอกว่าการเซ็น F.S. หมายถึงการจากกัน หนุ่ยก็ไม่ว่า ไม่โกรธน้อย แต่หนุ่ยต้องมาเซ็นให้น้อย...เพราะน้อยจากหนุ่ยไป

น้อยคงจำได้ ถึงชีวิตเราอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ตั้งแต่ไปขายน้ำขวดที่สวนกุหลาบเป็นต้นมา เรา ๖ คน ไม่เคยห่างกัน เรายิ้ม หัวเราะหยอกล้อกัน เราไม่เคยโกรธกัน เราไปดูหนังด้วยกัน เรากินข้าวด้วยกัน เราบอกกันว่า เราต้องมาพบกันใหม่อีกในปีหน้า อยู่โรงเรียนเราเคยแข่งกันว่าใครจะมาโรงเรียนเช้ากว่ากัน เราไปกินข้าวต้มที่ประถมกันทุกเช้า เราไปกินข้าวกลางวันที่โรงอาหารด้วยกัน แล้วออกมาซื้อ ไอสครีม เผือก ท๊อฟฟี่ น้อยชอบถามหนุ่ยจะเอาอะไร น้อยซื้อให้หนุ่ยกินทุกวัน, ตอนเย็นเราก็ไปกินขนมด้วยกัน, จะกลับบ้านก็บอกกันว่าจะกลับพรุ่งนี้พบกันใหม่ หนุ่ยอยากได้ยินคำนี้จากปากน้อยอีก อยากเห็นน้อยยิ้มให้หนุ่ย อยากได้ยินน้อยพูดกับหนุ่ย หนุ่ยอยากให้น้อยถามหนุ่ยว่า "หนุ่ยจะกินไอติมอะไร หนุ่ยกินเผือกไหม หนุ่ยเลี้ยงไอติมน้อยหน่อยซิ"

วันไปแข่งฟุตบอลล์ น้อยบอกว่าน้อยจะไปเชียร์หนุ่ย แล้วน้อยก็เชียร์หนุ่ย อยู่ในสนามหนุ่ยได้ยินเสียงน้อยเรียกชื่อ "หนุ่ย" พอเลิกกลับโรงเรียน ฟุตบอลตกรอบแรก น้อยลุกให้หนุ่ยนั่ง แล้วก็ปลอบ แหย่ให้หนุ่ยหัวเราะ น้อยบอก.. "ไม่เป็นไร บอลเราไม่แพ้ ทุกคนเล่นได้ดีที่สุดแล้ว หนุ่ยเล่นเก่ง-วิ่งเร็ว" หนุ่ยบอกเก่งแล้วทำไมตกรอบละ เราเลยทะเลาะกันตลอดทาง แต่น้อยก็ไม่เคยทำให้หนุ่ยเสียใจ น้อยไม่เคยทำให้ทุกคนเสียใจ น้อยไม่เคยทำลายน้ำใจเพื่อน น้อยดีต่อทุกคน น้อยยิ้มอย่างน่ารักเสมอ น้อยชอบถักเปีย หนุ่ยรู้ว่าน้อยชอบอะไรบ้าง น้อยรู้หนุ่ยชอบอะไรบ้าง แล้วเมื่อไหร่น้อยถึงจะกลับมาหาหนุ่ยล่ะ ?

ทำไมช่วงเวลาที่เราสนุกด้วยกันมีแค่นี้หรือ ทำไมเราต้องจากกันด้วย น้อยบอกหนุ่ยเสมอว่า "หนุ่ย น้อยกลับก่อนนา พรุ่งนี้พบกัน" หนุ่ยเคยเห็นจุ๊บกอดน้อย, พิงน้อย, หนุ่ยบอกให้น้อยหลบดูสิจุ๊บจะล้มไหม น้อยก็หัวเราะ....

หนุ่ยเชื่อว่าน้อยจากไปแต่ตัว ชื่อ "น้อย" ความดีของน้อย ดวงหน้าของน้อย และทุก ๆ อย่างของน้อยไม่ได้จากหนุ่ยไปเลย และหนุ่ยก็รู้ว่าน้อยไม่ลืมเพื่อน, ไม่ลืมต้อม, ไม่ลืมจุ๊บ, ไม่ลืมจ๋า, ไม่ลืมแต๋ว, ไม่ลืมหนุ่ย...

"หนุ่ย"

๑๓ พ.ย. ๑๔

● ● ●

๑๔ พ.ย. ๑๔

วันนี้เป็นวันอาทิตย์ อ๋อยอยู่บ้านจุ๊บกำลังจะไปเรียนพิเศษตอนบ่ายโมง อ๋อยยังจำได้ว่าเมื่อวันอาทิตย์ที่แล้ว น้อยมาเรียนพิเศษน้อยใส่กระโปรงสีม่วงลูกฟูกตัวที่น้อยไปซื้อผ้ากับอ๋อยที่ซิลเวอร์ น้อยบอกว่าตัวนี้พี่แดงตัดให้ พี่แดงยังบอกว่าน้อยใส่แล้วดูผอม

เมื่อวันลอยกระทงอ๋อยก็ไปกับน้อย, พี่แดง, พี่หมู, พี่บิน, พี่ครรชิต และน้องอ๋อยอีก ๓ คน อ๋อยกับน้อยยังข้ามฟากไปส่งน้องของอ๋อยทางเพชรบุรีตัดใหม่เลย พอส่งเสร็จอ๋อยยังชวนน้อยให้วิ่งเลย เพราะแถวนั้นมันเปลี่ยว น้อยบอกว่าพี่หมูจะไปจุฬากัน พี่หมูกับพี่บินยังซื้อลูกโป่งให้น้อยสีเขียว, ให้อ๋อยสีฟ้า อ๋อยยังบอกกับน้อยเลยว่าไม่กล้าถือน้อยบอกว่าชั่งปะไร !

ต่อแต่นี้ไป ๕/๓ ก็จะไม่มีน้อยแล้ว น้อยเคยนั่งใกล้กับอ๋อย คุยกับอ๋อยยืมสมุดอ๋อย เคยแหย่อาจารย์วิวัฒน์ด้วยกัน, น้อยไม่เคยแสดงความโกรธกับใคร ไม่เคยด่าใคร ไม่เคยทะเลาะกับใคร อ๋อยเคยโกรธน้อย แต่น้อยก็ไม่เคยแสดงตอบ ที่สุดอ๋อยก็ต้องยอมพูดกับน้อยเอง แม้น้อยจะเกลียดใครก็ตาม น้อยก็ไม่เคยแสดงออกให้คนนั้นรู้เลย น้อยมีเรื่องอะไรก็ไม่ค่อยเล่า ต้องถามน้อยถึงจะเล่า

อ๋อยอยากให้น้อยสงบ อ๋อยจะพูดอะไรอีกละจ๊ะ

อ๋อย

สุดแสนอาลัย ไม่มีใครนึกคิด ว่าชีวิตของน้อยมาพลอยสั้น
เราเรียนกันมา ๔ ปี มีแต่สุข ไม่มีทุกข์ ไม่มีเถียงเกี่ยงงอนกัน
ฉันไม่ลืมเสียงน้อย ว่า

"นี่ช้าง! เธอช่วยเข้าไปซื้อขนมให้น้อยหน่อย" ฉันก็ค่อยรับคำจำต้องยอม

ทั้งยายตุ๋ย, ยายติ๊ด, ก็พลอยตื๊อ แต่ฉันดื้อไม่ยอมเข้าไปซื้อ ในที่สุดก็ต้องยอม เหมือนที่ยอมแก่น้อย แล้วก็ค่อย ๆ เบียดเสียดยัดเยียดไปสู่ในแดนถิ่นที่สุดแน่น แต่ก็ได้ตามที่น้อยขอร้องทุกครั้งไป

คราวเชียร์บอลน้อยเคยแบ่งลูกชิ้นฉัน ในยามนั้นมันมีแต่ความสุข แต่ครั้งนี้มันมีแต่ความทุกข์หมดแล้วสุขไม่มีวันหันกลับมา มองนภามีแต่หน้าของน้อยมันช่างคอยเตือนจิตให้คิดถึง มันลึกซึ้งเกินกว่าฉันจะลืม ความสัมพันธ์ของเราคราวปีแรก มัน....มันช่างแปลก?

ช้าง

● ● ●

"น้อย" ผู้ที่ไม่กลับมาอีกแล้ว

แสนอาลัย แสนเศร้าใจ ในเพื่อนรัก เพื่อนที่น่ารักที่สุด คำแรกที่เต๊ะได้ยิน เต๊ะ พูดได้คำเดียวว่า "ไม่เชื่อ" ตะโกนก้องอยู่ในใจว่า "ไม่เชื่อ" เพราะมันเหมือนกันว่า สายฟ้าฟาดเปรี้ยงลงมากลางแสกหน้า....ก็เมื่อวานเต๊ะยังพูด ยังทักน้อย แล้วทำไมรุ่งขึ้นอีกวัน เราต้องจากกันเสียแล้วมันเร็วเกินไปเกินกว่าที่ใครจะคาดคิด แต่ถ้าพระท่านพูดไว้เป็นความจริงน้อยคงจะสร้างแต่บุญกุศล ชาตินี้จึงไม่ต้องชดใช้กรรม เพราะน้อยมีแต่ความดี ในชาตินี้น้อยก็ทำแต่ความดี ทำแต่บุญกุศล น้อยไม่เคยเศร้าให้เต๊ะเห็น และในชีวิตของเต๊ะก็ยังไม่เคยเห็นน้อยเศร้าน้อยเคยเรียกเต๊ะ เคยยิ้ม เคยหัวเราะให้ฟัง แล้วต่อไปนี้คงจะไม่มีภาพนั้นอีกแล้ว ความดีทั้งหลาย บุญกุศลทั้งมวลที่เต๊ะเพียรประกอบเพียรสร้างขึ้นมานั้น *จงเป็นผลดลบันดาลให้น้อย เพื่อนที่น่ารักของทุกคน จงไปสงบสู่สุคติในที่ ๆ แห่งความดีความงามทั้งปวง ในชาติหน้าถ้าดวงวิญญาณดวงนี้มาสิงสถิตย์สู่โลก*

มนุษย์ก็ขอให้เต๊ะได้พบน้อย เจอน้อยเหมือนชาตินี้เถิด-และขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจงปกป้อง ขออย่าให้เหมือนชาตินี้เลย

ลาก่อน ลาไว้ในชาตินี้ชั่วกัลปาวสานชาติหน้าค่อยเจอกันใหม่

รักและอาลัย

พินันท์ ปทุมรัตน์

๑๓. พ.ย. ๑๔

● ● ●

ครั้งสุดท้ายสำหรับ "นิลน้อย" และ "Love Heart"

ฉันยังจำได้ที่น้อยพูดว่า "มันเป็นไปไม่ได้" ไอ้ตุ๋ยก็บอกว่าอย่างนี้เหมือนกัน ทั้ง ๆ ที่ฉันก็คิดว่า "มันเป็นไปไม่ได้" แต่ฉันก็ยังอยากให้เป็น.... ฉันได้แต่คิดของฉันคนเดียว ไม่อยากแสดงออกให้ใครรู้ แม้แต่ไอ้ตุ๋ย

ฉันเคยเขียนให้น้อยอ่านว่า "อยากเห็นน้อยตอนอายุ ๗๐-๘๐ จังเลย ตอนนั้น น้อยคงฟันหลอหมด ไม่ใช่หลอซี่เดียวแล้วจ้ะ....ซึ่งฉันก็คงจะหลอหมดเหมือนกัน.....

ตอนนี้น้อยมาด่วนไปเสียก่อน....ฉันไม่เคยนึกเลยใคร ๆ ก็ไม่นึก....ตอนนี้พระท่านกำลังสวดอยู่ มันเยือกเข้าในหัวใจ ฉันเคยฟังพระท่านสวดบ่อย ๆ....สวดให้คุณพ่อ....สวดให้คุณย่า นึกไม่ถึงเลยว่าฉันจะต้องมาฟังพระท่านสวดให้น้อย

น้อยจ๊ะ....ต่อไปนี้ฉันคงจะไม่ได้พบและเห็นน้อยอีกแล้ว ใคร ๆ ก็จะไม่ได้เห็นน้อยอีก....ต่อไปนี้ เสียงหัวเราะแจ๋วๆของน้อยก็คงไม่ได้ยิน ภาพที่เคยได้เห็นก็คงจะไม่ได้เห็นต่อไป

เวลาที่เราดีกัน เราคุยกันสนุกมาก....ยิ่งตอนกินขนมยิ่งสนุกใหญ่.....เวลาเราโกรธกัน....เดินผ่านกัน น้อยและฉันต่างคนต่างก็ไม่พยายามมองหน้ากัน.....ฉันมานึกดูก็ขำเหลือเกิน....ภาพเก่า ๆ มันประดังเข้ามาในสมองฉัน.....แต่ฉันวุ่นเหลือเกิน สมองตื้อไปหมด

ในห้องเรียนต่อแต่นี้ไป เวลาฉันบอกกราบ คงจะไม่มีน้อยหันมามองอีกเป็นแน่....มันคงไม่มีภาพนี้อีกต่อไปแล้ว

ฉันเคยพูดอยู่บ่อยๆ เมื่อตอนดูลายมือกับน้อยว่า ฉันน่ะอายุสั้น แต่น้อยกลับพูดว่า "ของน้อยอายุสั้นกว่ามันอีก....." แล้วเราก็หัวเราะกัน........ฉันไม่นึกเลยว่า คำพูดเหล่านั้นจะเป็นลางไม่ดี

ฉันชอบที่สุดในสิ่งที่เป็น "ของ ท้าย ๆ" ฉันจึงต้องมาเขียนในหน้าสุดท้าย...........และเป็นการที่ฉันได้พบหน้าน้อยเป็นครั้งสุดท้ายอีกด้วย

ต่อไปนี้ที่ห้องและที่บ้านน้อยคงจะขาดอะไรไปสิ่งหนึ่งเป็นแน่....เสียงที่เคยได้ยินต่อไปนี้ก็จะไม่ได้ยินอีก....ที่เคยได้เห็นต่อแต่นี้ก็จะไม่ได้เห็นอีกแล้ว....

น้อยจ๊ะ....ขอให้น้อยไปดีเถิด....ถ้าชาติหน้ามีจริงเราก็คงได้พบกันอีก...และคงจะไม่มีคำที่กล่าวว่า "มันเป็นไปไม่ได้" เป็นแน่ ฉันหวังเช่นนั้นจ้ะ.....

ยังคงคิดถึง "นิลน้อย" และ
"Love Heart" *เสมอ*
มัน โชติวชิรพันธุ์
๒๐.๔๓ น. ๑๒ พ.ย. ๑๔

● ● ●

จดหมายของ "ลูก" คนหนึ่งจากเชียงใหม่

ที่วัดผาลาด ดอยสุเทพ
๒๘ ม.ค. ๒๕๑๕

กราบคุณพ่อ คุณแม่

การจากไปของน้องน้อย สร้างความปวดร้าว ความร้าวรานใจ ให้แก่บุคคลหลายฝ่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่งในครอบครัว และ ยังความผันผวนให้แก่ชีวิตของคนอีกหลายคน มิได้ละเว้น แม้ "มัน" ผู้ก่อเหตุ

ผมเห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างน่าสลดใจในครอบครัวของคุณพ่อ

จากครอบครัวที่สงบสุขที่สุด อยู่ร่วมกันด้วยความรัก เป็นครอบครัวดีอันเป็นแบบอย่างที่ผมเคยชื่นชมอยู่เสมอ

กลับกลายเป็นความสงบ ที่น่าจะเรียกว่า "ความสงัด" ทุกคนในครอบครัวอมไว้แต่ความทุกข์ ทรมานใจ อันน่าเวทนา

ความสนุก เสียงหัวเราะต่อกระซิก ลบหายไป

สรรพเสียง ล้วนมีขึ้น เพื่อกลบเกลื่อนลบเลือน ความทุกข์ทรมานที่สุมอกอยู่อย่างรุนแรง

ผมมองเห็นภาพ และเชื่อว่าเข้าใจ

ผมไม่อาจจะพลิกสภาพเช่นนี้ ให้กลับคืนสู่สภาวะเดิมได้

และใครก็ไม่อาจทำได้

แต่....เวลาอาจช่วยได้กระมัง

— — สำหรับผมเอง ไม่ได้มีสภาพแตกต่างไปจากคนใดในครอบครัวของคุณพ่อ

และโดยสำนึก ผมก็คือคนหนึ่งในครอบครัวของคุณพ่อ

ผมจึงไม่มีอะไรแตกต่างไปแน่นอน

แต่ผมอาจจะมีสิ่งรอบตัวที่ดีกว่า

จึงทำให้ความทุกข์มันเบาลงไปบ้าง

หากด้วยความสนิทสนมที่ผมมีต่อน้องน้อยมาก ๆ สิ่งรอบตัวจึงมิอาจช่วยได้มากนัก

ผมมีชีวิตที่เหงาและเปล่าเปลี่ยวมากขึ้น

ความขยะแขยงในชีวิตมีมากขึ้น

และ....ให้ความสับสน ความผันผวนในอารมณ์ของผมอยู่ตลอดเวลา

การจากไปของน้องน้อย ผมอยากจะคิดว่าเป็นการไปดี และน้องน้อยมีความสุขไปแล้ว

มนุษย์เกิดมาเพียงเพื่อจะตาย เพื่อจะพบความสุขด้วยการตายเท่านั้นหรือ

มนุษย์เกิดมา ควรจะได้มีโอกาสทำอะไรมากกว่านั้น ควรจะมีโอกาสได้ทำอะไรมากพอ ก่อนที่จะตาย

แต่ น้องน้อยไม่มีโอกาสเช่นนั้น

น้องน้อยตายเสียก่อนที่จะทำแม้เพียง ความชื่นอก ชื่นใจ ให้กับคุณแม่ คุณพ่อให้สมใจ

ไม่ได้เป็นความผิดของน้องน้อย

คงจะเป็นไปด้วย กรรม ซิ

ไร้ประโยชน์ ที่เราจะคร่ำครวญถึงน้องน้อย

เราจำต้องคิดอย่างนั้น

มันเป็นทางออกที่ดีที่สุด

น้องน้อยไม่ตาย เพียงแต่หายไป

และเราไม่มีวันจะได้พบอีก

รอจนกว่าเราจะหายไปบ้าง เพื่อว่าเราจะได้พบน้องน้อย....ที่นั่น

เราจะคิดอย่างนี้ได้หรือไม่

เพื่อจักได้ไม่คิดห่วงถึงเรื่องวิญญาณ....

. . . . . .

ทั้งหมดเป็นการเขียนขึ้นด้วยความรู้สึกนึกคิดที่ไม่สู้ จะปรกติ นัก ขณะ ที่เขียนจดหมายนี้ ผมนอนอยู่ในกุฏิเล็ก ๆ ริมลำธารที่ไหลจากบนยอดดอย

ผมนอนในกุฏิเล็ก ๆ หลังนี้คนเดียว

รอบ ๆ เป็นป่าวังเวง

น่ากลัวไม่น้อย สำหรับคนไม่เคยอย่างผม

และคืนนี้ก็เป็นเพียงคืนแรก....

แต่มันก็คงจะให้ความสงบแก่จิตใจได้บ้าง

คุณพ่อ คงจะได้ทราบจดหมายของพี่แดงแล้วว่า เทอมนี้ผมลาพักเรียน

ความคิดครั้งแรกว่าจะใช้ช่วงเวลาที่พักนี้ ทำงานหาเงิน

แต่ขณะนี้ ความคิดผมเปลี่ยนไปแล้ว

ผมตั้งใจจะเข้าวัด

ผมจะบวช

คุณพ่อ คุณแม่ และหลาย ๆ คนคงแปลกใจ
แต่ผมตั้งใจแน่นอนแล้ว
ประมาณกลางเดือนหน้าจะบวช
ขณะนี้ก็เตรียมกาย เตรียมใจ และจัดการเรื่องส่วนตัวให้เรียบร้อยเสียก่อน
ประมาณวันที่ ๓ หรือ ๔ ผมจะลงมา กท. อีกครั้ง เมื่อจะพบคุณพ่อ
และทุกคน
เมื่อกลับเชียงใหม่ ผมก็จะบวช
ผมบวชเพื่ออะไรนั้น ผมบอกไม่ได้ชัด
อาจจะเพื่อ "น้องน้อย"
เพื่อให้ตัวเองสบายใจ
เพื่อคุณพ่อ คุณแม่ พี่แดง หมู และ หลิก
หรือ เพื่อ คุณพ่อ คุณแม่ ที่บ้าน
ผมหวังว่า การบวช จะทำให้ผมดีขึ้นในทุก ๆ ด้าน
ผมจะบวชนานเท่าใด ไม่มีกำหนด
อาจจะเร็ว เพียงเดือนเดียว
หรือ ๔—๕ เดือน หรือตลอดไป
หากการบวชของผมจะให้ความสุข ความสบายใจแก่คุณพ่อ คุณแม่ ได้บ้าง
ผมก็ดีใจ และสุขใจ
กราบขอบพระคุณในคำเตือน และคำแนะนำจากคุณพ่อ

รักและเคารพอย่างสูง
ลูก
นิสิต

"ปีใหม่"

น้องน้อย
ปีสมมุติใหม่ของมนุษย์ใกล้จะมาถึง
มนุษย์ถือเป็นโอกาสที่จะอำนวยพร
ให้แก่กัน
เพื่อชีวิตในปีสมมุติใหม่
จะดีขึ้นกว่าเก่า
มนุษย์อย่างพี่ก็อยากปฏิบัติเช่นนั้น
ต้องการอำนวยพรที่ล้ำเลิศที่สุด
ให้ "น้องน้อย"
....แต่ "น้องน้อย" อยู่ที่ไหนล่ะ ?
พี่ไม่รู้ แต่ก็เชื่อว่า เราอยู่ต่างโลก
....ต่างภพกันเสียแล้ว
เรามีโลกที่ต่างกัน
โลกของพี่ยังพูดถึงความสุข
ความทุกข์.... ความกระหาย.... ความต้องการ
ที่ไม่รู้สิ้นสุด
มนุษย์ในโลกของพี่ มีชีวิตอยู่เพื่อ
แสวงหาความสุข
ความสุขที่ไม่รู้ขีดจำกัด
โดยมิสนใจที่ถามตนเองว่า
" เกิด มา ทำ ไม "
โลกของ "น้องน้อย".... ขณะนี้
มีอะไรล่ะ ?

พี่ไม่รู้ และไม่เชื่อว่า มนุษย์คนใดจะรู้ได้
แต่พี่เชื่อ
โลกของ "น้องน้อย"
ไม่มีอะไรอย่างที่โลกของพี่มี
ไม่มีความสุข ไม่มีความทุกข์
ไม่มีนรก ไม่มีสวรรค์
จะมีประโยชน์อะไรที่พี่จะอำนวยพร
ให้ "น้องน้อย"
"น้องน้อย" ต่างหาก ที่จะอำนวยพร
ให้....พี่....ให้เรา....ให้มนุษย์ทั้งปวง
ได้พบกับ "ความไม่มีอะไร"
เช่นเดียวกับโลกของน้องน้อย
.......และในเวลานั้น
"น้องน้อย"....พี่....และทุกคน
ก็จะได้อยู่ร่วมกัน
ในโลกเดียวกัน

ด้วยความรักและคิดถึง
และน้ำตา........
จาก . . . . "พี่บิน"
๓๐ ธ.ค. ๒๕๑๔



ท่านเจ้าคุณ ปัญญานันทะมุนี

ปาฐกถาธรรม โดยท่านเจ้าคุณ ปัญญานันทะมุนี
ในวันบรรจุศพ นางสาว ใจรัก แสงทอง
ณ วัดธาตุทอง เมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๔ เวลา ๑๖.๓๐ น.

ท่านผู้ฟังทั้งหลาย

ณ บัดนี้ เป็นเวลาที่จะได้ฟังข้อธรรม เพื่อเป็นเครื่องเตือนจิตสกิดใจ เนื่องในงานบรรจุศพ น.ส. ใจรัก แสงทอ สักเล็กน้อยก่อนที่จะนำสรีระร่างกายนี้เข้าบรรจุในที่เก็บ ตามประเพณีที่เคยกระทำกันมา

เจ้าภาพมีความปรารถนาเป็นอย่างยิ่ง ที่จะให้ผู้มาร่วมงานกันในวันนี้ ได้รับประโยชน์ทางจิตทางวิญญาณตามสมควรแก่เหตุการณ์ จึงได้ไปติดต่อขออาตมา มากล่าวธรรมกถา เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจแก่พวกเราทั้งหลายที่มาประชุมกันในสถานที่นี้สักเล็กน้อยตามสมควรแก่เวลา

ตามปรกติ ในเวลาที่มีการตายเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเด็ก หนุ่มสาว ผู้เฒ่า ผู้แก่ เราก็มีการบำเพ็ญบุญตามประเพณี ในการบำเพ็ญบุญนั้นก็มีการสวดอภิธรรมอันเป็นเรื่องสำคัญประจำงาน แต่ว่าในบางงานก็ได้จัดพิเศษโดยนิมนต์พระมาเทศน์ให้ผู้ที่มาร่วมในงานได้ฟังกัน การนิมนต์พระมาเทศน์ให้ผู้ที่มาร่วมงานได้ฟัง นั่นแหละ เป็นกิจที่ควรกระทำกันให้มากในงานศพ เพราะว่าการฟังธรรมเป็นเหตุให้เกิดปัญญา ให้ได้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับชีวิตของเราเอง

ในโอกาสที่เรามาในงานศพอย่างนี้ เราควรจะถือว่าเป็นโอกาสแห่งการมาเพื่อศึกษา ไม่ได้มาเฉย ๆ หรือมาแสดงความอาลัยอาวรณ์ในการจากไป

ของคนที่เรารัก แต่ว่าเรามาเพื่อการศึกษา ศึกษาเรื่องอะไร ศึกษาเรื่องเกี่ยวกับชีวิตของเราเองเพื่อให้รู้ความหมายของชีวิต

ให้รู้ว่า เราเกิดมาเพื่ออะไร

เราอยู่เพื่ออะไร

เราควรจะใช้ชีวิตของเราอย่างไร จึงจะมีค่ามีราคา ตามสมควรแก่การที่ได้เกิดมา

เรื่องอย่างนี้ เป็นเรื่องที่ควรจะได้ศึกษา สนใจ

ในเวลาอื่น แม้ว่าจะมีการพูดกันในเรื่องอย่างนี้ แต่ก็ไม่ค่อยจะดีนัก ไม่เหมือนกับในเวลาที่มีงานศพ เพราะในงานศพนั้น มีแบบสาธิตให้เราดูเป็นตัวอย่าง ให้เห็นว่าสุดท้ายของชีวิตนั้นคืออะไร เราจะได้ดูแบบนั้นแล้วจะได้นำมาเป็นเครื่องเตือนจิต สกิดใจ ให้เกิดความรู้สึกว่า "*ชีวิตเป็นของน้อย–เป็นของสั้น*" *พลันที่จะแตกจะดับด้วยกันทั้งนั้น เมื่อถึงเวลาแตกดับ มันก็ต้องแตกดับไปตามเรื่อง ไม่มีใครสามารถจะเข้าไปคัดง้างหรือช่วยเหลืออย่างใดได้ ทุกคนจะต้องมีสภาพเป็นเช่นนี้*

พูดตามภาษาง่าย ๆ ว่า "*เกิดมาแล้วก็ต้องตาย เราหนีความตายไม่พ้น*"

เพราะว่าความตาย เป็นของคู่กันกับความเกิด

ความตายกับความเกิดนี้ เหมือนกับลูกฝาแฝดที่เดินทางร่วมกันมาตลอดเวลา นับตั้งแต่เราจับปฏิสนธิในครรภ์ของมารดา เราก็มีความตายควบคู่กันมาแล้ว แต่ว่ายังไม่ตายเด็ดขาด เป็นแต่ว่าตายชั่วคราว แล้วก็มีสิ่งสืบต่อให้มีอายุต่อมาเรื่อย ๆ บางคนก็อายุยืน บางคนก็อายุสั้น บางคนก็มีโรคมากเต็มที่ บางคนก็มีโรคน้อย แต่ผลที่สุดก็จะต้องแตกดับด้วยกันทั้งนั้น

พระพุทธเจ้าท่านจึงกล่าวบอกไว้ว่า "*ภาชนะดินที่สำเร็จด้วยฝีมือของนายช่างปั้น เล็กบ้าง ใหญ่บ้าง สุกบ้าง ดิบบ้าง ผลที่สุดของภาชนะดินนั้นต้องแตกดับทั้งหมด ไม่มีเหลือ*" ฉันใด ชีวิตของเราแต่ละคนก็มีสภาพเสมือนกับภาชนะดิน โดยต้องถึงวันแตกดับหมดเหมือนกัน หนีไม่พ้น

เพราะว่าคนเราส่วนมาก ไม่ค่อยจะได้คิดถึงเรื่องความตาย เพราะมีความเพลิดเพลินในชีวิตมากเกินไป การที่เพลิดเพลินในชีวิตมากเกินไปนั้น พระท่านเรียกว่า เป็นผู้ประมาท *"คนที่ประมาท ก็มีชีวิตอยู่เหมือนกับตายแล้ว แต่คนที่ไม่ประมาท มีชีวิตอยู่ มีค่า มีราคา"* เราควรจะอยู่ด้วยความไม่ประมาท อย่าอยู่ด้วยความประมาท

คนที่อยู่ด้วยความไม่ประมาทนั้น คือคนอย่างไร

ได้แก่คนที่คอยคิดนึก เตือนจิต สะกิดใจอยู่เสมอว่า *"ชีวิตเป็นของน้อย เป็นของสั้น"* พลันจะแตกดับลงไปเมื่อใดก็ได้

เมื่อรู้ว่าชีวิตเป็นของสั้น พลันที่จะแตกจะดับ ก็จะได้รีบใช้ชีวิตนี้ให้เป็นประโยชน์ด้วยการทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ ใครมีหน้าที่อะไร ก็จงทำหน้าที่นั้นให้สมบูรณ์ก่อนหมดลมหายใจ อย่าให้หน้าที่บกพร่อง อย่าให้ใคร ๆ เขาติเราได้ในเรื่องการปฏิบัติงานตามหน้าที่ ผู้นั้นได้ชื่อว่า นึกถึงคุณของชีวิต เตือนจิตให้เกิดความรู้สึกในทางที่ถูกที่ชอบ

เช่นว่า เราเป็นเด็กอยู่ในวัยของการศึกษา เป็นนักเรียน เราอย่านึกว่า เรายังเด็กอยู่ เรายังแข็งแรง เรายังจะไม่ตาย พวกเราที่เป็นนักเรียนนี่ ตั้งแต่เรียนชั้นประถมมา จนกระทั่งถึงชั้นที่กำลังเรียนอยู่ในบัดนี้เราคงจะเคยไปในงานศพพวกนักเรียนหลายครั้ง บางคนอาจจะตายเมื่อยังอยู่ในชั้นประถม บางคนมาตายเมื่ออยู่ชั้นมัธยม บางคนก็มาตายเมื่ออยู่ชั้นอุดมศึกษา เราเคยพบเคยเห็น เคยมีกันบ่อย ๆ เวลาเราไปในงานนั้น ๆ เรานึกอะไรบ้าง เราคิดอะไรที่เป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจ ให้เกิดความรู้สึกว่า *"ชีวิตเป็นของน้อย-เป็นของสั้น"* บ้างหรือไม่

อาจจะไม่มี

เพราะว่าเราไปในงานทั่ว ๆ ไปนั้น เป็นการไปกันตามเรื่องของสังคม

เพื่อนฝูงมิตรสหายถึงแก่กรรม ก็ ไป-ไป กันตามเรื่อง ไปช่วยให้เจ้าภาพสบายใจ

และเราเองก็สบายใจว่า ได้ไปไว้อาลัยเพื่อนฝูงของเราแล้ว

การ *"ไป"* ในรูปอย่างนี้ เรียกว่าไปเพื่อสังคม ไม่ใช่ไปเพื่อการศึกษา

โดยมากมักจะเป็นไปในรูปอย่างนั้น เพราะว่า ไม่มีใครคอยบอก คอยเตือนให้เราได้เกิดความคิดในทางที่ถูกที่ชอบ

ไม่ได้เอาสิ่งซึ่งวางอยู่เฉพาะหน้าเป็นเครื่องเตือนจิต สะกิดใจ จึงไม่ได้เกิดปัญญา

เพียงสักแต่ว่า มา มา–ไป ไปกันตามเรื่อง ไปกันหลายงานหลายศพ กว่าเราจะตายนั้นเผากันหลายสิบศพ ไปกันหลายครั้งหลายหน แต่ว่ายังไม่ได้เกิดอะไรเป็นเครื่องเตือนใจ

อย่างนี้เรียกว่า *"ไป"* ไม่ได้กำไรจากงานศพนั้น ๆ ถ้าหากว่า เราจะให้ได้กำไร เราจะต้องนำมาเป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจ แล้วรีบเร่งปฏิบัติหน้าที่ของตนให้เรียบร้อยขึ้น

เช่น ในฐานะที่เราเป็นนักเรียน อยู่ในวัยของการศึกษา เวลานี้เพื่อนของเราคนหนึ่ง ได้ตายจากเราไป *จะตายโดยวิธีใด ก็ตายทั้งนั้น* เราอย่านึกว่า ตายอย่างนั้น ตายอย่างนี้ แต่ให้นึกเพียงอย่างเดียวว่า *"เพื่อนเราจากเราไปแล้ว ถึงเวลาของเขา"* ชีวิตมนุษย์ขึ้นอยู่กับกฎของธรรมชาติ ไม่มีใครจะฝืนกฎของธรรมชาตินี้ได้ แล้วก็ไม่มีใครที่จะสร้างสรรค์อะไร ๆ ขึ้นได้ มันเป็นไปตามเรื่องของมัน *ไหลไปตามอำนาจสิ่งแวดล้อมของธรรมชาติ*........ "สิ่งใดเกิด สิ่งนั้นก็ต้องแตก ต้องดับ เป็นธรรมดา"........ เพื่อนของเราคนหนึ่งได้แตกดับไปแล้ว เรายังอยู่ในโลกต่อไป

ทีนี้ ปัญหาเกิดขึ้นว่า เราจะอยู่อย่างไร ชีวิตจึงจะมีคุณค่า มีราคา

เรื่องคุณค่า ราคาของชีวิตนี่ เราต้องคิดให้มาก เพราะถ้าเราไม่คิดถึงคุณค่า ราคาของชีวิต เราก็อยู่ไปอย่างนั้นเอง อยู่สักแต่ว่าอยู่ หายใจเข้า–หายใจออก เดินไป เดินมา ไปโรงเรียน กลับบ้าน

– *แต่ ไม่มีอุดมการประจำใจ*

- *ไม่มีความคิดที่เป็นแรงใจ คอยกระตุ้นเตือนให้เกิดความขะมักเขม้นในการศึกษา ในการปฏิบัติหน้าที่*
- *ไม่มีความมุ่งหมายในชีวิต ว่าเราอยู่เพื่ออะไร เราควรจะทำอะไรในเวลานี้ และในเวลาต่อไปข้างหน้า*
- *ในเวลานี้ ชีวิตของเรา มีอะไรบกพร่อง มีอะไรไม่เหมาะไม่ควรอยู่ในชีวิตของเราบ้าง เราไม่ได้คิด*

ที่ไม่ได้คิดก็เพราะว่า ไม่ได้นึกว่า "*ชีวิตเป็นของน้อย – เป็นของสั้น*" พลันที่จะแตกจะดับ แต่ถ้าเราคิดขึ้นได้ว่า โอ......ชีวิตของเรานี้มันน้อยมันสั้น วันหนึ่งเราอาจจะต้องเป็นอย่างนี้ พระท่านก็สอนไว้เหมือนกัน เวลาเรามาในงานศพนี่ เราจะต้องนั่งพิจารณาเตือนตัวเราเองว่า "เราจะต้องเป็นอย่างนี้ เราจะหนีจากความเป็นอย่างนี้ไปไม่ได้" การคิดอย่างนี้ เราอย่านึกว่าเป็นการแช่งตัวเอง แช่ง ไม่แช่งมันก็ตายทั้งนั้น คนเราเกิดมาก็ต้องตายทุกคน ถึงไม่แช่งก็ตาย แช่งก็ตาย

แต่เราควรจะบอกกับตัวเองว่า "ฉันจะต้องเป็นอย่างนี้ ฉันหนีจากความเป็นอย่างนี้ไปไม่ได้" เราบอกตัวเราอย่างนั้น "แต่ว่าเวลานี้ฉันยังไม่เป็น ฉันจะเป็นเมื่อไหร่" ไม่รู้ เพราะว่าความตายนี่เราไม่รู้เวลา ไม่รู้โรค ไม่รู้สถานที่ว่ามันจะเป็นขึ้นเมื่อไร รู้ได้อย่างเดียวว่า ตายแน่ ๆ เมื่อเรารู้ว่าจะตายแน่ ๆ แต่ไม่รู้เวลา ไม่รู้ว่าจะเป็นโรคอะไร ไม่รู้ว่าจะไปตายที่ไหน ด้วยเหตุอันใด เราก็ควรจะได้รีบเร่งทำกิจอันเราควรทำ . . เช่น ในฐานะที่เราเป็นนักเรียน ถ้าเรานึกถึงความตาย เราก็ต้องรีบเรียน รีบเขียน รีบอ่าน มีการบ้านจะต้องทำ เรานึกถึงความตาย เดี๋ยวมันจะตายเสีย ก่อนทำการบ้าน เราก็รีบเอามาทำเสีย อะไรยังไม่จำ ไม่เข้าใจ เราก็รีบเรียนให้จำ ให้เข้าใจ เพราะนึกว่า เดี๋ยวมันจะตายเสียก่อนแล้วจะไม่ได้ท่องไว้ในสมอง ไม่ได้จดจำสิ่งนี้ เราจะไม่ได้ประโยชน์แก่ชีวิต เราก็รีบเรียนเขียนอ่าน

สิ่งใดไม่ดี ไม่งาม อยู่ในใจของเรา เพราะเราเผลอไป ประมาทไป กระทำเรื่องไม่เหมาะไม่ควรแก่ชีวิต เราก็คิดว่า เราเกิดมาไม่ได้เพื่ออย่างนี้

เราไม่ได้เกิดมาเพื่อความชั่ว เราเกิดมาเพื่อความดี เกิดมาอยู่ให้พ่อแม่สบายใจ เกิดมาอยู่ให้ครูอาจารย์สบายใจ เกิดมามีชีวิตอยู่ให้เพื่อนฝูงที่มีใจดี ใจงามสบายใจ

คนบางคนอยู่ให้เพื่อนฝูงสบายใจ แต่เป็นเพื่อน "ใจต่ำ" ทั้งนั้น ชวนไปไหน–ไป เที่ยว–ไป เล่น--ไป สนุก–ไป อย่างนั้นให้เพื่อนใจต่ำสบายใจ

ถ้าเราทำตนให้เพื่อน "ใจต่ำ" สบายใจ เราก็เป็นคน "ต่ำ"

ถ้าเราทำตนให้เพื่อน "ใจสูง" สบายใจ เราก็เป็นคนใจ "สูง"

การมีชีวิตอยู่อย่างคน "ใจสูง" นั่นน่ะ ชีวิตมีค่า แต่ถ้ามีชีวิตอยู่อย่างคน "ใจต่ำ" ชีวิตไม่มีค่า

เมื่อเรามามองดูตัวของเราเอง เห็นตัวเราเองว่าบกพร่อง ไม่ดี ไม่งามด้วยเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เราต้องรีบแก้ไข รีบปรับปรุงเสีย เพื่อจะได้เป็นคนดีต่อไป ถ้าเราไม่ปรับปรุงตัวเราให้เป็นคนดีก่อนที่เราจะหมดลมหายใจ เราก็พลาดโอกาสอันดีสำหรับชีวิตของเรา คนเราตายแล้วในชาตินี้จะฟื้นขึ้นมาแก้ตัวอีกไม่ได้ เพราะว่าตายแล้วนี่มันไม่ฟื้น ตายแล้วก็เป็นอันตายกันไป แม้ว่าจะไปเกิดใหม่ เราก็จำไม่ได้ เราไม่รู้ว่าเราเกิดที่ไหน เกิดเมื่อไหร่ เป็นลูกเต้าเหล่าใคร เพราะฉนั้น ก่อนที่จะหมดลมหายใจ *ขอให้เราได้มีอุดมการประจำจิตใจไว้ว่า "เราจะหายใจเข้า หายใจออก อยู่ด้วยความคิดที่ดีงาม...." "เราจะหายใจเข้า–ออก อยู่ด้วยความขยันขันแข็ง"........ "เราจะหายใจเข้า–ออก อยู่ด้วยความคิดก้าวหน้า"........"เราจะหายใจเข้า–หายใจออก อยู่ด้วยการละความชั่ว ประพฤติความดี"* ทำใจของเราให้สูงขึ้น ประณีตขึ้นตลอดเวลา ถ้าเราคอยเตือนตัวเราไว้อย่างนี้ ชีวิตก็จะก้าวหน้าเป็นไปด้วยดี

การอยู่ในโลกนี้ ต้องอยู่ด้วยการต่อสู้

ต่อสู้กับอะไร ?

ต่อสู้กับอำนาจฝ่ายต่ำ ที่มันคอยดึงเราอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เราตกลงไปสู่อำนาจของมัน ภาษาพระท่านเรียกธรรมชาติฝ่ายต่ำนี้ว่า "*วังวน*" ในที่ที่

น้ำไหล ถ้าเราไปดูในกระแสน้ำบางแห่ง มันไหล แล้วมันวน วนแรงทีเดียว อะไรตกลงไปในกระแสน้ำนั้นจะจมหายไป วัตถุอะไรตกลงไป ก็จมลงไปในกระแสน้ำ ถ้าคนตกลงไปก็จมดิ่งหายไปในกระแสน้ำ ไม่ผุดอีกต่อไป คนเราที่อยู่ในโลกนี้ มันมีวังวนที่คอยดึงดูดอยู่ตลอดเวลาคือ "*ความชั่วความร้าย*"

โดยเฉพาะในกรุงเทพ ฯ เรานี้ ของดีก็มี แต่ของชั่วก็มาก ของชั่วนั้นเป็น "*วังวน*" ที่คอยดูดจิตใจเด็กหนุ่ม ๆ สาว ๆ ให้ตกลงไปในกระแสของมัน ถ้าใครไม่ระวังตัว ไม่กลัวภัย มองไม่เห็นสิ่งนั้นว่าเป็นทุกข์เป็นโทษ ก็จะตกลงไปในกระแสนั้น ตกลงไปแล้วเอาตัวไม่ขึ้น ผลที่สุดก็ตกต่ำ หมดค่าหมดราคาของชีวิต พ่อแม่ก็ต้องเศร้าใจ เรา*มีลูกแล้วก็ตายไปนี่ เสียใจหนเดียว* คือเสียใจตอนตายเท่านั้น พ้นจากนั้นแล้วมันก็ไม่มีเรื่อง *แต่มีลูกชั่วนี่ เสียใจเกือบทุกวัน* เพราะมันยังไม่ตายแล้วก็ยังเดินได้ พูดได้ ยังจะทำความทุกข์ให้เกิดแก่พ่อแม่อยู่ตลอดเวลา พ่อแม่ก็ต้องเสียใจเรื่อยไป ต้องตกนรกเรื่อยไป *นรกในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงนรกเป็นขุม ๆ ในภาพเขียน แต่หมายถึงความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นในใจของพ่อแม่ เพราะนึกว่า เกิดลูกมาไม่สมใจ เกิดมาแล้วมันไม่ดี มันไม่ก้าวหน้า ไม่เจริญงอกงามในชีวิตตามควร อันนี้แหละคือความทุกข์ของพ่อแม่*

เราที่เป็นเด็ก ๆ จะเป็นหญิงก็ตาม ชายก็ตาม ต้องนึกไว้ในใจเสมอว่า เราเกิดมาเพื่อหาความสุขสบายให้พ่อแม่ ทีนี้ การที่จะทำให้พ่อแม่สบายใจก็คือ ให้ทำตนเป็นคนอ่อนน้อม เชื่อฟังพ่อแม่ เชื่อฟังครูอาจารย์ รู้ว่าอันใดดี รีบทำ อันใดชั่ว รีบงดไม่ทำสิ่งนั้น.... เด็กคนใดอยู่อย่างนี้เป็นเด็กดี มีความคิดก้าวหน้า ต่อไปจะเป็นประโยชน์แก่ชาติ แก่บ้านเมืองต่อไป

อันนี้เป็นเรื่องที่ควรคิด สำหรับเป็นเครื่องเตือนใจว่า เรามีชีวิตน้อย เราต้องรีบทำความดีให้พ่อแม่ชื่นใจ *เราจะอยู่ในโลกสักกี่วัน ก็อยู่ให้คนอื่นสบายใจ* ให้คนดี ๆ สบายใจ อย่าอยู่ให้คนชั่วเขาสบายใจ การนึกอย่างนี้เป็นการนึกที่ดีงามประการหนึ่ง เป็นเรื่องที่ควรคิด ควรนึกไว้เสมอ

สิ่งหนึ่งซึ่งคอยดึงดูดเราให้ตกลงไปในที่ชั่ว ที่ต่ำ คือการคบหาสมาคม เด็กเราที่เสียผู้เสียคนนี่ก็เพราะเรื่องการคบหาสมาคม อยู่บ้านกับพ่อแม่ เรียบร้อยเหมือนผ้าพับ อยู่บ้านนอกก็เรียบร้อย แต่พอเข้ามาในกรุงก็เริ่มเสียคน ความเสียคนนั้น เกิดจากได้เพื่อนไม่ดี เพื่อนที่ไม่ดีนั้น คือเพื่อนที่ชอบดึงไปในทางชั่ว เพื่อนที่ชอบชวนไปเที่ยว ชวนไปกิน ไปเล่น ไปสนุก ชวนให้เราไม่เรียนหนังสือ ให้ใช้สตางค์เปลือง ให้เกียจคร้าน เพื่อนอย่างนั้นไม่ดี เรามักจะชอบ เด็ก ๆ มักจะชอบเพื่อนอย่างนั้น โดยบอกกับใคร ๆ ว่า "ดี—เขาไม่เคยขัดคอฉันเลย" แต่ ถ้าไปได้เพื่อนคนใด ที่คอยคัด—คอยง้าง จะไปไหน ก็บอกว่า "อย่าไป" จะทำอะไร เขาก็บอกว่า "อย่าทำ" จะประพฤติสิ่งใด เขาก็ว่า "อย่าประพฤติอย่างนั้น".... เราไม่ค่อยชอบ—คนดีนี่—ไม่ค่อยชอบ.... แต่เพื่อนชั่วนี่—ชอบ........เพราะจิตใจเรามันตกไปในทางต่ำ จึงได้ชอบสิ่งเหล่านั้น

เพราะฉะนั้น ให้เด็กหนุ่มสาวทั้งหลาย จำไว้ในใจ ถ้าเราไปเจอใครสักคนหนึ่ง เขาคุยแต่เรื่องสนุก คุยเรื่องหนัง เรื่องละคอน เรื่องเพลงลูกทุ่งลูกกรุง เรื่องอะไรต่ออะไร เราก็รีบออกจากคนนั้นไปเสีย เพราะถ้าขืนนั่งคุยกันนาน ๆ แล้ว ผี—นายคนนั้นมันจะออกมาสิงเราเข้าไปด้วย แล้วก็จะชวนเราไปในทางเสีย เวลานี้ เด็กที่ถูก "ผีสิง" มันมากขึ้นทุกวันในกรุงเทพ ฯ ยกพวกยกหมู่ไปตีกัน ที่โน่น ที่นี่ เขาเรียกว่า "ผีเข้าสิง" ทั้งนั้น ทำไมจึงได้ยกพวกไปตีกัน เพราะว่า พวกเพื่อนมันชวน มันยั่ว มันยุ ไม่ไป "มันก็ไม่รักกันจริง" "ไม่รักสี....ไม่รักพวก"

คนรักกัน—มันรักกันอย่างไร

เราไม่เข้าใจความรัก

....รักเพื่อน....เพื่อนไปถูกต่อยมา....ต้องไปต่อย แก้หมัด แก้มือ....อย่างนี้ไม่รักกัน

ถ้ารักกัน....มันต้องสอบ ต้องถาม....ทำไมถูกตี ถูกต่อย....เพราะไปยั่วกิเลสเขา ไปพูดสามหาวกับเขา ทำให้เกิดโมโห........

ถ้าเรารักเพื่อน ไม่ต้องไปต่อยกับเขา....แต่เราบอกว่า "เรามันผิดเองไปทำไม่ดี เพื่อนต่อยปากเจ่อ...."

เรารักเพื่อน ควรจะบอกเพื่อนอย่างนั้น แล้วก็แนะนำว่า อย่าไปก่อเรื่องเราต้องเป็นคนสุภาพเรียบร้อย อย่าไปยุ่งกับใคร ๆ ที่เป็นเรื่องยุ่ง ๆ อย่างนี้เรียกว่ารักกัน....แนะนำพร่ำเตือนกัน คนเรารักกัน มันต้องเตือนกันในทางดีถ้ารักกัน และจูงกันไปในทางเสีย ก็เรียกว่าไม่รัก เพราะคนที่มาจูงเราไปในทางเสียนั้น *ตัวเองเขาก็ยังไม่รักตัวเอง* เพราะคนที่รักตัว ต้องไม่ทำชั่ว ต้องทำแต่เรื่องดี พูดเรื่องดี คิดเรื่องดี....เรียกว่าเป็นคนรักตัว คนใดไม่รักตัว ก็ทำแต่เรื่องชั่ว เพราะฉะนั้น คนใดเป็นคนชวนเราให้ทำชั่ว ให้เราลงมติไว้ก่อนว่าเพื่อนคนนี้ของเรา ไม่ใช่คนดี....ถ้าเราทำได้ เราควรแนะนำเพื่อนคนนั้น ให้กลับจิต กลับใจ ก้าวหาความดี แต่ถ้าแนะนำไม่ไหว จูงไม่ไหว เราก็อย่าไปคลุกคลีกับเขา เพราะการไปคลุกคลีกับคนไม่ดี ไอ้โรคไม่ดี มันก็จะติดเราไปด้วย

พระพุทธเจ้าท่านบอกว่า "ถ้าพูดถึงเหตุภายนอก ที่ทำคนให้ดี ให้เสีย ไม่มีอะไรจะยิ่งไปกว่าการคบหาสมาคม"

การคบหาสมาคม ทำคนให้ดีก็ได้ ทำคนให้เสียก็ได้

ถ้าเราไปคบกับคนดีเราก็ดีขึ้น....ถ้าเราไปคบคนชั่ว เราก็ต่ำลงไป

เพราะฉะนั้น เด็กคบใครนี่ต้องพิจารณา ไม่ใช่เพียงแต่เด็กพิจารณาคนเดียว พ่อ–แม่ ต้องช่วยพิจารณาด้วย ช่วยเตือนด้วย เหตุการณ์ร้าย ๆ ที่เกิดขึ้นในหน้าหนังสือพิมพ์ อันเป็นเรื่องเกี่ยวกับเด็ก ๆ นี้ ไม่ใช่เป็นความผิดของเด็กผู้เดียวแต่เป็นความผิดของ บิดา–มารดาด้วยคือ มารดา–บิดา ไม่ทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ หน้าที่ให้เกิดน่ะทำสมบูรณ์แล้ว แต่หน้าที่สอนให้มันเป็นผู้เป็นคน––ยังไม่ได้ทำ–ยังไม่สมบูรณ์–ไม่เรียบร้อย เลี้ยงลูกแต่ร่างกาย แต่ไม่ได้เลี้ยงลูก

ทางด้านจิตใจครอบครัวบางครอบครัว พ่อมีการศึกษามีวิชา–มีความรู้ แต่ว่าไม่ได้ใช้วิชาความรู้นั้นให้แก่ลูก ไม่ได้สอนลูกให้เป็นคนดี ให้แต่หนังสือหนังหาเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม....ให้แต่วัตถุ *แต่ไม่ให้คุณค่าทางจิตใจ* เด็กมันก็ไม่รู้ว่า อันใดถูก อันใดผิด อันใดควร อันใดไม่ควร เลยไถลออกไปนอกลู่นอกทาง กระทำความผิด–ความเสีย....เวลาลูกทำผิด ไปเสียใจเอาตอนลูกทำผิด....แต่ไม่คิดป้องกัน ไม่หาทางแก้ไข เพราะไม่คอยตรวจสอบความเป็นอยู่ของลูก ไม่ได้ดูว่าลูกนั้นกำลังเป็นอะไร แต่งตัวอย่างไร ในห้องมีอะไรบ้าง ข้างฝามันตัดเอารูปอะไรมาติดไว้บ้าง มีวิทยุ มันฟังเพลงอะไร กำลังมีนิสัยโน้มเอียงไปทางไหน ไม่สังเกต ไม่พิจารณา พอรู้ๆ เข้าเสียคนไปแล้ว อันนี้ไม่ใช่ความผิดของใคร แต่เป็นผิดของพ่อแม่

เหมือนกับเขาเขียนหนังสือไว้เรื่องหนึ่ง .. เรื่องชีวิตคน ในคุก... พาเด็กคนหนึ่งซึ่งต้องโทษมาไว้หลังม่าน แล้วก็เรียกตำรวจ ผู้พิพากษา อัยการ ครูอาจารย์ พระสงฆ์องค์เจ้า นักสอนศาสนา รวมทั้งพ่อ-แม่ ให้มาในที่นั่น แล้วก็ถามเป็นราย ๆ ไป... ทุกคนไม่ยอมรับผิด แม้พ่อ-แม่เองก็ไม่ยอมรับว่าตัวผิด แต่เมื่อได้ให้เด็กคนนั้นเล่าประวัติ ว่าเป็นลูกคนใคร ทำอะไร พ่อ-แม่ก็โผเข้าไปที่ม่าน เพื่อจะกอดลูกของตัวด้วยความรัก แต่ลูกบอกว่า "คุณพ่อคุณแม่ ไม่ต้องเสียใจในการกระทำครั้งนี้ เพราะความผิดดั้งเดิม บาปตัวเดิมมันไม่ได้อยู่ที่ผม..แต่มันอยู่ที่คุณพ่อ คุณแม่ คุณพ่อ ไม่สอน ไม่เตือน ผมจึงได้เป็นอย่างนี้..."

อันเรื่องนี้ ที่เขาเขียนไว้ มันก็ไม่ใช่เรื่องอะไร เตือนใจบิดา-มารดาทั้งหลาย ให้สำนึกในหน้าที่ของความเป็นพ่อเป็นแม่สักหน่อย โดยเฉพาะในโลกเดี๋ยวนี้ ในกรุงเทพ ฯ ของเรานี้ ซึ่งมี *สิ่งยั่วยวนกวนใจที่จะทำให้คนเสีย มันมีมากทุกถนนหนทาง* วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ หนังสืออ่านเล่น ที่ออกมาเพื่อทำลายจิตใจในประเทศไทยนั้น มันล้นบ้านล้นเมือง มีมากเหลือเกิน *ไม่มีนักสังคมคนใดคิดแก้ปัญหาเหล่านี้ ยังปล่อยให้สิ่งเหล่านั้น บั่นทอนทำลายจิตใจของเด็ก ๆ อยู่อย่างมากมาย* ถ้าเราไม่ช่วยกันคิดแก้ปัญหาเหล่านี้ละก็ — -

พ่อ-แม่ยังจะต้องหลั่งน้ำตาต่อไปข้างหน้าอีกหลายคู่ทีเดียว เพราะไม่ตัดสาเหตุของเรื่องต้นเหตุมันอยู่ที่อะไร ยังไม่ได้สัมนากันอย่างแท้จริง นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยาทั้งหลาย ครูอาจารย์ พระสงฆ์องค์เจ้า... ยังไม่ได้พิจารณา หรือบางทีอาจจะได้พิจารณาแล้ว แต่ว่าไม่มีอำนาจที่จะไปจัดการกับสิ่งเหลวไหลเหล่านั้น สิ่งเหลวไหลเหล่านั้น จะยังยิ้มเยาะมนุษย์อยู่เรื่อยไป พูดกันไปเถอะ ประชุมกันไปเถอะ ฉันยังจะหลอกมนุษย์ต่อไปอีกหลายปี — — มันยิ้มเยาะ ผีมันหัวเราะอยู่ได้ในกรุงเทพ ฯ นี้ เด็ก ๆ ของเราจึงเสียผู้เสียคนไปตาม ๆ กัน

เรามานั่งกันอยู่นี่ ในวันนี้ ก็เห็นตัวอย่าง ตัวอย่างของเรื่อง ว่ามันมีสาเหตุมาจากอะไร สำหรับ "หนู" คนที่ถึงแก่กรรมไปนั้น เป็นเด็กดี พ่อ-แม่รัก - ครูรัก – เพื่อนรัก..เพราะเป็นคนดีถึงแก่กรรมไป เราเสียดาย....ฝรั่งเขาบอกว่า "คนดี-ตายไว" เขาพูดเช่นนั้น ก็เพื่อปลอบใจนั่นเอง ให้รู้สึกว่า คนที่ตายไว ๆ นั่นเป็นคนดี แต่ในทางพระพุทธศาสนา ก็บอกว่า "มันไม่เที่ยง" สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามธรรมชาติ เราห้ามมันไม่ได้ เขามาเพียงเท่านั้น อยู่เพียงเท่านั้น....แม้ตายไป.. เราก็ไม่ควรจะเสียอกเสียใจ ไม่ควรจะเป็นทุกข์อะไรมากเกินไป *แต่เราควรจะมาคิดกันว่า อะไรเป็นเหตุให้เขาตาย เราควรจะแก้ไขปัญหานี้อย่างไร คิดแก้ปัญหาคนที่อยู่กันต่อไป* สำหรับคนที่ตาย เราก็เอาไปเผา - ไปฝังกันตามธรรมเนียม แต่ว่าเราจะอยู่กันในโลกต่อไป พ่อ-แม่ ครูบาอาจารย์ทั้งหลาย รวมทั้งอาตมาที่เป็นพระสงฆ์องค์เจ้า ควรจะได้คิดว่าจะแก้ไขอย่างไร

ปัญหาสังคมที่มันวุ่นวาย เราจะทำกันอย่างไร *ผู้หลักผู้ใหญ่ในบ้านเมือง อ่านข่าวหนังสือพิมพ์แล้วก็ควรจะมาคิดกันบ้างว่า จะแก้ไขปัญหานี้อย่างไร* ไม่ใช่อ่านแล้ว ผ่านพ้นไปเฉย ๆ แต่ต้องมาคิดกันว่า *จะทำอย่างไรให้สังคมมันดีขึ้นกว่านี้* ให้สิ่งเหลวไหลมันลดจำนวนลงไปกว่านี้ เด็ก ๆ ของเราจะปลอดภัยมากขึ้นกว่านี้....เวลานี้ "ผี" มันกำลังรุกรานบ้านเมือง เราจึงอยู่กันด้วยความทุกข์ ความเดือดร้อน เราควรจะได้มาช่วยกันสร้าง "พระ" เพื่อเป็นกำแพงกั้น "ผี" ให้มากขึ้น คำว่าสร้าง "พระ" นั้น ไม่ได้หมายความว่าการ

สร้างพระพุทธรูปมาก ๆ....ไม่ใช่... แต่หมายความว่าเราสร้าง "คุณงามความดีให้เกิดขึ้นในใจ" ให้ทุกคนช่วยกันสร้าง "พระ" ขึ้นในใจ ผู้ใหญ่มี "พระ" ผู้น้อยมี "พระ" เด็ก ๆ มี "พระ"...... ทุกคนนึกถึง "พระ" ให้มาก ๆ แล้วช่วยกันสร้าง "พระ" ให้เกิดขึ้นในใจทุกเวลานาที จะไปไหนต้องเอา "พระ" ไปด้วย..คำว่า "เอาพระไปด้วย" ก็หมายความว่า *"เอาความรู้สึกผิดชอบติดตัวไปด้วย"*... *"ไปไหนให้ไปด้วยปัญญา"* *ไปด้วยเหตุผลที่คิดแล้วอย่างถูกต้อง* ไม่ใช่ไปอย่างหลับหูหลับตา แล้วก็เดินไปตามเรื่อง....เราจะเอาอย่างอะไรจากใครมาใช้ ไม่ใช่เอามาอย่างหลับหูหลับตา แต่เราจะต้องพิจารณาว่า มันดีไหม มันเหมาะไหม กับบ้านเมืองของเรา กับชีวิตจิตใจของพวกเรา.. เราควรจะรับแต่สิ่งที่ดี - ที่งาม...เดี๋ยวนี้ สิ่งทราม ๆ มันกำลังไหลมาจากโลกอื่น มาสู่โลกเมืองไทยมากขึ้นทุกวันทุกเวลา... เด็กหนุ่ม เด็กน้อย ก็ตื่นตัวกับสิ่งเหลวไหลเหล่านั้น ไปรับเอาอนารยะธรรมของเขามาใช้ อารยะธรรมดี ๆ งาม ๆ ไม่ค่อยเอา เอาแต่ของไม่ดีมาใช้ จึงยุ่งกันมากขึ้นทุกวันทุกเวลา

เพราะฉนั้น เมื่อเรามาในงานศพ มาเห็นชีวิตของเพื่อนเราคนหนึ่งซึ่งถึงแก่กรรมไปแล้ว เราควรจะได้คิดว่า เราจะอยู่ต่อไปในโลก เราควรจะอยู่อย่างไร *อยู่เพื่อสร้างหรืออยู่เพื่อทำลาย* อยู่เพื่อขูดเกลาจิตใจให้มันดีขึ้น หรือว่าอยู่เพื่อพอกพูนสิ่งชั่วสิ่งร้ายให้เกิดขึ้น

ถ้าเรามีเพื่อนฝูงมิตรสหาย เราควรจะคบกันเพื่ออะไร - คบกันทำไม เราคบเพื่อน มิใช่คบเพื่อกิน - เพื่อเล่น - เพื่อเที่ยว - เพื่อสนุกสนาน.... แต่เราคบเพื่อเป็นเพื่อนปลอบโยนจิตใจยามทุกข์ ในยามต้องการ ในยามมีปัญหา เราเป็นเพื่อนกับใคร ก็ควรจะมีอุดมการว่า เราเป็นเพื่อนที่คอยปลอบโยนเพื่อน คอยเปิดหู เปิดตาเพื่อนให้สว่างไสว ไม่ใช่เป็นเพื่อนแล้วทำเพื่อนให้หูหนวก ตาบอด แล้วจูงเพื่อนให้ไปทางเสื่อมทางเสีย....อันนั้นไม่มีอุดมการณ์

เราอยู่ในโลก ต้องอยู่ด้วยอุดมคติ อุดมคติประจำจิตใจ ก็คือว่า อยู่เพื่อทำชีวิตให้สมบูรณ์ ชีวิตที่สมบูรณ์นั้น ต้องมีคุณธรรม มีระเบียบแบบแผน

เป็นผู้ชนะอยู่ในโลก ไม่ใช่อยู่อย่างผู้แพ้ อยู่อย่างเป็นไท ไม่ใช่อยู่อย่างเป็นทาส อยู่อย่างคนก้าวหน้าในความงาม ความดี ไม่ใช่อยู่อย่างคนถอยหลัง ตกไปสู่อำนาจของความชั่ว ความร้าย.... จะเดินไปที่ใด คบหาสมาคมกับ-ใครจะทำสิ่งใด ต้องตั้งปัญหาถามตนเองก่อนว่า..... มันดีหรือมันเสีย..... เป็นประโยชน์ หรือ เป็นโทษ .. .. เป็นไปเพื่อสร้างหรือเป็นไปเพื่อทำลาย . . ถ้าเห็นสิ่งใดมันไม่ดี ไม่มีประโยชน์ เป็นไปเพื่อทำลายคน ทำลายชาติเราตายเสียดีกว่าที่จะไปทำสิ่งนั้น เพราะเราเกิดมาเพื่อสร้าง ไม่ใช่เกิดมาเพื่อทำลายเกิดมาเพื่อความก้าวหน้า ไม่ใช่เกิดมาเพื่อเป็นคนถอยหลังไปสู่ความชั่วร้าย ถ้าเราได้คิดได้นึกไว้ในใจอย่างนี้บ่อย ๆ ก็จะเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนจิตใจให้ก้าวหน้า *มารดาบิดา ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ ต้องพยายามที่จะให้อุดมการณ์แก่เด็ก สอนเด็กทุกวิชาต้องเพาะอุดมการณ์เข้าไปในจิตใจของเขาเสมอ*ให้ใช้วิชานั้นเป็นประโยชน์ เป็นความงาม ความดี ต้องให้วันละเล็กละน้อย ทุกโอกาสที่จะให้ได้ พูดอะไรก็ต้องพูดเป็นเครื่องเตือนใจ ครูอาจารย์ทำหน้าที่นั้นในทางที่ถูกที่ชอบ พ่อ—แม่ที่บ้านก็ต้องเอาใจใส่ ดูแลลูกเต้าให้เรียบร้อย เพื่อไม่ให้ลูกมีโอกาสไปทำความชั่วกระทำความผิด ใครมีอาวุธ เช่นปืนเป็นต้น อย่าวางให้เด็กหยิบง่ายๆ ไอ้ที่เด็กเอาปืนมายิงกันได้นี่ ควรจะจับผู้ปกครองมาตีลงโทษเสียด้วย เพราะว่า ไม่รู้จักเก็บของมีโทษไว้ให้ปลอดภัย ทำไมเอาปืนมาตั้งให้เด็กหยิบไปได้ นี่คือความผิดของพ่อแม่ เด็กมันก็เอาไปใช้ในทางที่ไม่ควร แม้ไม่เอาไปยิงใคร บางทีมันเล่นปืน ยิงตัวตาย เขี่ยไป เขี่ยมา โป้ง ป้าง ตัวก็ตาย แม่ก็นั่งร้องไห้ พ่อนั่งร้องไห้ ความจริงพ่อแม่อย่างนั้น ไม่ควรจะร้องไห้ แต่ควรจะเขกกระบาลตัวเองวันละ ๓ ครั้ง ๆ ในการที่ไม่ระมัดระวังลูกของตัว ไม่ระมัดระวังสิ่งที่มันจะเป็นภัยแก่ลูก ... อันนี้ มันเป็นความบกพร่องของสังคมในสมัยปัจจุบัน

เมืองไทยเราเวลานี้ มีจุดบกพร่องมากเหลือเกิน ถ้าเราไม่ช่วยกันแก้ไขแล้ว จะไปไม่รอดคนที่จะแก้ไขเรื่องนี้ ได้ดีที่สุด ก็คือพ่อ แม่ . . ตัวการสำคัญเป็นตัวจักรตัวแรกที่จะทำให้ชีวิตก้าวไปในทางดี เพราะฉนั้นใครที่มีหน้าที่เป็นพ่อเป็นแม่ที่มานั่งอยู่ในที่นี้ มาเห็นศพของ "*น.ส. ใจรัก*" นี้แล้ว เอาไปเป็นเครื่อง

เตือนใจ มีลูก มีหลาน ก็ต้องพาไปบอก ไปเตือนไว้ ... ให้ได้สำนึกรู้สึกผิดชอบชั่วดีไว้ตลอดเวลาเพื่อไม่ให้เกิดเรื่องอย่างนี้ขึ้นอีก

แล้วก็อย่าลืม อุตส่าห์นำเด็กเข้าหาพระไว้บ้าง เดี๋ยวนี้ พ่อแม่บางคน ไม่นำเด็กไปหาพระกลับนำเด็กไปหาผี ตอนเย็นๆใช้ลูกให้ไปซื้อเหล้ามาให้พ่อกิน... อย่างนี้เขาเรียกว่า สอนเด็กให้เป็นผี ไม่สอน ไม่แนะ ในทางที่ถูก ที่ชอบ ... ก็เดือดร้อน ชีวิตของคนไทยเราในสมัยนี้ อาตมาอยากจะขอเตือนว่า ต้องกลับไปสู่ยุคเก่าของปู่ย่าตายาย คือยุคที่มีระเบียบ แบบแผน มีความเคร่งครัด ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามแบบคนไทย ไม่ใช่ยุคแห่งเสรีภาพแบบตามใจตัวเอง เดี๋ยวนี้เรามันตื่นเสรีภาพแบบตามใจตัวเอง ไม่ใช่เสรีภาพตามแบบพระพุทธศาสนา เสรีภาพในทางพระพุทธศาสนานั้น . . คือ การฝึกฝนปฏิบัติตนเพื่อยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น สูงขึ้น จนพ้นจากความชั่ว ความร้าย นั่นแหละคือทางไปสู่เสรีภาพ แต่เวลานี้การเป็นอยู่ มักจะมอบเสรีภาพแบบตามใจตัวเอง ให้แก่เด็ก ๆ เด็กจะทำอะไร ก็ปล่อยให้ทำตามชอบใจ ไม่มีขอบเขต จึงเป็นเหตุให้เกิดความยุ่งยาก ลำบากเดือดร้อน อาตมาเป็นคนเก่าอยู่เหมือนกัน หัวโบราณในเรื่องการเป็นอยู่ จึงนำมาพูดแนะแนวในทางอย่างนี้ หวังว่า คงจะเป็นประโยชน์แก่เราผู้ฟัง โดยเฉพาะเยาวชนน้อย ๆ ซึ่งกำลังจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในกาลต่อไปข้างหน้า ขอให้เราได้เอา "*ความตาย*" ไปเป็นเครื่องเตือนใจไว้ แล้วรีบเร่งใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์ อย่าอยู่อย่างเหลวไหล อย่าอยู่อย่างเกียจคร้าน อย่าอยู่อย่างสนุกไม่เข้าเรื่อง แต่ต้องอยู่อย่างชนิดที่เรียกว่า ใช้ชีวิตให้มีค่า มีราคาให้มากที่สุดที่จะมากได้ เพราะเธอทุกคนที่เป็นเด็กนี่ ต่อไปจะเป็นคนใหญ่ของชาติ ของบ้านเมือง คนแก่ ๆ นี่อีกไม่เท่าใดก็ตายไปแล้ว ทรัพย์สมบัติ มรดกในบ้านในเมือง จะตกเป็นของพวกเธอต่อไป ถ้าเธอเป็นคนดี ก็รักษาทรัพย์สมบัติของปู่ ตา ย่า ยาย ไว้ได้ ถ้าเป็นคนไม่ดี ก็รักษาไว้ไม่ได้ ประเทศชาติจะอยู่รอด หรือจะอยู่ไม่รอด ขึ้นอยู่กับอนาคตของพวกเรา เด็กของเราก็ขึ้นอยู่กับผู้ใหญ่ในปัจจุบันนี้ด้วย

ผู้ใหญ่จะต้องทำตนให้เป็นตัวอย่างที่ดี ที่งามแก่เด็ก ทุกโอกาส ทุกเวลา คอยกีดกันสิ่งชั่วสิ่งร้ายไม่ให้เข้าไปในจิตใจของเด็ก

ถ้าเราได้ช่วยกันปฏิบัติหน้าที่อย่างนี้ เราก็จะอยู่กันด้วยความสุข ความสงบตามสมควรแก่ฐานะ

สำหรับ หนู *"ใจรัก แสงทอง"* ที่ถึงแก่กรรมไปแล้วนั้น เราถือว่าเป็นเรื่องธรรมดา การตายนี้เป็นเรื่องธรรมดา ตายอะไร ก็ตายทั้งนั้นละ แต่เรามาคิดเอาสิ่งที่เป็นประโยชน์จากการตายจากภาพที่เราเห็นด้วยตา ด้วยใจของเรา ... อะไรที่จะเป็นประโยชน์ในการสร้างชีวิตจิตใจของเรา เราเอาสิ่งนั้นไว้ในใจ สิ่งใดที่จะทำลายจิตใจ เราปล่อยทิ้งไป เช่น ความเศร้าโศก ความความเสียใจนี่ ไม่ควรจะให้มีมาก ให้นึกถึงกฎธรรมดาว่า . . . อะไรทั้งหมดในโลก มีความเปลี่ยนแปลง บังคับไม่ได้ มีความทุกข์อยู่ในสภาพของมัน เช่น บิดา มารดาก็นึกว่า เขามาอย่างนั้น เขาก็ไปอย่างนั้น เวลามาเขาก็ไม่บอก .. เวลาไป เขาก็ไม่ลา เราจะบังคับขอร้องอะไรกันก็ไม่ได้ เป็นไปตามเรื่องของเขา เราจึงควรจะปลงให้มันตกลงไปด้วยหลักธรรม

ได้ทราบว่า บิดา มารดาของหนู "ใจรัก" นี่ อ่านหนังสือธรรมอยู่ ได้ใช้ธรรมเป็นเครื่องปลอบโยนจิตใจ จึงต่อสู้กับความระทมทุกข์ อันเกิดจากความพลัดพรากจากของรัก ของชอบใจได้...ธรรมเป็นประโยชน์แก่ชีวิตมาก เมื่อเราต้องการจะใช้ ควรหาไว้บ้าง หาไว้ก่อน เตรียมไว้ก่อนเหมือนข้าศึกจะมาโจมตีบ้านเมือง ต้องเตรียมพร้อม .. ถ้าเตรียมไม่พร้อม ก็เตรียมไม่ทัน ไปวัด ไปวา ก็ไปหา "พระ" เสียบ้าง อย่าไปหา "ผี" ให้มันมากเกินไป... คนบางคนไปวัด แต่ไม่ไปหา "พระ" ไปหา "ผี" ไปหาอย่างไร ไปหาหมอดู ไปเสดาะเคราะห์ ไปรดน้ำมนต์ ไปทำพิธีรีตอง แบบไม่เข้าเรื่อง...เรียกว่าไปหา "ผี" ไม่ได้ไปหา "พระ" *"ไปโง่–กลับโง่ มาเท่าเดิม–ไม่ได้อะไร"* ... ทีนี้ถ้าเราไปหา "พระ" ฉลาดขึ้น เพราะว่า "พระ" ท่านพูดแนะแนวทางชีวิตให้เข้าใจ เวลามีอะไรเกิดขึ้น เราก็แก้ไขได้ ไม่ทุกข์ ไม่ร้อนมากเกินไป

อันนี้ เป็นข้อเตือนใจแก่ท่านทั้งหลาย ที่ได้มาประชุมกันในงานนี้ ก็พอสมควรแก่กาลเวลา...ขอจบการแสดงปาฐกถาไว้แต่เพียงนี้ ..

"ขอความเข้าใจธรรมถูกต้อง จงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลายจงทั่วกัน ทุกท่านทุกคนเทอญ"

"สาระธรรม"

๑) อุปกิเลส ๑๖

๒) สีลัพพตปรามาส

๓) คนพาลนั้นถึงจะเป็นผู้นำ ก็มิใช่ผู้นำ

๔) ผู้ชี้ขุมทรัพย์–ผู้ชี้ชวนวิงวอน

— ผู้ชี้ขุมทรัพย์
— ผู้ชี้ชวนวิงวอน
— อนาคตภัย
— ผู้ทำศาสนาเสื่อม
— ผู้ไม่ควรพูดอภิธรรม
— เนื้อแท้อันตรธาน

ฯลฯ

๕) ปกิณกะ

— ทรงมีปาฏิหาริย์ สามอย่าง
— ทรงบัญญัติโลกุตตรธรรมสำหรับคนทั่วไป
— ทรงขอให้สาวกเป็นธรรมทายาทอย่าเป็นอามิสทายาท
— การประทับสีหเสยยาครั้งสุดท้าย
— กาลามสูตร
— มหาประเทศ ๔

- หลักธรรมวินัย ๘ ประการ
- ผู้ที่น่ารัก.
- "บุญ"
- พุทธภาษิต
- คริสโตวาท

๖) ไตรลักษณ์-ปฏิจจสมุปบาท

"อุปกิเลส ๑๖"

"กิเลส เป็นโรคที่เกิดแก่บุคคลทุกคน
ตลอดทุกเวลาหายใจเข้าออก
เป็นโรคที่ทำอันตรายบุคคลยิ่งกว่าโรคใด ๆ
เพราะว่า ทำให้บุคคลผู้สูญเสียความเป็นมนุษย์"

พุทธทาสภิกขุ

คนเราทุกคนล้วนมีกิเลสตัณหาในจิตใจ จึงถูกขนานนามว่า "ปุถุชน" ซึ่งแปลว่า ผู้หนา สิ่งที่หนาก็คือหนาด้วยกิเลสตัณหา จึงได้มีการกระทำต่าง ๆ ที่ไม่ถูกต้อง ไม่สอาดบริสุทธิ์ โดยเฉพาะการกระทำหรือการคิดที่มีลักษณะที่ "เห็นแก่ตัว" แฝงฝังอยู่ทุกอิริยาบท ตามอำนาจของกิเลสแม่บทที่เป็นใหญ่เป็นประธาน คือ โลภ โกรธ และหลง อำนาจของโลภโกรธหลงนี้ ได้แสดงอาการออกแตกต่างกันพอจะจำแนกได้ดังนี้ คือ:

โลภะ : แสดงออกในอาการของการเอามาข้างตน, เป็นของตน, เพื่อตน

โทสะ : แสดงออกในอาการของการออกไปจากตน, การทำลาย, ประทุษร้าย

โมหะ : แสดงออกในอาการของความไม่รู้ถูก ไม่รู้ผิด, ไม่รู้เหตุไม่รู้ผล

กิเลส แม่บททั้งสามคือ โลภะ, โทสะ, และโมหะนี้ได้สำแดงพิษร้ายอยู่ในจิตใจของคนเรา ในความสำนึกของคนเราในชื่ออีกหลายชื่อ ซึ่งเป็นการจำแนกแจกแจงกิเลสแม่บททั้งสามออกไปในส่วนละเอียดยิ่งขึ้น กิเลสเหล่านี้เรียกว่า "อุปกิเลส ๑๖" (ประการ)

อุปกิเลส ๑๖ นี้ เป็นกิเลสส่วนละเอียดและซึมลึกจนบางครั้งและบางคนก็ไม่นึกว่ามันจะเป็นกิเลสหรือไม่เข้าใจว่ามันเป็นกิเลสอย่างหนึ่ง ๆ ด้วยซ้ำไป ต่อเมื่อได้ศึกษาเรียนรู้จึงได้รู้จักมันว่ามันเป็นกิเลส และในชีวิตประจำวันของคนเรานั้น ได้มีการคิดการกระทำอะไรต่าง ๆ ทั้งทาง กาย,วาจา, ใจ นี่เป็นไปตามอำนาจครอบงำของกิเลสเหล่านี้แทบทั้งสิ้น

ดังนั้น การเรียนรู้กิเลสแม่บททั้งสามคือ โลภะ, โทสะ, โมหะ อย่างมีการจำแนกให้ละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น จึงเชื่อว่าจะเป็นประโยชน์ต่อบุคคลผู้มีความเพียรเผากิเลสบ้างไม่มากก็น้อย

อุปกิเลส ๑๖

(๑) อภิชฌาวิสมโลภ : เป็นกิเลสประเภทโลภะ เมื่อเกิดขึ้นแล้วทำให้เกิดความอยากได้จนเกิดผิดปรกติขึ้นกับจิตใจ คือทำให้กระวนกระวายใจ เพ่งเล็งมองหาลู่ทางที่จะได้ให้จงได้ เป็นกิเลสที่เป็นไปทั้งในความอยากได้และในการสะสมไม่ว่าจะเป็นในทางการบริโภคใช้สอย หรือเป็นไปในทางกามารมณ์ หรือแม้แต่เพื่อประดับเกียรติ

โดยรูปศัพท์ "อภิชฌา" แปลว่า เพ่งเฉพาะ หมายถึงความอยากได้ในสิ่งนั้น ๆ "วิสม" แปลว่า ไม่เสมอ หมายถึงความผิดปรกติ "โลภ" แปลว่า มุ่งจะได้ รวมเป็น "อภิชฌาวิสมโลภ" หมายถึง ความโลภที่เกิดขึ้นจนสูญเสียความปรกติแห่งจิตใจ หรือโลภโดยปราศจากสติสัมปชัญญะถ้าเป็นเพียงความต้องการ ความประสงค์ที่เพียบพร้อมด้วยสติปัญญา, ด้วยเหตุผล ในทางที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลกุศลธรรมแล้ว มิได้เป็นกิเลสในชื่อนี้

(๒) โทสะ : คือกิเลสที่แสดงออกในทางประทุษร้ายผู้อื่น หรือทำลายผู้อื่น ด้วยอำนาจของกิเลสตัวอื่นที่แฝงฝั่งหรือกระตุ้นอยู่ภายในเช่น โมหะ หรือ โลภะ เป็นต้น

(๓) โกธะ : คือกิเลสที่เป็นพี่น้องกับโทสะ มีลักษณะขึ้งเครียด โกรธเคืองขุ่นอยู่ในใจ

(๔) อุปนาหะ : คือกิเลสที่เป็นความผูกใจเจ็บแค้น พยาบาท เกลียดชังอยู่ในจิตใจ ทำให้ขุ่นมัว คิดในทางประทุษร้ายและร้อนคุอยู่ภายในแผดเผาตัวเอง

(๕) มักขะ : เป็นกิเลสที่มีมูลมาจากโมหะ แสดงออกในด้านความโง่เขลาเบาปัญญา คือไม่รู้คุณผู้ให้ประโยชน์เกื้อกูลตน มีจิตใจหยาบกระด้าง ทะนงตนว่าไม่ต้องอาศัยผู้อื่น ลบหลู่คุณท่าน

(๖) ปลาสะ : เป็นกิเลสที่ทำให้ลำพอง ตีตนเสมอผู้ที่สูงกว่า คือยกตนขึ้นเกินกว่าฐานะความเป็นจริงเสมอไป กิเลสชนิดนี้มักจะทำหน้าที่คู่กับมักขะ คืออาการที่ทำให้ไม่เชื่อฟัง ไม่เคารพความคิดเห็นของผู้อื่นทั้งไม่ยอมรับคำแนะนำตักเตือนที่ดีเพราะถือว่าไม่มีใครตั้งอยู่ในฐานะที่สูงกว่าหรือควรว่ากล่าวสั่งสอน

(๗) อิสสา หรือ ริษยา : กิเลสชนิดนี้ทำให้ *"ไม่อยากให้ใครดีเท่าหรือดีกว่า"* จึงบังเกิดความคิดที่บั่นทอน ทำลาย ขัดขวาง ผู้ที่ตนคิดว่าเป็นคู่แข่ง ทำให้เกิดความขุ่นมัว, ความสกปรกขึ้นในจิตใจ

(๘) มัจฉริยะ : คือกิเลสที่เป็นความตระหนี่ มีมูลมาจากความเห็นแก่ตัวจัด อยากมีอะไร ๆ เหมือนเขา, มากกว่าเขา หรือดีกว่าเขา นอกจากนี้มีความหมายไปในทางสะสมเพื่อให้มีมากสมความอยากของตน รวมทั้งความคิดกีดกันไม่อยากให้คนอื่นมีมากเสมอตนหรือเหนือตนอีกด้วย จึงเกิดอาการเพิกเฉย ไม่เอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น แม้จะมีมากเหลือกินเหลือใช้ก็ไม่ยอมบริจาคสละให้ผู้อื่น

(๙) มายา : โดยความหมาย คืออาการที่กระทำทางกายและวาจาไม่ตรง

กับความรู้สึกทางจิตคืออำนาจของกิเลสชนิดนี้ ทั้งนี้ก็เพื่อเพ่งแต่ประโยชน์ตนและความอยู่รอดของตน ซึ่งก็หมายถึงความหลอกลวงที่มีอยู่ในตัวคนนั่นเอง

(๑๐) สาเถยยะ : คือกิเลสที่ทำให้เกิดความโอ้อวด คือความอยากแสดง หรืออวดสิ่งที่ตนคิดว่าจะทำให้ตนดีกว่าผู้อื่น วิเศษกว่าผู้อื่น ให้ผู้อื่นยอมรับความเป็นอย่างนั้น หรือพ่ายแพ้แก่ตนในเรื่องนั้น ๆ กิเลสชนิดนี้แฝงฝังอยู่ลึกมากจนถึงอาจจะเป็นสัญชาตญาณชนิดหนึ่งทีเดียว เพราะแม้แต่สัตว์เดรัจฉานก็ยังปรากฏอาการของกิเลสชนิดนี้ จึงเป็นกิเลสชนิดหนึ่งที่ละได้ยาก

(๑๑) ถัมภะ : คือกิเลสชนิดที่ทำให้มีจิตใจดื้อดึงหรือที่เรียกว่า หัวแข็ง หัวรั้น หรือหัวสูง ซึ่งไม่ยอมให้ใครข่มเลงได้ และความดื้อดึง หัวแข็ง หัวรั้นนั้นก็มิได้เนื่องมาจากความดี ความถูกต้องหรือความเป็นธรรม หากแต่เป็นอาการของความโง่งม หรือโมหะ กิเลสชนิดนี้ ถ้าเป็นไปอย่างแรง ก็ถึงขนาดยอมตาย ยอมฉิบหาย ไม่ยอมจำนน แม้จะรู้ตนว่าเป็นคนชั่ว คนผิด

(๑๒) สารัมภะ : เป็นกิเลสอีกชนิดหนึ่ง ที่มีลักษณะอาการในทำนองไม่ซื่อ บิดพริ้ว หาทางเลี่ยง หรือหาข้อแก้ตัวต่าง ๆ นา ๆ ไม่ยอมรับต่อสิ่งที่ควรยอมรับคล้าย ๆ ถัมภะ เช่นกัน แต่ไม่เป็นไปอย่างตรง ๆ ซึ่งหน้าอย่างถัมภะ คือมีอาการบิดพลิ้วเอาตัวรอดจากการกระทำที่ตนไม่อยากทำ ทั้งต่อผู้อื่น เช่น บิดามารดา ผู้ปกครอง หรือผู้บังคับบัญชา และทั้งต่อตัวเอง คือต่อเหตุผล ต่อความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นอำนาจของความรู้สึกฝ่ายต่ำ ขัดขืนต่ออำนาจความรู้สึกฝ่ายสูง

(๑๓) มานะ : เป็นกิเลสที่สำคัญและร้ายมากอีกชนิดหนึ่ง คือความถือตัวถือตนในลักษณะเปรียบเทียบ เช่น ตนดีกว่า, ตนเก่งกว่า, ตนเข้มแข็งกว่า, ฉลาดกว่า หรือความรู้สึกในทางที่ว่า ตนด้อยกว่าเขาด้วยประการต่าง ๆ เป็นต้น กิเลสชนิดนี้ก็เป็นอีกชนิดหนึ่งที่ซึมลึก, ละเอียดอ่อน และแฝงฝังอยู่ในจิตสำนึก ยากที่จะชำระล้างสำหรับปุถุชน

(๑๔) อติมานะ : เป็นกิเลสตัวที่ร้ายกาจยิ่งไปกว่า มานะ คือเป็นความรู้สึกทางเปรียบเทียบที่ถึงกับ ดูหมิ่น ดูแคลน สบประมาทผู้อื่นเลยทีเดียว ระบบที่

เปิดโอกาสให้มีการเปรียบเทียบแข่งขันกันเป็นตัวกระพือให้กิเลสตัวนี้ลุกโพลงยิ่งขึ้น และยังพลอยให้กิเลสตัวอื่น ๆ ทวีความร้ายกาจยิ่งขึ้นอีกด้วย

(๑๕) มทะ : หมายถึงกิเลสที่ทำให้มีอาการมัวเมา, หรือเมา แต่เป็นความเมาในทางจิตที่มีมูลมาจาก โมหะ คือเป็นความมัวเมาในโลก เช่น เมาลาภ เมายศ เมาอำนาจ เมาสวย เมารวย เมาเกียรติยศชื่อเสียง หรือเป็นความหลงใหลใฝ่ฝันในทางโลก ๆ กิเลสชนิดนี้เกิดขึ้นแล้วมักจะไม่รู้ตัว จนถ้าไม่ถึงขั้นร้ายแรงจริง ๆแล้วมักจะไม่มีคนสนใจ จนเกือบจะเป็นธรรมดาโลกไป แต่ในทางธรรม มันเป็นกิเลสที่ต้องชำระล้างเพื่อความว่าง ความสอาดบริสุทธิ์ทางจิต

(๑๖) ปมาทะ : ตามพยัญชนะ แปลว่า "เมาอย่างทั่วถึง" คืออาการเมาที่สูญเสียสติสัมปชัญญะ ไม่ว่าจะ "เมา" มาจากเหตุไรก็ตาม ความเมาเช่นนี้ได้แก่ ความประมาท เช่น ดื่มกินของมึนเมาเข้าไปทำให้ระบบประสาทผิดปรกติ ขาดสติสัมปชัญญะ และความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ทั้งยังทำให้กิเลสตัวอื่นกำเริบขึ้นได้โดยง่าย อีกระดับหนึ่ง หมายถึงความประมาทในชีวิตในโลก พลัดลงไปสู่แนวทางต่ำช้าด้วยความมัวเมาลุ่มหลง ไม่มีสติปัญญาที่จะคิดว่า ชีวิตนี้เกิดมาเพื่ออะไร จึงไม่ได้รับประโยชน์และทำชีวิตให้มีคุณค่าสมกับความเป็นมนุษย์ในโลกนี้ นับว่าเป็นกิเลสตัวที่สำคัญมาก ที่คนเราควรจะได้รู้จักมันและสำนึกไว้เสมอ

"คนเรานั้น มักจะสนใจ เป็นห่วงกังวลต่อโรคทางกาย แต่โรคทางจิต คือ กิเลส ทั้งหลาย เรามักจะไม่ค่อยสนใจกัน โลกจึงปราศจากสันติสุข"

"สีลัพพตปรามาส"

สำหรับในทางพุทธศาสนาโดยเฉพาะนั้น อาจจะกล่าวว่า "สีลัพพตปรามาส" ได้งอกงามมากขึ้นในหมู่พุทธบริษัทด้วยเหมือนกัน ทั้งในทางปริยัติและในปฏิบัติใน ทางปริยัตินั้น ได้มีการจับพลัดจับผลูไปกวาดล้อมเอาสิ่งซึ่งไม่ใช่พุทธศาสนาเข้ามาเป็น พุทธศาสนาอยู่เรื่อยๆ ทำสิ่งที่ไม่ใช่พุทธภาษิต ให้เป็นเหมือนพุทธภาษิต นิยมศึกษา-ทฤษฎีที่ลึกซึ้งกว้างขวางไม่รู้จบ เพื่อความเป็นนักปราชญ์ยิ่งกว่าที่จะศึกษาเฉพาะเรื่อง การดับทุกข์โดยตรงเช่น เรื่องอริยสัจจ์เป็นต้นก็กลายเป็นไปนำเอาเรื่องอัพยากตวัตถุ" ที่พระพุทธองค์ทรงห้ามมิให้นำเอามาพูดกันให้เสียเวลา และพระองค์ก็ไม่ทรงพยากรณ์เรื่องเหล่านี้ เช่น เรื่องคนตายแล้วเกิดหรือไม่เป็นต้น มาศึกษา วิพากษ์วิจารณ์ ค้นคว้ากันอย่างเป็นวักเป็นเวน โดยที่เข้าใจว่า เรื่องนี้เป็นตัวแท้ของพระพุทธศาสนา ดังนี้เป็นต้น แม้แต่คำอธิบาย เรื่องกรรม เรื่องอนัตตา และเรื่องนิพพาน ก็ดำเนิน ไปอย่างผิด ๆ เพราะจับฉวยเอาผิด ถึงขนาดที่ไปคว้าเอาเรื่องกรรม เรื่องอนัตตา เรื่องนิพพาน ของศาสนาอื่นมาเป็นกรรม อนัตตา และนิพพาน ในพุทธศาสนา จนกระทั่งเกิดการทะเลาะวิวาทกันเพราะเหตุนี้ แม้ในส่วนที่เกี่ยวกับพระไตรปิฎก เอง ก็มีความยึดมั่นถือมั่นอย่างผิด ๆ อยู่หลายประการ เช่นยึดมั่นว่า ทุกตัวอักษร ที่เรียกว่าพระไตรปิฎก ออกมาจากพระโอษฐของพระพุทธเจ้าทั้งนั้น จะไปแตะ ต้องด้วยการวิพากษ์วิจารณ์ไม่ได้ บางพวกก็บูชาพระไตรปิฎกอย่างวัตถุศักดิ์สิทธิ์ บางพวกก็คิดว่า เพียงแต่ซื้อหรือสร้างพระไตรปิฎกขึ้นเท่านั้นก็พ้นทุกข์ได้แล้ว บาง คนเป็นไปมากถึงกับเอาพระไตรปิฎกบางเล่มมาใช้เป็นเครื่องเสี่ยงทาย เสียบไม้เข้า ไปในระหว่างใบลานหรือหน้าหนังสือนั้น แล้วเปิดดูว่ามันจะถูกเรื่องดีหรือร้าย โดย

ถือเอาความในหน้าที่คนเอาไม้เสียบเข้าไปนั่นเองเป็นหลัก และมีความเชื่อมั่นอย่างแท้จริงว่าเป็นการทำนายที่ถูกต้อง นับว่าเป็น สีลัพพตปรามาส" หรือความงมงายที่ยังไม่เคยมีมาก่อน และได้เกิดมีขึ้นเกี่ยวกับพระคัมภีร์ ดังนี้เป็นตัวอย่างเขาหาทราบไม่ว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้อย่างไรเกี่ยวกับเรื่องนี้ ดังที่ตรัสไว้ใน "กาลามสูตร" อังคุตตรนิกาย หรือตรัสไว้ใน "มหาปเทศ" สำหรับวินิจฉัยข้อความที่มีผู้นำมากล่าว ดังนี้เป็นต้นไม่ เขาไม่เคยทราบตามนัยแห่งโบราณคดี ที่มีเหตุผลแท้จริงว่าสิ่งที่เรียกว่า พระไตรปิฎก มีความเป็นมาอย่างไรเป็นต้น นี่เป็นตัวอย่างสีลัพพตปรามาสในส่วนปริยัติ ซึ่งมีอยู่มากมายเหลือที่จะนำมากล่าวให้หมดสิ้นได้

สำหรับ สีลัพพตปรามาส ส่วนการปฏิบัตินั้น ยิ่งมีทางเกิดขึ้นได้มากมายกว่านั้นอีก เพราะคนส่วนมากเชื่อง่าย และเต็มไปด้วยความกลัว ไม่มีสติปัญญาหรือความรู้เพียงพอที่จะควบคุมความเชื่อและความกลัว จึงทำอะไรอย่างงมงายหรือผลีผลามไปตามอำนาจของความเชื่อและความกลัวเหล่านั้นในลักษณะง่าย ๆ และสดวกดี หรือถึงกับวานหรือใช้คนอื่นทำแทนให้ก็ยังมี เช่นบาปของตัวเองก็อาจจะให้คนอื่นช่วยล้างให้ได้ หรือเชื่อว่าความตายเป็นสิ่งที่ผัดเพี้ยนไว้ได้ อายุเป็นสิ่งที่ต่อได้ด้วยการทำพิธีตามที่มีผู้บอกให้ และถือว่าอะไร ๆ ที่ตัวกลัว หรือเป็นทุกข์อยู่นั้นย่อมแก้ได้หมดด้วยพิธีต่าง ๆ ในทางศาสนา มองอีกทีหนึ่ง ก็คือการเชื่อว่า ถ้าเป็นเรื่องพิธีที่ขลังและศักดิ์สิทธิ์แล้ว ก็เป็นพุทธศาสนา หรือเป็นพุทธศาสนาที่ถูกต้องไปหมด ไม่ว่าจะเรื่องของใครที่ไหน นี่เป็นตัวอย่างแห่งความงมงายชั้นต่ำที่สุด ซึ่งมีอยู่มากมายเหลือที่จะนำมากล่าวด้วยเหมือนกัน ส่วนที่สูงขึ้นมาจากนั้น นั้นหมายถึงความเข้าใจผิดเกี่ยวกับความหมายของการทำบุญให้ทาน การบวช การบำเพ็ญศีลสมาธิปัญญา ตลอดถึงวัตรปฏิบัติปลีกย่อยอื่น ๆ มีความเข้าใจผิดถึงกับทำให้เกิดผลตรงกันข้ามไปเสียทุกประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ วัตรปฏิบัติต่าง ๆ ทั้งหมดนั้นโดยที่แท้แล้วย่อมเป็นไปเพื่อเป็นการขูดเวลา คือขูดเกลากิเลสเช่นความยึดมั่นถือมั่นว่า เป็น "ตัวกู–ของกู" โดยเฉพาะ แต่ก็กลับมาประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปในทางที่ส่งเสริมความรู้สึกว่า "ตัวกู–ของกู" ให้เป็นไปอย่างเหนียวแน่นประณีตลึกซึ้ง

ยิ่งขึ้น จนกลายเป็นเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ ความขลังที่จะดลบันดาลให้ตนได้รับสิ่งที่ตนต้องการสมตามความปรารถนาทุก ๆ อย่าง ซึ่งที่แท้ก็คือ กิเลสที่เป็น "ตัวกู–ของกู" นั่นแหละเป็นผู้ต้องการหาใช่สติปัญญาที่บริสุทธิ์เป็นผู้ต้องการไม่ ฉะนั้นจึงเกิดมีการทำบุญให้ทาน ที่มีรูปร่างท่าทางแปลก ๆ มุ่งหมายแปลก ๆ และเป็นภัยแก่สังคม หรือศาสนาเองในที่สุด สำหรับการรักษาศีล ก็มีการรักษาศีลด้วยการคิดว่า เป็นระเบียบปฏิบัติที่ทำให้เกิดความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ หรือเป็นการรับประกันอะไรบางอย่างในกาลอนาคต แทนที่จะเป็นการกำจัดกิเลสที่เป็นเหตุให้ตามใจตัวเอง ครั้นไปถึงขั้นการทำสมาธิ และวิปัสสนา ก็ยิ่งเขวออกนอกทางมากขึ้น เพราะเป็นเรื่องทางจิต และมีช่องทางที่จะทำให้ประหลาดมหัศจรรย์ โน้มเอียงไปตามความต้องการอันไม่เป็นธรรมของผู้ปฏิบัติได้มากขึ้น ดังนั้น จึงเกิดมีการกระทำที่เรียกว่า วิปัสสนา ในลักษณะแปลก ๆ ต่าง ๆ อย่างมากมาย ซึ่งล้วนแต่ไม่เป็นไปเพื่อการกำจัดกิเลส แต่เป็นไปเพื่อ อิทธิปาฏิหาริย์ หรือเครื่องมือหาลาภ สักการะสรรเสริญของบุคคลเหล่านั้นไป โดยอำนาจแห่ง "ตัวกู–ของกู" เข้ามาครอบงำและลากจูงไปนั่นเอง เมื่อสิ่งเหล่านี้ดำเนินมาผิด ความหมายหรือความมุ่งหมายของสิ่งที่เรียกว่า มรรค ผล และนิพพาน ของผู้นั้นก็ผิดตามไปด้วย จนกระทั่งไปเป็นมิจฉาทิฏฐิอย่างสมบูรณ์ในที่สุด นี้เรียกว่าสีลัพพตปรามาสที่เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม เมื่อรวมเข้าด้วยกันทั้งหมด ก็กลายเป็นเหมือนกับเนื้อร้าย หรือเนื้องอกที่เพิ่งงอกออกมาใหม่ ๆ บนตัวพุทธศาสนาสำหรับทำลายพุทธศาสนาเอง และมีมูลมาจากความยึดมั่นถือมั่นใน "ตัวกู–ของกู" ด้วยกันทั้งนั้น

ทีนี้ ถ้าจะมองให้กว้างออกไปเราอาจจะกล่าวได้ว่า อาการที่เข้าใจสิ่งใดผิด แล้วนำไปใช้อย่างผิดความมุ่งหมายที่แท้จริง คือในทางที่จะเป็นประโยชน์อย่างถูกต้องแล้ว ย่อมรวมเรียกได้ว่า สีลัพพตปรามาส ทั้งนั้น เช่น วิชาความรู้หรือสิ่งประดิษฐ์แขนงหนึ่ง ๆ ควรจะถูกนำไปใช้เป็นเครื่องอำนวยสันติสุขแก่สังคม แต่กลับถูกนำมาใช้ เพื่อการทำความยุ่งยากลำบาก หรือความทุกข์ให้เกิดแก่สังคมอย่างไม่รู้สึกตัว หรืองมงายที่สุด อย่างนี้ก็ยังอาจเรียกว่า สีลัพพตปรามาสได้ ข้อนี้จะทำให้

เรามองเห็นได้เป็นวงกว้างออกไปว่า มนุษย์ส่วนมากในโลกกำลังใช้สิ่งต่างๆ ที่ธรรมชาติมีให้อย่างเป็นไปในทางที่ผิดความมุ่งหมายที่แท้จริง ด้วย อำนาจแห่งความรู้สึกที่เป็น "ตัวกู—ของกู" ที่ครอบงำ สิ่งที่สอาด หรือเป็นคุณประโยชน์ ก็กลายเป็นของสกปรก หรือกลายเป็นทุกข์เป็นโทษไปเพราะเหตุนั้น และมนุษย์นั่นเองเป็นผู้รับบาปอันนี้ แต่ในที่สุดเราอาจจะมองเห็นว่า การกระทำหรือความเป็นไปเช่นนี้เป็นสิ่งธรรมดาสามัญ สำหรับสามัญสัตว์ที่เต็มไปด้วย "ตัวกู—ของกู" เมื่อเป็นดังนี้ การดับ "ตัวกู—ของกู" ลงไปเสียได้เท่าใด ย่อมทำให้ สีลัพพตปรามาส ของมนุษย์ไปว่าแขนงไหนหมดน้อยลงไปเพียงนั้น และนั่นเอง คือลักษณะสังเกตุเฉพาะของการที่มนุษย์จะเลื่อนภูมิของปุถุชน ขึ้นสู่ภูมิของอารยชนที่แท้จริง คือพระอริยเจ้า ซึ่งหมายถึงบุคคลที่ดับ "ตัวกู—ของกู" ได้ในอันดับที่น่าพอใจอันดับหนึ่ง ซึ่งท่านกำหนดไว้ว่าผู้ที่ดับหรือจะ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และ สีลัพพตปรามาสเสียได้นั้น เป็นผู้ที่ถึงกระแสแห่งพระนิพพาน หรือเรียกเป็นบาลีว่า "โสตาปนฺน" ซึ่งเรียกกันในภาษาไทยเราว่า พระโสดาบัน นั่นเอง

คัดจากบางตอนของหนังสือ "ตัวกู ของกู" ของท่านพุทธทาสภิกขุ
สำนักพิมพ์ สุวิชานท์ ฉบับพิมพ์ซ้ำ ๒๕๐๗ หน้า ๑๙๓-๑๙๗

"คนพาลนั้น ถึงเป็นผู้นำ ก็มิใช่ผู้นำ"

พราหมณ์คนหนึ่ง เข้าไปทูลถามพระพุทธเจ้า เกี่ยวกับการที่โลกนี้มันยุ่งเหยิงโกลาหล วุ่นวาย เป็นทุกข์เป็นร้อนมากขึ้นทุกทีว่า เพราะเหตุอะไรหนอ?

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า สัตว์โลกนี้มันสยบอยู่ในเหยื่อ เพราะฉะนั้นมันจึงมีจิตใจที่ผิดแปลกออกไปจากธรรมชาติดั้งเดิม"

พระองค์ตรัสว่า :-

เอตรหิ พฺราหฺมณ มนุสฺสา	: พราหมณ์เอย! มนุษย์ทั้งหลายในโลกเวลานี้
อธมฺมราครตฺตา	: กำหนัดยินดีไม่เป็นธรรม
วิสมโลภาภิภูตา	: โลภจัดจนจิตใจกวัดแกว่ง
มิจฺฉาธมฺมปเรตา	: มุ่งแต่ในทางมิจฉาธรรม

ท่านลองฟังดูให้ดีว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า "พราหมณ์เอย! มนุษย์ทั้งหลายในโลกนี้ เวลานี้กำหนัดยินดีไม่เป็นธรรม โลภจัดจนจิตใจกวัดแกว่ง มุ่งแต่ทางมิจฉาธรรม" คำว่า เวลานี้หมายถึงเวลา ไหนพระพุทธเจ้าท่านตรัสนี้หมายถึงครั้งพุทธกาลก็เป็นอย่างนี้แล้ว เรามาลองพิจารณาดูว่า สมัยนี้เป็นอย่างนั้นหรือไม่ เราจะเห็นได้ว่า มันยิ่งกว่าสมัยพุทธกาลไปเสียอีก คนสมัยนี้กำหนัดยินดีไม่เป็นธรรมยิ่งกว่าสมัยพุทธกาลไปเสียอีก คนสมัยนี้โลภจัดจนจิตใจกวัดแกว่งยิ่งกว่าครั้งพุทธกาลไปเสียอีก คนสมัยนี้มุ่งแต่ทางมิจฉาธรรม คือสิ่งที่ผิดยิ่งไปกว่าสมัยพุทธกาลไปเสียอีก

พิสูจน์ด้วยเหตุผลง่าย ๆ ว่า สมัยพุทธกาล ไม่มีการทำอันตรายล้างผลาญกันเหมือนกับสมัยนี้ คนยังกลัวบาปกลัวกรรมมากกว่าสมัยนี้ คน "กินอยู่แต่พอดี" ไม่ก้าวหน้าในเรื่อง "กินดี-อยู่ดี" จนเลยเถิดเหมือนคนสมัยนี้ คนสมัยนี้มีอะไร ๆ มากยิ่งขึ้นไปทุกทีในทางที่จะกำหนัดยินดีไม่เป็นธรรม หมายความว่า ความกำหนัดยินดีนี้ ถ้ามันเป็นไปในทางธรรม พอเหมาะแก่ธรรมก็ไม่เป็นอันตรายอะไร ถ้ามีความกำหนัดยินดีในธรรมก็ยิ่งดี เพราะว่าจะได้ประพฤติแล้วดับทุกข์ได้ เดี๋ยวนี้กำหนัดยินดีในสิ่งที่มิใช่ธรรม ไม่เป็นธรรมหรือเป็นอธรรม คือถือว่า "ได้แล้วเป็นดี" จะเป็นธรรมหรือไม่เป็นธรรมไม่รู้ไม่ชี้ โดยถือเสียว่า ถ้าได้แล้วก็เป็นดี อย่างนี้เรียกว่า กำหนัดยินดีไม่เป็นธรรม เอากิเลสตัณหาของตนเป็นประมาณ

ส่วนข้อที่ว่า โลภจัดจนจิตใจกวัดแกว่ง นั้นหมายว่า ความโลภมันครอบงำมากเกินไปจนจิตใจตั้งหลักไม่ได้ ต้องกวัดแกว่งกระสับกระส่ายไปตามอำนาจของความโลภนั้น คนสมัยนี้มีลักษณะอย่างนี้ คือไม่ถือธรรมเป็นหลักถือเอาประโยชน์ตนเป็นหลัก ถือเอาประโยชน์ตนว่าอยู่เหนือเหตุผลใด ๆ ทั้งสิ้น เหนือศาสนา เหนือความถูกต้อง เหนืออะไรทั้งหมด เพราะเขาถือศาสนาประโยชน์ตนนี้ เรียกว่าโลภจัดจนจิตใจกวัดแกว่งไปจากธรรม

ส่วนข้อที่ว่า มุ่งแต่ทางมิจฉาธรรมนั้น หมายถึงการที่ว่า ความมุ่งหมายต่อไปในอนาคตข้างหน้าโน้น ก็มุ่งหมายแต่ในทางผิดธรรม คือถือเอา "ได้เป็นดี" นี้คือข้อที่ว่ามนุษย์กำลังเป็นอยู่อย่างนี้ มันจึงสร้างปัญหาต่าง ๆ นา ๆ ให้เกิดขึ้นมา....

ทีนี้ เราก็จะได้พิจารณาต่อไป ถึงคนผู้โลภจัดแล้วอย่างนี้ ว่าจะเป็นคนลามกจริงเหมือนที่พระพุทธเจ้าตรัสนั้นหรือหาไม่ เกี่ยวกับมนุษย์ผู้มีความโลภนี้ พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ว่า

"อตฺตตฺถ ปญฺญา อสุจี มนุสฺสา"

"ผู้ มี ปัญญา แต่ เพื่อ ประโยชน์ตนนั้น เป็นคนสกปรก"

อตฺตตฺถ ปญฺญา : มีปัญญาแต่ในเรื่องประโยชน์ของตนนั้น

อสุจี มนุสฺสา : เป็นมนุษย์สกปรก

เรามามองดูให้กว้างออกไปว่า มนุษย์สมัยนี้มีปัญญาชนิดไหนมีการศึกษาที่คุยอวดกันว่าเจริญก้าวหน้าเต็มไปทั้งโลก แต่ว่าการศึกษานั้นมันเพื่อประโยชน์ตนทั้งนั้น มันมีปัญญาแต่เพื่อประโยชน์ตนทั้งนั้น เพราะฉะนั้นมนุษย์สมัยนี้จึงเป็นคนสกปรกที่สุด เพราะว่ามีปัญญาแต่เพื่อประโยชน์ตนอย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า "อตฺตตฺถ อสุจี มนุสฺสา–มนุษย์ที่มีปัญญาแต่เพื่อประโยชน์ตนเป็นคนสกปรก" เมื่อมนุษย์ในโลกนี้มีแต่ปัญญาเพื่อแสวงหาประโยชน์ตนอย่างนี้แล้ว จะไม่ให้รบราฆ่าฟันกันได้อย่างไรต่างคนต่างฝ่ายก็แสวงหาประโยชน์ตน รักษาประโยชน์ตนแล้วก็ยังล้วงเอาประโยชน์ของผู้อื่นมาเป็นประโยชน์ตนอย่างไม่มีขอบเขตด้วย เลยไม่ต้องการจะเผื่อแผ่แก่ผู้ใด สมตามพระพุทธภาษิตว่า "พาลา หเว นปฺปสํสนฺติ ทานํ (ท. ขุ. ๒๕/๓๘) "พวกคนพาลเท่านั้นที่ไม่สรรเสริญการเผื่อแผ่"

มนุษย์ในโลกสมัยนี้ มีการเผื่อแผ่หรือไม่ ลองตั้งปัญหาถามตัวเอง การเผื่อแผ่นี้ต้องทำไปด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่ใช่เพื่อเอาหน้าเอาตา ไม่ใช่เพื่อเอาเกียรติ ไม่ใช่หว่านโปรยออกไปเพื่อซื้อเขามาเป็นพวกเรา แล้วจะได้ช่วยกันทำเรื่องเพื่อประโยชน์ตน ดูให้ดี ๆ ว่า "การเผื่อแผ่รายใหญ่ ๆ ในโลกนี้ มันเพื่อซื้อเอาเขามาเป็นพวกเรา แล้วมาสมคบกัน แสวงหาประโยชน์ตน" อย่างนี้ไม่เรียกว่าการเผื่อแผ่ การทำบุญให้ทานสักบาทหนึ่ง แล้วเพื่อเอาสวรรค์วิมาน นี้ไม่ใช่การเผื่อแผ่ ทำบุญให้ทานขอทานสัก ๕ สตางค์ แล้วก็ว่าจะได้วิมานสักหลังหนึ่ง อย่างนี้ไม่ใช่การเผื่อแผ่ การบริจาคทรัพย์เพื่อมีหน้ามีตา มีเกียรติในสังคมนั้น มันเป็นเรื่องซื้อเกียรติเอามาใส่ตน ไม่ใช่เรื่องการเผื่อแผ่ ไม่ใช่การให้ทานที่ถูกต้อง

พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า "พาลา หเว นปฺปสํสนฺติ ทานํ....คนพาลเท่านั้นที่ไม่สรรเสริญทาน" นั้นหมายความถึงข้อนี้ว่าการให้ทานที่แท้จริงนี้ คนพาลไม่ชอบ คนพาลชอบการให้ทานที่ใช้เป็นบ่วงคล้องคอผู้อื่นมาเป็นพวกของตนเพื่อจะเอาประโยชน์อย่างอื่น ชนิดที่ว่าเป็นการค้ากำไรเกินควรด้วยกันทั้งนั้น นี่คนโลภจึงไม่ชอบการให้ทาน คนโลภชอบแต่การลงทุนค้าหากำไรเกินควร คนโลภ

ไม่ชอบการให้ทานเลยกลายเป็นคนพาลไปเพราะเหตุนี้ แล้วจะหวังอะไรกัน ? หวังว่าถ้าได้มาไว้มาก ๆ แล้ว จะมีความสุขอย่างนั้นหรือ ?

พระพุทธเจ้า หรือบัณฑิตทั้งหลายในกาลก่อนได้กล่าวไว้ว่า "เนกาสี ลภเต สุขํ (ขุ. ช. ทวา. ทส. ๒๗/๓๓๓)....ผู้กินคนเดียวย่อมไม่ได้ความสุข" ถ้าแปลอย่างสมัยนี้ก็แปลว่า "ผู้กอบโกยไว้กินคนเดียวนั้นไม่มีโอกาสที่จะพบกันกับความสุข" ไปดูเถอะ ว่าใครบ้างกอบโกยไว้กินแต่คนเดียวนั้นจะมีความสุขได้อย่างไร พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้เช่นนี้ เป็นความจริงหรือไม่ ?

ทีนี้ เราดูกันต่อไปว่า โลกนี้มันอยู่ใต้อำนาจของใคร ? คืออยู่ใต้อำนาจของคนพาล หรือว่าอยู่ใต้อำนาจของบัณฑิต ? ถ้าโลกนี้อยู่ใต้อำนาจของคนพาลก็เป็นที่น่าเวทนาสงสาร หรือหมดหวังในการที่โลกนี้จะมีสันติภาพได้

พระพุทธเจ้าท่านยังได้ตรัสไว้ตรงกันเป็นอันเดียวกับที่บัณฑิตทั้งหลายในกาลก่อนพระพุทธเจ้าได้กล่าว คือ ได้ตรัสว่า "พาโล อปาริณายโก (ขุ.ชา.ทุก. ๒๗/๘๙) -- คนพาลนั้นถึงเป็นผู้นำก็มิใช่ผู้นำ"

ฟังดูให้ดี ๆ ว่าคนพาลนั้นถึงจะเป็นผู้นำก็มิใช่ผู้นำ หมายความว่าคนพาลนั้นแม้จะเอามาเป็นผู้นำมันก็ไม่ใช่ผู้นำอยู่นั่นเอง เพราะว่า คำว่า "ผู้นำ" นั้นต้องหมายความว่า "นำไปให้รอด" เช่น พระพุทธเจ้านำสัตว์ทั้งหลายไปสู่ความรอด หรือพระเยซูคริสต์นำสัตว์ ทั้งหลายไปสู่ความรอด นำอย่างนี้จึงจะเรียกว่าผู้นำ ส่วนคนพาลนั้นถึงจะจับเอาตัวมาเป็นผู้นำมันก็ไม่ใช่ผู้นำอยู่นั่นเองเพราะเหตุใด ? เพราะเหตุว่า "อนยํ นยนฺติ ทุมฺเมธา (ขุ. ชา.- ๒๗ / ๓๓๕) --- คนพาลที่ไร้ปัญญานั้นย่อมนำไปในทางที่ไม่ควรนำ" ; "อนยํ นยนฺติ ทุมฺเมธา" คนพาลที่ไร้ปัญญาย่อมนำไปในสิ่งที่ไม่ควรนำนั่นแหละ ถึงแม้จะจับตัวเอามาเป็นผู้นำ มันก็ไม่ใช่ผู้นำ

จึงมีพระบาลีกล่าวไว้ต่อไปอีกว่า "น สาธุ พลวา พาโล ยูถสฺส ปริหารโก (ขุ.ชา. สต. ๒๗/๒๒๑) -- ซึ่งแปลว่า "คนพาลแม้จะได้อำนาจกำลังมาบริหารหมู่ ก็ไม่มีอะไรดี" ข้อนี้หมายความว่า ในบางโอกาศ บางสมัย คนพาลที่ไม่มี

ปัญญานั้นก็มีอำนาจ มีกำลัง ปกครองหมู่ บริหารหมู่ แต่แล้วมันก็ไม่มีอะไรดีอยู่-นั่นเอง นี่แหละ เพราะเหตุใด? จงคิดดูเถิด เพราะเหตุว่ามันเต็มไปด้วยความโลภ เต็มไปด้วยความต้องการ มีปัญญาแต่เพื่อประโยชน์ตนและเป็นคนสกปรก จึงเป็นผู้ที่นำสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ให้ไปสู่ความสงบสุขไม่ได้

(คัดจากบางตอนของ "สิ่งที่ทำให้ลามก" ของท่านพุทธทาสภิกขุ หนังสือเอกสารชุดมองด้านในของคณะเผยแพร่วิธีการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ)

"ผู้ชี้ขุมทรัพย์"

อานนท์ : เราไม่พยายามทำกะพวกเธอ อย่างทะนุถนอม
เหมือนช่างหม้อ ทำแก่หม้อ ที่ยังเปียก ยังดิบอยู่
อานนท์ : เราจักขนาบแล้ว ขนาบอีก ไม่มีหยุด
อานนท์ : เราจักชี้โทษแล้ว ชี้โทษอีก ไม่มีหยุด
ผู้ใดมีมรรคผลเป็นแก่นสาร ผู้นั้นจักทนอยู่ได้

(มหาสุญฺญตสุตฺต อุปริ. ม. ๑๔/๒๔๕/๓๕๖)

คนเราควรมองผู้มีปัญญาใด ๆ ที่คอยชี้โทษ คอยกล่าวคำขนาบ
อยู่เสมอไป ว่าคนนั้นแหละ คือผู้ชี้ขุมทรัพย์ละ
ควรคบบัณฑิตที่เป็นเช่นนั้น
เมื่อคบหาบัณฑิตชนิดนั้นอยู่ ย่อมมีแต่ดีท่าเดียว ไม่มีเลวเลย

(ปณฺฑิต.วคฺ ธ.ขุ .๒๕ /๒๕/๑๖)

"ผู้ชี้ชวนวิงวอน"

ภิกษุทั้งหลาย : กิจอันใด ที่ศาสดาผู้เอ็นดู แสวงหาประโยชน์
เกื้อกูล อาศัยความเอ็นดูแล้ว จะพึงทำแก่สาวกทั้งหลาย
กิจอันนั้น เราได้ทำแล้ว แก่พวกเธอทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย : นั่นโคนไม้ทั้งหลาย นั่นเรือนว่างทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย : พวกเธอทั้งหลายจงเพียรเผากิเลส อย่าได้ประมาท พวกเธอทั้งหลาย อย่าได้เป็นผู้ที่ต้องร้อนใจ ในภายหลังเลยนี่แล เป็นวาจาเครื่องพร่ำสอนพวกเธอทั้งหลายของเรา

(สฬายตนวคฺค สํ. ๑๘/๔๔๑/๖๗๔)

"อนาคตภัย"

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลยืดยาวฝ่ายอนาคต จักมีภิกษุทั้งหลายผู้ต้องการความสวยงามในเครื่องนุ่งห่ม (จีวร) เธอทั้งหลาย เมื่อเป็นเช่นนั้นอยู่ จักเริดร้างจากการใช้ผ้าบังสุกุล จักเหินห่างที่นอนที่นั่งอันเป็นป่า และป่าชัฏเงียบสงัด จักมั่วสุมชุมนุมกันอยู่แต่ในย่านหมู่บ้าน นิคม และเมืองหลวง และจักถึง อเนสนกรรม คือการแสวงหาอันไม่สมควรหลายแบบหลายวิธี เพราะความต้องการความสวยงามในเครื่องนุ่งห่มนั้นเป็นเหตุ

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เป็น อนาคตภัย ข้อที่หนึ่ง ยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จักเกิดขึ้นในเวลาต่อไป พวกเธอพึงสำนึกไว้ ครั้นได้สำนึกแล้ว ก็พึงพยายามกำจัดภัยนั้นเสีย

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลยืดยาวฝ่ายอนาคต จักมีภิกษุทั้งหลาย ผู้ต้องการความเอร็ดอร่อยในอาหาร เธอทั้งหลาย เมื่อเป็นเช่นนั้นอยู่ จักเริดร้างจากการเที่ยวบิณฑบาต จักเหินห่างที่นอนที่นั่งอันเป็นป่าและป่าชัฏเงียบสงัด จักมั่วสุมชุมนุมกันแต่ในย่านหมู่บ้าน นิคม และเมืองหลวง และจักถึง อเนสนกรรม คือการแสวงหาอันไม่สมควรหลายแบบหลายวิธี เพราะความต้องการความเอร็ดอร่อยในอาหารนั้นเป็นเหตุ

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เป็น อนาคตภัย ข้อที่สองยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จักเกิดขึ้นในเวลาต่อไป พวกเธอพึงสำนึกไว้ ครั้นได้สำนึกแล้ว ก็พึงพยายามกำจัดภัยนั้นเสีย

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลยืดยาวฝ่ายอนาคต จักมีภิกษุทั้งหลาย ผู้ต้องการนอนสบายนั่งสบาย เธอทั้งหลาย เมื่อเป็นเช่นนั้นอยู่ จักเริดร้าง..........และจัก

ถึงอเนสนกรรม คือการแสวงหาอันไม่สมควรหลายแบบหลายวิธี เพราะความต้องการนอนสบายนั่งสบายนั้นเป็นเหตุ

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เป็น อนาคตภัย ข้อที่สาม ยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จักเกิดขึ้นในเวลาต่อไป พวกเธอพึงสำนึกไว้ ครั้นได้สำนึกแล้ว ก็พึงพยายามกำจัดภัยนั้นเสีย

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลยืดยาวฝ่ายอนาคต จักมีภิกษุทั้งหลาย ที่มีการอยู่ระคนใกล้ชิดกับพวกภิกษุณี สิกขามานา และ สมณุทเทส เมื่อมีการระคนใกล้ชิดกันเช่นนั้น ก็เป็นอันหวังผลเหล่านี้ได้คือ เธอทั้งหลายจักต้องทนประพฤติพรหมจรรย์อันเต็มไปด้วยอาบัติที่เศร้าหมอง หรือมิฉะนั้นก็จักต้องบอกเลิกสิกขาหมุนกลับคืนไปสู่เพศต่ำแห่งคฤหัสถ์

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เป็น อนาคตภัย ข้อที่สี่ ยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จักเกิดขึ้นในเวลาต่อไป พวกเธอทั้งหลายพึงสำนึกไว้ ครั้นได้สำนึกแล้ว ก็พึงพยายามกำจัดภัยนั้นเสีย

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลยืดยาวฝ่ายอนาคต จักมีภิกษุทั้งหลาย ที่มีการอยู่คลุกคลีกับพวกคนทำการวัด และ สมณุทเทส (สามเณร) เมื่อมีการอยู่คลุกคลีกันเช่นนั้นก็เป็นอันหวังผลเหล่านี้ได้คือ เธอทั้งหลายจักขวนขวายทำการสะสมของกินไว้ บริโภคหลายอย่างหลายประการ และจักทำนิมิตอันหยาบ ในการใช้เขาขุดดินบ้าง ในการใช้เขาพรากของสดเขียวบ้าง

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เป็น อนาคตภัย ข้อที่ห้า ยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จักเกิดขึ้นในเวลาต่อไป พวกเธอพึงสำนึกไว้ ครั้นได้สำนึกแล้ว ก็พึงพยายามกำจัดภัยนั้นเสีย

(คัดจาก "ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์" พุทธทาสภิกขุ หน้า ๗๔-๗๗)
(พระพุทธภาษิต ปญฺจก. อํ. ๒๒/๑๒๔-๑๒๕/๘๐)

"ผู้ทำศาสนาเสื่อม"

ภิกษุทั้งหลาย มูลเหตุสี่ประการเหล่านี้ ที่ทำให้พระสัทธรรมเลอะเลือนเสื่อมสูญไป สี่อย่างอะไรเล่า ? สี่อย่างคือ:

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกภิกษุเล่าเรียนสูตร อันถือกันมาผิด ด้วยบทพยัญชนะที่ใช้กันผิด เมื่อบทและพยัญชนะใช้กันผิดแล้ว แม้ความหมายก็มีอันคลาดเคลื่อน ภิกษุทั้งหลาย นี้ มูลจากกรณีที่หนึ่ง ซึ่งทำให้พระสัทธรรมเลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป

ภิกษุทั้งหลาย ! อีกอย่างหนึ่ง พวกภิกษุเป็นคนว่ายาก ประกอบด้วยเหตุที่ทำให้เป็นคนว่ายาก ไม่อดทน ไม่ยอมรับคำตักเตือน โดยความเคารพหนักแน่น ภิกษุทั้งหลาย นี้ เป็นมูลกรณีที่สอง ซึ่งทำให้พระสัทธรรมเลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป

ภิกษุทั้งหลาย ! อีกอย่างหนึ่ง พวกภิกษุเหล่าใด เป็นพาหุสูต คล่องแคล่วในหลักพระพุทธวัจนะ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา (แม่บท) ภิกษุเหล่านั้น ไม่ได้เอาใจใส่บอกสอนใจความแห่งสูตรทั้งหลายแก่คนอื่น ๆ เมื่อท่านเหล่านั้นล่วงลับดับไป สูตรทั้งหลาย ก็เลยขาดผู้เป็นมูลราก (อาจารย์)ไม่มีที่อาศัยไป ภิกษุทั้งหลาย นี้ เป็นมูลกรณีที่สาม ซึ่งทำให้พระสัทธรรมลางเลือนเสื่อมสูญไป

ภิกษุทั้งหลาย ! อีกอย่างหนึ่ง พวกภิกษุชั้นเถระ ทำการสะสมบริกขาร ประพฤติย่อหย่อนในไตรสิกขา มีจิตต่ำด้วยอำนาจแห่งนิวรณ์ไม่เหลียวแลในกิจแห่งวิเวกธรรม ไม่ปรารภความเพียร เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งในสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้ง ตามกันสืบไป ภิกษุทั้งหลาย นี้ เป็นมูลกรณีที่สี่ ซึ่งทำให้พระสัทธรรมเลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป

ภิกษุทั้งหลาย ! มูลเหตุสี่ประการนี้แล ที่ทำให้พระสัทธรรมเลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป

(บาลี . พระพุทธภาษิต จตุก .อํ. ๒๑/๑๕๗/๑๖๐ ; จากที่เดียวกัน หน้า ๑๐๘-๑๐๙)

"ผู้ที่ไม่ควรพูดอภิธรรม"

ภิกษุทั้งหลาย ! ในการยืดยาวฝ่ายอนาคต จักมีภิกษุทั้งหลาย ซึ่งมิได้อบรมกาย มิได้อบรมศีล มิได้อบรมจิต และมิได้อบรมปัญญา เธอทั้งหลายเมื่อเป็นเช่นนั้น พูดกันถึงเรื่องอภิธรรม หรือเรื่องเวทัลละ อยู่จักพลัดออกไปสู่แนวของของ มิจฉาทิฏฐิ โดยไม่รู้สึกตัว ภิกษุทั้งหลาย ด้วยอาการอย่างนี้เอง วินัยมีมลทิน-

เพราะธรรมมีมลทิน ; ธรรมมีมลทิน-เพราะวินัยมีมลทิน นี้ เป็น *อนาคตภัย* ที่ยังไม่เกิดในบัดนี้ แต่จักเกิดขึ้นในเวลาต่อไป พวกเธอพึงสำนึกไว้ ครั้นได้สำนึกแล้ว ก็พึงพยายามเพื่อกำจัดภัยนั้นเสีย

(บาลี. พระพุทธภาษิต ปญ. จก. อํ. ๒๒/๑๒๒/๗๙ ; จากที่เดียวกันหน้า ๑๐๖)

"เนื้อแท้อันตรธาน"

ภิกษุทั้งหลาย ! เรื่องนี้เคยมีมาแล้ว; กลองศึกของกษัตริย์พวก ทสารหะ เรียกว่า *อานกะ* มีอยู่ เมื่อกลองอานกะนี้มีแผลแตก หรือจิ, พวกกษัตริย์ทสารหะได้หาเนื้อไม้อื่นมาทำเป็นลิ่ม เสริมลงในรอยแตกของกลองนั้น (ทุกคราวไป) ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเชื่อมปะเข้าหลายครั้งหลายคราวเช่นนั้นนานเข้า ก็ถึงสมัยหนึ่ง ซึ่ง *เนื้อไม้เดิมของตัวกลองหมดสิ้นไป เหลืออยู่แต่เนื้อไม้ที่ทำเสริมเข้าใหม่* เท่านั้น

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันใดก็ฉันนั้น ; ในกาลยืดยาวฝ่ายอนาคตจักมีภิกษุทั้งหลาย สุตตันตะ เหล่าใดที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ้งเป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่อง สุญญตา เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอจักไม่ฟังด้วยดี จักไม่เงี่ยหูฟัง จักไม่ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน ส่วนสุตตันตะเหล่าใด มีนักกวีแต่งขึ้นมาใหม่ มีคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร์ เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสตรีที่นักกวีแต่งขึ้นใหม่เหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอจักฟังด้วยดี จักเงี่ยหูฟัง จักตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียนไป

ภิกษุทั้งหลาย ! ความอันตรธานของสุตตันตะ เหล่านั้น ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ้ง เป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสุญญตา จักมีได้ด้วยอาการอย่างนี้ แล

(บาลี. พระพุทธภาษิต นิทาน สํ. ๑๖/๓๑๑/๖๗๒-๓; จากที่เดียวกันหน้า ๑๐๗)

●

"ผู้รู้จักอันตรายของทิฏฐธรรมสุข"

ภิกษุทั้งหลาย ! ลาภสักการะและเสียงเยินยอ เป็นอันตรายที่ทารุณ แสบเผ็ด หยาบคาย ต่อการบรรลุพระนิพพาน อันเป็นธรรมเกษมจากโยคะ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า

ภิกษุทั้งหลาย ! เรากล่าวว่า "**ลาภสักการะ และเสียงเยินยอ ว่าเป็นอันตราย แม้แก่ภิกษุผู้เป็นอรหันต์สิ้นอาสวะแล้ว**" ดังนี้

ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดังนี้ ท่านพระอานนท์ได้ทูลถามขึ้นว่า "ลาภสักการะและเสียงเยินยอเป็นอันตรายแก่ภิกษุผู้สิ้นอาสวะแล้ว ชนิดไรเล่า พระเจ้าข้า?" ดังนี้

อานนท์ ! เราหาได้กล่าวลาภสักการะ และเสียงเยินยอ ว่าเป็นอันตรายต่อ **เจโตวิมุตติ** อันไม่กลับกำเริบแล้วไม่ อานนท์ ! แต่เรากล่าวลาภสักการะ และเสียงเยินยอว่าเป็นอันตรายต่อการอยู่เป็นสุขใน **ทิฏฐธรรม** นี้ ซึ่งภิกษุผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาท มีเพียรเผากิเลส มีตนส่งไปแล้วในธรรมเครื่องสงบ ได้ลุถึงแล้ว อานนท์ ! ลาภสักการะและเสียงเยินยอเป็นอันตรายที่ทารุณ แสบเผ็ด หยาบคาย ต่อการบรรลุพระนิพพานอันเป็นธรรมเกษมจากโยคะ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าด้วยอาการอย่างนี้

อานนท์ ! เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ พวกเธอพึงสำเหนียกใจว่า "เราทั้งหลาย จักไม่เยื่อใยในลาภสักการะ และเสียงเยินยอที่เกิดขึ้น อนึ่ง ลาภสักการะ และเสียงเยินยอที่เกิดขึ้นแล้ว ต้องไม่มาห่อหุ้มอยู่ที่จิตของเรา" ดังนี้

อานนท์ ! พวกเธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้อย่างนี้ แล

(บาลี. พระพุทธภาษิต นิทาน สํ. ๑๖/๒๘๐/๕๘๐; จากที่เดียวกัน, หน้า ๒๖๐)

"ลูกสุนัขดุถูกขยี้ด้วยดีสัตว์"

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลาย อย่านึกกระหยิ่มต่อลาภสักการะ และเสียงเยินยอที่เกิดแก่ *พระเทวทัต* เลย ตลอดเวลาที่พระเจ้าอชาตสัตตุกุมาร ยังไปบำรุงพระเทวทัตด้วยรถ ๕๐๐ คัน ทั้งเช้าทั้งเย็น และอาหารที่นำไปมีจำนวนถึง

๕๐๐ สำหรับ อยู่เพียงใด ตลอดเวลาเพียงนั้น พระเทวทัตหวังได้แต่ความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลายอย่างเดียว หวังความเจริญไม่ได้

ภิกษุทั้งหลาย ! *ใครขยี้ดีสัตว์* เข้าที่จมูกของลูกสุนัขตัวดุร้าย ลูกสุนัขตัวนั้นจะกลับดุยิ่งกว่าเดิม ด้วยการกระทำอย่างนี้ ข้อนี้ฉันใด; ภิกษุทั้งหลาย ตลอดเวลาที่พระเจ้าอชาตสัตตุกุมาร ไปบำรุงพระเทวทัตด้วยรถ ๕๐๐ คัน ทั้งเช้าทั้งเย็น และอาหารที่นำไปมีจำนวนถึง ๕๐๐ สำรับ อยู่เพียงใด ตลอดเวลาเพียงนั้น พระเทวทัตหวังได้แต่ความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลายอย่างเดียว หวังความเจริญไม่ได้ ฉันนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ! ลาภสักการะและเสียงเยินยอ เป็นอันตรายที่ทารุณ แสบเผ็ด หยาบคาย ต่อการบรรลุพระนิพพาน อันเป็นธรรมเกษมจากโยคะ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าด้วยอาการอย่างนี้ เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลายพึงสำเหนียกใจไว้ดังนี้ว่า "*เราทั้งหลาย จักไม่เยื่อใย ในลาภสักการะ และเสียงเยินยอที่เกิดขึ้น อนึ่ง ลาภสักการะ และเสียงเยินยอที่เกิดขึ้นแล้ว ต้องไม่มาห่อหุ้มอยู่ที่จิตของเรา*"

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้อย่างนี้ แล

(บาลี. พระพุทธภาษิต นิทาน สํ. ๑๖/๒๘๕/๕๙๓,๕๐๔; จากที่เดียวกันหน้า ๖๔-๖๕)

"กุฏิวิหารที่ลุกเป็นไฟ"

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลายจักตัดสินเนื้อความสองข้อนี้ว่าอย่างไหนจะดีกว่ากัน คือ การที่ถูกบุรุษมีกำลังแข็งแรง จับเอาเท้าขึ้นข้างบน ให้ห้อยหัวลงมาข้างล่าง หย่อนลงในหม้อโลหะ ซึ่งกำลังร้อนลุกโพลงเป็นเปลวไฟมีแสงโชติช่วง เขาถูกต้มเดือดเป็นฟอง บางคราวลอยขึ้นบน บางคราวลอยลงต่ำ บางคราวขวางอยู่ กับการบริโภค (อาศัย) ในวิหารที่พวกกษัตริย์มหาศาล หรือพราหมณ์มหาศาล หรือ คฤหบดีมหาศาล ถวายด้วยศรัทธา

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! การบริโภค (อาศัย) ในวิหารที่พวกกษัตริย์มหาศาล หรือ พราหมณ์มหาศาล หรือคฤหบดีมหาศาล ถวาย

ด้วยศรัทธา นั่นแหละดีกว่า เพราะว่า การที่ถูกบุรุษ มีกำลังแข็งแรง จับเอาเท้าขึ้นข้างบน ให้ห้อยหัวลงล่าง หย่อนลงในหม้อโลหะ ซึ่งกำลังร้อนลุกโพลง เป็นเปลวไฟ มีแสงโชติช่วง ; เขาถูกต้มเดือดเป็นฟอง บางคราวลอยขึ้นบน บางคราวลอยลงต่ำ บางคราวขวางอยู่ นั่นเป็นความทุกข์ทนได้ยาก พระเจ้าข้า

ภิกษุทั้งหลาย! เราจักบอก เราจักอธิบาย แก่พวกเธอทั้งหลายให้เข้าใจ การที่ถูกบุรุษมีกำลังแข็งแรง จับเอาเท้าขึ้นข้างบน ให้ห้อยหัวลงล่าง หย่อนลงในหม้อโลหะ ซึ่งกำลังร้อนลุกโพลงเป็นเปลวไฟมีแสงโชติช่วง; เขาถูกต้มเดือดเป็นฟอง บางคราวลอยขึ้นบน บางคราวลอยลงต่ำ บางคราวขวางอยู่ นั่นต่างหากเป็นการดี สำหรับคนซึ่งเป็นคนทุศีล มีความเป็นอยู่ลามก ไม่สอาดมีความประพฤติชนิดที่ตนเองนึกแล้วก็กินแหนงตัวเอง มีการกระทำที่ต้องปกปิดซ่อนเร้น ไม่ใช่สมณะ ไม่ใช่คนประพฤติพรหมจรรย์ ก็ปฏิญญาว่าประพฤติพรหมจรรย์ เป็นคนเน่าใน เปียกแฉะ มีสัญชาติหมักหมมเหมือนบ่อที่เทขยะมูลฝอยข้อนั้นเพราะเหตุไร ?

ภิกษุทั้งหลาย! เพราะว่า การที่เขาจะต้องตาย หรือได้รับทุกข์เจียนตาย เนื่องจากเหตุที่เขาถูกบุรุษมีกำลังแข็งแรง จับเอาเท้าขึ้นข้างบน ให้ห้อยหัวลงล่าง หย่อนลงในหม้อโลหะ ซึ่งกำลังร้อนลุกโพลงเป็นเปลวไฟ มีแสงโชติช่วง หาได้เป็นเหตุให้เขาต้องเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ภายหลังแต่ความตาย เพราะการทำลายแห่งกาย ไม่ ส่วนการที่เขาเป็นคนทุศีล มีความเป็นอยู่ลามก ไม่สอาด มีความประพฤติชนิดที่ตนเองนึกแล้วก็กินแหนงตัวเอง มีการกระทำที่ต้องปกปิดซ่อนเร้น ไม่ใช่สมณะก็ปฏิญญาว่าเป็นสมณะ ไม่ใช่คนประพฤติพรหมจรรย์ ก็ปฏิญญาว่าประพฤติพรหมจรรย์เป็นคนเน่าในเปียกแฉะ มีสัญชาติหมักหมมเหมือนบ่อที่เทขยะมูลฝอย แล้วยัง (มีความคิดที่จะ) บริโภค (อาศัย) ในวิหารที่พวกกษัตริย์มหาศาล หรือพราหมณ์มหาศาล หรือ คฤหบดีมหาศาล ถวายด้วยศรัทธา

นั้น ย่อมเป็นไปเพื่อความทุกข์ ไม่เกื้อกูลแก่เขา ตลอดกาลนานภายหลังแต่ความตาย เพราะการทำลายแห่งกาย เขาย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาตนรก...........

ภิกษุทั้งหลาย! เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้ว่า "เราทั้งหลาย จะบริโภคจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และ ศิลานปัจจัยเภสัชบริกขารของทายกทั้งหลาย โดยประการที่จักทำให้ทายกเหล่านั้น ได้รับผลมาก มีอานิสงค์มากให้จงได้ ; และการบรรพชาของเราทั้งหลายเหล่านี้เล่า ก็จักไม่เป็นหมันเสียเปล่า แต่กลับได้รับผล มีกำไร ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้อย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย! ผู้เห็นแก่ประโยชน์ตนก็ตาม ควรแท้ที่จะทำตนให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท

ภิกษุทั้งหลาย! ผู้เห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่นก็ตาม ก็ควรแท้ที่จะทำตนให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท

ภิกษุทั้งหลาย ! ผู้เห็นแก่ประโยชน์ทั้งสอง คือทั้งของตน ทั้งของผู้อื่นก็ตาม ก็ควรแท้ที่จะทำตนให้ถึงพร้อมด้วย ความไม่ประมาท ดังนี้.

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า กำลังแสดงเนื้อความดังกล่าวมาอยู่ ภิกษุประมาณ ๖๐ รูป ได้มีโลหิตอุ่นพุ่งพ้นออกมาจากปากแล้ว ภิกษุอีกประมาณ ๖๐ รูป ได้บอกเลิกสิกขาหมุนกลับไปสู่เพศต่ำแห่งคฤหัสถ์ โดยได้สำนึกว่า "พรหมจรรย์นี้ ประพฤติกระทำได้ยาก กระทำได้ยากอย่างยิ่ง" แต่ภิกษุประมาณ ๖๐ รูปอีกจำนวนหนึ่งนั้น ได้เป็นพระอรหันต์ มีจิตไม่ยึดมั่นด้วยอุปทาน เพราะหลุดพ้นจากอาสวกิเลสทั้งหลายแล้ว แล.

(บาลี พระพุทธภาษิต สต.ตก. อํ.๒๓/๑๓๕/๖๙; จากที่เดียวกันหน้า ๒๑๒๓)

"เมื่อโจรปล้นชาวเมือง"

ภิกษุทั้งหลาย! มหาโจรห้าพวกเหล่านี้ มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก ห้าพวกอะไรบ้าง? ห้าพวกคือ ;

(๑) ภิกษุทั้งหลาย! ความคิดของมหาโจรบางพวกในกรณีนี้ มีว่า; เมื่อไรหนอ เราจักเป็นผู้มีบริวารร้อยหนึ่ง หรือพันหนึ่งแวดล้อมเรา, เที่ยวไปในย่านหมู่บ้าน นิคม และเมืองหลวง จักได้ฆ่าเอง หรือใช้ให้บริวารฆ่า, จักได้ตัดเอง หรือใช้ให้บริวารตัด, จักได้เผาเอง หรือใช้ให้บริวารเผา" ดังนี้ ครั้นกาลต่อมา มหาโจรนั้นมีบริวารร้อยหนึ่ง หรือพันหนึ่งแวดล้อมแล้ว เที่ยวไปในย่านหมู่บ้าน นิคม และเมืองหลวง ทำการฆ่าเอง และให้บริวารฆ่า, ทำการตัดเอง หรือให้บริวารตัด, ทำการเผาเอง หรือให้บริวารเผา ข้อนี้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย! ความคิดของภิกษุลามกบางรูป ในกรณีนี้มีว่า "เมื่อไรหนอ เราจักเป็นผู้มีบริวารร้อยหนึ่ง หรือ พันหนึ่งแวดล้อม เที่ยวจาริกไปในย่านเหมู่บ้าน นิคม และเมืองหลวง เป็นที่สักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม ของพวกคฤหัสถ์ และ บรรพชิต เป็นผู้ร่ำรวยลาภด้วย จีวร, บิณฑบาต, เสนาสนะ และคิลานปัจจัย เภสัชบริกขาร" ดังนี้ ครั้นกาลต่อมา ภิกษุ ลามกนั้นได้มีบริวารร้อยหนึ่ง หรือพันหนึ่งแวดล้อมแล้ว เที่ยวจารึกไปในย่านหมู่บ้าน นิคม และเมืองหลวง เป็นที่สักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม ของพวกคฤหัสถ์และบรรพชิต เป็นผู้ร่ำรวยลาภด้วยจีวร, บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริกขาร; ฉันนั้น เหมือนกัน

ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุลามกนี้จัดเป็นมหาโจรพวกแรก ซึ่งมีอยู่ในโลก หาได้ในโลก

(๒) ภิกษุทั้งหลาย! พวกอื่นอีก ภิกษุลามกบางรูปในกรณีนี้ ย่อมเล่าเรียนธรรมวินัย ที่ตถาคตประกาศแล้ว ยกตนว่ารู้เอง (หรือนำไปหาลาภผลเพื่อตน) ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุลามกนี้ จัดเป็นมหาโจรพวกที่สอง ซึ่งมีอยู่ในโลก หาได้ในโลก

(๓) ภิกษุทั้งหลาย! พวกอื่นอีก ภิกษุลามกบางรูปในกรณีนี้ ย่อมตามกำจัดพรหมจารี ผู้ประพฤติพรหม จรรย์ได้บริสุทธิ์ ด้วยสิ่งอันไม่ใช่เรื่องของพรหมจรรย์อันปราศจากมูลความจริง

ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุลามกนี้ จัดเป็นมหาโจรพวกที่สามซึ่งมีอยู่ในโลก หาได้ในโลก

(๔) ภิกษุทั้งหลาย! พวกอื่นอีก ภิกษุลามกบางรูปในกรณีนี้ ย่อมสงเคราะห์และพูดจา และเกลี้ยกล่อมพวกคฤหัสถ์ ด้วยครุภัณฑ์และครุบริขารอันเป็นของสงฆ์ คือ ของปลูกสร้างในอาราม พื้นที่อารามวิหารพื้นที่วิหาร เตียง ตั่ง ฟูก หมอน หม้อโลหะ อ่างโลหะ กระถางโลหะ กะทะโลหะ พร้า ขวาน ผึ่ง จอบ สว่าน เชือก ไม้ไผ่ หญ้าสำหรับมุง หญ้าปล้อง หญ้า ดินเหนียว สิ่งของที่ทำด้วยไม้ และสิ่งของที่ทำด้วยดิน เหล่านั้น

ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุลามกนี้ จัดเป็นมหาโจรพวกที่สี่ ซึ่งมีอยู่ในโลก หาได้ในโลก

(๕) ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุพวกสุดท้าย จัดเป็นมหาโจรชั้นเลิศในโลก พร้อมทั้งเทวโลก, มารโลก, พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาพร้อมมนุษย์ คือ ภิกษุลามก กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม อันไม่จริง ไม่เป็นจริง ข้อนั้นเพราะเหตุไร? ภิกษุทั้งหลาย! เพราะว่าเธอบริโภคก้อนข้าวของชาวเมืองด้วยอาการอันเป็นขโมย

"ภิกษุใด แสดงตัวเองซึ่งความจริงเป็นอย่างหนึ่ง ให้คนอื่นเข้าใจเป็นอย่างอื่นไป การบริโภคปัจจัยด้วยอาการแห่งขโมยของเธอนั้น เป็นเช่นเดียวกับนายพราน ผู้ล่อลวงดักสัตว์กินฉะนั้น คนเป็นอันมากที่มีผ้ากาสาวพัสตร์คลุมคอ แต่มีความเป็นอยู่ลามก ขาดการสำรวม พวกคนลามกเหล่านั้น ต้องไปเกิดในนรก เพราะการกระทำกรรมอันหยาบช้า มันกินก้อนเหล็กซึ่งเปรียบด้วยเปลวไฟอันร้อนจัด ยังดีกว่าคนทุศีล ไม่มีการสำรวม บริโภคก้อนข้าวของชาวเมือง เป็นการไม่เหมาะสมเลย"

(บาลี พระพุทธภาษิต มหา.วิ. ๑/๑๖๙/๒๓๐; จากที่เดียวกัน หน้า๗๘)

"สมณะแกลบ"

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลาย จงขับบุคคลนี้ออกไปเสีย ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลาย จงขับบุคคลนี้ออกไปเสีย จงนำบุคคลนี้ออกไปให้พ้น ลูกนอกคอก ช่างทำให้ลำบากใจกระไร !

ภิกษุทั้งหลาย ! นักบวชบางคน มีการเดิน การถอยกลับ การแลดู การเหลียวดู การคู้แขนคู้ขา การเหยียดมือเหยียดเท้า การทรงสังฆาฏิ ถือบาตร ครองจีวร เหมือน ๆ พวกภิกษุรูปอื่น ๆ ทั้งหลาย ชั่วเวลาที่ภิกษุทั้งหลายยังไม่เห็นอาบัติของเธอ เมื่อใดภิกษุทั้งหลายเห็นอาบัติของเธอเข้า เมื่อนั้นเขาทั้งหลายก็รู้จักเธอได้ว่า "นี่เป็นสมณะ อันตราย เป็นสมณะแกลบ เป็นสมณะขยะมูลฝอย" ดังนี้ ครั้นคนทั้งหลายรู้จักเธอว่าเป็นเช่นนั้นแล้ว เขาก็เนรเทศเธอออกไปจากหมู่ ข้อนั้นเพราะอะไร ? เพราะคนทั้งหลายมีความประสงค์ว่า "อย่าให้คนชั่วทำลายพวกภิกษุที่ดีอื่น ๆ ทั้งหลายเลย" ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนต้นข้าวผี[๑] ซึ่งออกรวงมีแต่แกลบไม่มีเนื้อในที่จะบริโภคได้ เกิดขึ้นในนาข้าวเต็มไปหมดในฤดูทำนา รากของมัน ลำต้นของมัน ใบของมัน ก็ดูเหมือน ๆ ต้นข้าว ยวะ[๒] ที่แท้ทั้งหลาย ชั่วเวลาที่รวงยังไม่ออก เมื่อใดมันออกรวง เมื่อนั้นจึงทราบได้ว่า "นี่เป็นต้นข้าวผีซึ่งมีแต่แกลบ ไม่มีเนื้อในที่บริโภคได้" ดังนี้. ครั้นคนทั้งหลายทราบเช่นนี้แล้ว เขาก็ช่วยกันทิ้งถอนพร้อมทั้งรากทิ้งไปให้พ้นนาข้าว ข้อนั้นเพราะอะไร ? เพราะมีความประสงค์ว่า "อย่าให้ต้นข้าวผีทำลายต้นข้าวยวะที่ดีอื่น ๆ เลย" ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันใดก็ฉันนั้น นักบวชบางคนในกรณีนี้ มีการเดินการถอยกลับ การแลดู การเหลียวดูการคู้แขนคู้ขาการเหยียดมือเหยียดเท้า การทรงสังฆาฏิ

ถือบาตรครองจีวรเหมือน ๆ พวกภิกษุที่ดีรูปอื่นๆ ทั้งหลาย ชั่วเวลาที่ภิกษุทั้งหลายยังไม่เห็นอาบัติของเธอ เมื่อใดภิกษุทั้งหลายเห็นอาบัติของเธอเข้า เมื่อนั้น เขาทั้งหลายก็รู้จักเธอได้ว่า "นี่เป็นสมณะอันตราย นี่เป็นสมณะแกลบ เป็นสมณะขยะมูลฝอย" ดังนี้ ครั้นคนทั้งหลายรู้จักเธอว่าเป็นเช่นนั้นแล้ว เขาก็เนรเทศเธอออกไปนอกหมู่ ข้อนั้นเพราะอะไร ? เพราะคนทั้งหลาย มีความประสงค์ว่า "อย่าให้คนชั่วทำลายพวกภิกษุที่ดีอื่น ๆ ทั้งหลายเลย" ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือน กองข้าวเปลือกกองใหญ่ ที่คนทั้งหลายกำลังโรยอยู่กลางลม ในข้าวเปลือกเหล่านั้น ข้าวที่เป็นเมล็ดแท้แข็งแกร่ง ก็ตกไปรวมกันอยู่กองหนึ่ง ส่วนข้าวลีบที่เป็นแกลบ ลมก็พัดปลิวพาไปรวมเข้าเป็นอีกกองหนึ่ง เจ้าของจึงเอาไม้กวาด ๆ ข้าวที่ลีบนั้นไปทิ้งเสีย ข้อนั้นเพราะเหตุไร ? เพราะเจ้าของมีความประสงค์ว่า "อย่าให้ข้าวลีบที่เป็นแกลบมาปนกับข้าวอื่น ๆ เลย" ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันใดก็ฉันนั้น นักบวชบางคนในกรณีนี้ มีการเดิน การถอยกลับ..................................

.....................เพราะคนทั้งหลาย มีความประสงค์ว่า "อย่าให้คนชั่วทำลายภิกษุที่ดีถูกแล้วอื่น ๆ ทั้งหลายเลย" ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย ! อนึ่ง เปรียบเหมือนบุรุษที่ต้องการ ถังไม้สำหรับใส่น้ำถือขวานที่คมเข้าไปในป่า เขาเคาะต้นไม้ต่าง ๆ ด้วยขวาน บรรดาต้นไม้ต่าง ๆ เหล่านั้น ต้นไหนเป็นไม้เนื้อแข็ง มีแก่นต้น ถูกเคาะด้วยขวานย่อมส่งเสียงหนัก ๆ ส่วนต้นไม้ที่ผุใน น้ำซึมเข้าไปแช่อยู่ได้จนเกิดเปือยผุขึ้นในตัวเองถูกเคาะด้วยขวานเข้าก็ส่งเสียงดังก้อง บุรุษนั้น จึงตัดต้นไม้เนื้อผุในชนิดนั้นที่โคน แล้วตัดปลายออกคว้านในทำให้เกลี้ยงเกลาอย่างดี ครั้นแล้วก็ใช้เป็นถังสำหรับใส่น้ำได้สำเร็จ

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันใดก็ฉันนั้น นักบวชบางคนในกรณีนี้ มีการเดินการการถอยกลับ....................

....................เพราะคนทั้งหลายมีความประสงค์ว่า "อย่าให้คนชั่วทำลายพวกภิกษุที่ดีอื่น ๆ ทั้งหลายเลย" ดังนี้.

"เพราะอยู่ร่วมกัน จึงรู้จักกันได้ว่า คนนี้มีความปรารถนาลามก

มักโกรธ มักลบหลู่คุณท่าน หัวดี ตีตนเสมอท่าน มีความริษยา
มีความตระหนี่ และโอ้อวด
ในท่ามกลางชน เขาเป็นคนมีวาจาหวาน ปานสมณะที่ดีพูด;
แต่ในที่ลับคน ย่อมทำสิ่งที่คนชั่ว ซึ่งมีความเห็นต่ำทราม
ไม่เอื้อเฟื้อระเบียบ พูดจาปลิ้นปล้อน โป้ปด เขาทำกันทุกอย่าง
ทุกคน พึงร่วมกันกำจัดเขาออกไปเสีย
ทุกคนช่วยกันทิ้งถอนบุคคลที่เป็นดุจต้นข้าวผีนั้นทิ้ง
พึงช่วยกันขับคนลวงเป็นโพรงไปให้พ้น
พึงช่วยกันขับคนลวงตัดเอาคนที่ไม่ใช่สมณะ แต่ยังอวดอ้างตน
ว่าเป็นสมณะออกทิ้งเสีย ดุจชาวนาโรยข้าวเปลือกกลางลม
เพื่อคัดเอาข้าวลีบออกทิ้งเสีย ฉะนั้น
อนึ่งคนเรา เมื่อมีการอยู่ร่วมกันกับคนที่สอาด
หรือคนที่ไม่สอาดก็ตาม ต้องมีสติกำกับอยู่ด้วยเสมอ
แต่นั้น พึงสามัคคีกัน มีปัญญาทำที่สุดทุกข์แห่งตนเถิด

บาลี พระพุทธภาษิต อฏฐก. อํ. ๒๓/๑๗๐/๑๐๐; ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายที่ริมฝั่งสระโบกขรณีคัคครา เนื่องจากมีภิกษุรูปหนึ่ง ถูกเพื่อนโจทด้วยอาบัติแล้วแกล้งปิดเรื่องของตนไว้ หรือชวนไถลพูดออกนอกเรื่องเสีย และแสดงท่าโกรธไม่พอใจออกมาให้เห็นชัด; จากที่เดียวกัน หน้า ๑๒๖-๑๒๙.)

๑ คำว่า ข้าวผีในที่นี้ ความหมายเพียงข้าวที่มิใช่ข้าวที่ประสงค์ แต่มันมีลำต้นคล้ายข้าว เท่านั้น

๒ ศัพท์ว่า ยวะ เป็นชื่อข้าวชนิดหนึ่ง ซึ่งมีในอินเดีย ไม่มีชื่อเรียกในภาษาไทย จึงต้องเรียกทับศัพท์ นักศึกษาตะวันตกบางคน แปลว่า corn, บางคน แปลว่า Braley ล้วนแต่ยังเป็นปัญหาทั้งนั้น

● ● ●

พุทธภาษิต ดังที่คัดมาข้างต้นนี้ ล้วนแสดงให้เห็นว่า :

๑) พระพุทธเจ้า ได้ทรงขนาบ ตำหนิ ติเตียน และตักเตือนบรรดาพระภิกษุสาวกอย่างเข้มงวดกวดขันเพียงไร ได้ทรงใช้ถ้อยคำเปรียบเทียบแรง ๆ

อย่างเช่น "ลูกนอกคอก" "มหาโจร" ฯลฯ และอื่น ๆ อีกมาก (ถ้าได้อ่าน "ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์"—ของท่านพุทธทาสภิกขุ) และเป็นดังนั้นก็เพื่อ ความสะอาด บริสุทธิ์ แห่งพระธรรมวินัยของพระองค์ตลอดจนในหมู่คณะสงฆ์สาวกอีกด้วย

อย่างเช่นในกรณี "สมณะแกลบ" พระพุทธองค์ ได้ทรงใช้หลักกำจัดคนชั่วออกจากหมู่คนดี ดังที่ตรัสว่า "ทุกคนพึงร่วมมือกันกำจัดเขา (คนชั่ว) ออกไปเสีย" เช่นเดียวกับที่สังคมของพวกเรากล่าวกันว่า "ขจัดคนพาล อภิบาลคนดี" นั่นเอง

๒) พระพุทธภาษิตเหล่านี้ แม้จะตรัสต่อพระภิกษุทั้งหลายโดยตรง แต่พุทธบริษัท หรือคฤหัสถ์อย่างเรา ย่อมน้อมนำมาเป็นประโยชน์แก่ตนได้ตามควรแก่กรณี เพราะพระธรรมวินัยของพระองค์มีความงามในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในที่สุด ซึ่งเราอาจนำมาประพฤติปฏิบัติได้ตามควรแก่กรณีและฐานะของตน นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องยังให้เกิดความรู้ความใจในพระพุทธศาสนายิ่ง ๆ ขึ้นไปอีกด้วย

"ทรงมีปาฏิหาริย์สามอย่าง"

เกวัฏฏะ ! นี่ปาฏิหาริย์สามอย่าง ที่เราได้ทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ได้ สามอย่างอะไรเล่า ? สามอย่างคือ อิทธิปาฏิหาริย์, อาเทสนาปาฏิหาริย์ และอนุศาสนีปาฏิหาริย์

(๑) เกวัฏฏะ ! อิทธิปาฏิหาริย์นั้นเป็นอย่างไรเล่า ?

เกวัฏฏะ, ภิกษุในศาสนานี้ กระทำอิทธิวิธีมีอย่างต่าง ๆ, ผู้เดียวแปลงรูปเป็นหลายคน, หลายคนเป็นคนเดียว, ทำกำบังให้เป็นที่แจ้ง, ทำที่แจ้งให้เป็นที่กำบัง, ไปได้ไม่ขัดข้อง ผ่านทะลุฝา ทะลุกำแพง ทะลุภูเขาดุจไปในอากาศว่าง ๆ ผุดขึ้นและดำลงในแผ่นดินได้เหมือนในน้ำ, เดินไปได้เหนือน้ำ เหมือนเดินบนแผ่นดิน, ไปได้ในอากาศเหมือนนกมีปีก ทั้งที่ยังนั่งสมาธิคู้บัลลังก์ ลูบคลำพระจันทร์และพระอาทิตย์อันมีฤทธิ์อานุภาพมากได้ด้วยฝ่ามือ และแสดงอำนาจทางกายเป็นไป

ตลอดถึงพรหมโลกได้ เกวัฏฏะ ! กุลบุตรผู้มีศัทธาเลื่อมใสได้เห็นการแสดงนั้นแล้ว เขาบอกเล่าแก่กุลบุตรอื่นบางคนที่ไม่ศรัทธาเลื่อมใสว่า น่าอัศจรรย์นัก กุลบุตรผู้ไม่มีศรัทธาเลื่อมใสนั้นก็จะพึงตอบว่า วิชาชื่อ คันธารี[๑] มีอยู่ ภิกษุนั้นแสดงอิทธิวิธี ด้วยวิชานั้นเท่านั้น (หาใช่มีปาฏิหาริย์ไม่) เกวัฏฏะ ! ท่านจะเข้าใจว่าอย่างไร ก็คนไม่เชื่อ ไม่เลื่อมใส ย่อมกล่าวตอบผู้เชื่อผู้เลื่อมใสได้อย่างนั้นมิใช่หรือ ?

"พึงตอบได้ พระองค์ !"

เกวัฏฏะ ! เราเห็นโทษในการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ดังนี้แล จึงอึดอัด ขยะแขยง เกลียดชัง ต่ออิทธิปาฏิหาริย์

(๒) เกวัฏฏะ ! อาเทสนาปาฏิหาริย์ นั้นเป็นอย่างไรเล่า ?

เกวัฏฏะ, ภิกษุในศาสนานั้นย่อมทายจิต ทายความรู้สึกของจิต ทายความตรึก ทายความตรอง ของสัตว์เหล่าอื่น ของบุคคลเหล่าอื่นได้ว่า ใจของท่านเช่นนี้ ใจของท่านมีประการนี้ ใจของท่านมีด้วยอาการอย่างนี้ ฯลฯ กุลบุตรผู้ไม่เชื่อ ไม่เลื่อมใส ย่อมค้านกุลบุตรผู้เชื่อผู้เลื่อมใสว่า วิชาชื่อ มณิกา มีอยู่ ภิกษุ นั้นกล่าวทายใจได้เช่นนั้น ๆ ก็ด้วยวิชานั้น (หาใช่มีปาฏิหาริย์ไม่) เกวัฏฏะ ! ท่านจะเข้าใจว่าอย่างไร; ก็คนไม่เชื่อ ไม่เลื่อมใส ย่อมกล่าวตอบผู้เชื่อผู้เลื่อมใส ได้อย่างนั้นมิใช่หรือ?

"พึงตอบได้ พระองค์ !"

เกวัฏฏะ ! เราโทษในการแสดงอาเทสนาปาฏิหาริย์ ดังนี้แล จึงอึดอัด ขยะแขยง เกลียดชัง ต่ออาเทสนาปาฏิหาริย์

(๓) เกวัฏฏะ ! อนุศาสนีปาฏิหาริย์นั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

เกวัฏฏะ, ภิกษุในศาสนานี้ ย่อมสั่งสอนว่า ท่านจงตรึกอย่างนี้ ๆ อย่าตรึกอย่างนั้น ๆ, จงทำในใจไว้อย่างนี้ ๆ อย่าทำไว้ในใจอย่างนั้น ๆ, จงละสิ่งนี้เสีย จงเข้าถึงสิ่งนี้ ๆ แล้วแลอยู่ ดังนี้ นี้เราเรียกว่า อนุศาสนีปาฏิหาริย์

เกวัฏฏะ !(....ฯลฯ....) [๒] เหล่านี้แล เป็นปาฏิหาริย์สามอย่างที่เราได้ทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ตามด้วย

(บาลี. สี. ที. ๙/๒๓๗/๓๓๙, ตรัสแก่เวกัฏฏคหบดี ที่ปาวาริกัมพวัน คัดจาก "พุทธประวัติจากพระโอษฐ์" ของพุทธทาสภิกขุ-หน้า ๑๕๓)

(๑) คันธารี ชื่อมนต์แต่งโดยฤษี นามคันธาระ; อีกอย่างหนึ่งว่าในแคว้นคันธาระ

(๒) ระหว่างนี้ ทรงแสดงข้อปฏิบัติเรื่องศีล สันโดษ สติสัมปชัญญะ ฯลฯ ว่าเป็นอนุศาสนีปาฏิหาริย์ของพระองค์ อันหนึ่ง ๆ ทุกวัน

● ● ●

"ทรงบัญญัติโลกุตตรธรรมสำหรับคนทั่วไป."

พระโคดมผู้เจริญ ! พราหมณ์ทั้งหลายย่อมบัญญัติทรัพย์ ๔ ประการแก่พวกกษัตริย์ พราหมณ์ เวสส์และศูทร คือบัญญัติการเที่ยวภิกขาจารเป็นทรัพย์ของพราหมณ์, คันศรและกล่องลูกศรเป็นทรัพย์ของกษัตริย์, ไถและโครักขกรรมเป็นทรัพย์ของเวสส์, เคียวและไม้คานเป็นทรัพย์ของศูทร เมื่อพราหมณ์เหยียดการภิกขาจาร, กษัตริย์เหยียดคันศรและกล่องลูกศร, เวสส์เหยียดคันไถและโครักขกรรม, ศูทรเหยียดเคียวกับไม้คาน ซึ่งแต่ละอย่าง ๆ เป็นทรัพย์ของตน ๆ เสีย ย่อมชื่อว่าทำกิจนอกหน้าที่ เช่นเดียวกับเด็กเลี้ยงโคถือเอาสิ่งของอันเจ้าของมิได้ให้เหมือนกัน พระโคดมผู้เจริญ ! พราหมณ์ทั้งหลายย่อมบัญญัติทรัพย์ ๔ ประการอย่างนี้แล ส่วนพระโคดมเล่า กล่าวอย่างไรในเรื่องนี้ ?

พราหมณ์ ! ก็โลกทั้งปวงยอมรับรู้การบัญญัติทรัพย์ ๔ ประการนี้ของพราหมณ์เหล่านั้น ว่าพราหมณ์ทั้งหลายจงบัญญัติ ๔ ประการนี้ของพราหมณ์เหล่านั้น ว่าพรามหณ์ทั้งหลายจงบัญญัติทรัพย์ ๔ ประการเหล่านี้เถิด ดังนี้หรือ ?

"หามิได้ พระโคดม !"

พราหมณ์ ! ถ้าอย่างนั้น มันก็เหมือนกับคนยากจนเข็ญใจ ไม่มีทรัพย์ติดตัว ทั้งไม่ปรารถนาจะได้เนื้อ แต่มีคนถือเนื้อส่วนหนึ่งชูขึ้นให้ว่า บุรุษผู้เจริญ ! เนื้อนี้น่ากินสำหรับท่าน และค่าของเนื้อท่านจะต้องใช้ ดังนี้ฉันใด พราหณ์ ! ย่อมเป็นฉันเดียวกันแท้ ที่พราหมณ์ทั้งหลายไม่ได้รับปฏิญญาจากสมณะและพราหมณ์

ทั้งหลายแล้วยังบัญญัติทรัพย์ ๔ ประการเหล่านี้ขึ้น พราหมณ์เอย ! เราบัญญัติโลกุตตธรรมอันประเสริฐ ว่าเป็นทรัพย์ของคน ต่อเมื่อระลึกถึงสกุลวงศ์ทางมารดาหรือบิดาของเขาแต่กาลก่อน อัตตภาพของเขาเกิดขึ้นในวรรณะใดเขาจึงถูกนับเข้าไว้โดยวรรณะนั้น ๆ ถ้าอัตตภาพของเขาเกิดในสกุลกษัตริย์ก็ถูกนับว่าเป็นกษัตริย์ ถ้าอัตตภาพของเขาเกิดขึ้นในสกุลพราหมณ์ก็ถูกนับว่าเป็นพราหมณ์ ถ้าอัตตภาพของเขาเกิดขึ้นในสกุลเวสส์ก็ถูกนับว่าเป็นเวสส์ ถ้าอัตตภาพของเขาเกิดขึ้นในสกุลศูทรก็ถูกนับว่าเป็นศูทร

พราหมณ์ ! เช่นเดียวกับไฟ ถ้าอาศัยอะไรเกิดขึ้น ก็ถูกนับว่าเป็นไฟที่เกิดแต่สิ่งนั้น ๆ ถ้าไฟอาศัยไม้ฟืนโพลงขึ้น ก็ถูกนับว่าเป็นไฟที่เกิดจากฟืน ถ้าไฟอาศัยสะเก็ดไม้โพลงขึ้น ก็ถูกนับว่าเป็นไฟสะเก็ดไม้ ถ้าไฟอาศัยหญ้าแห้งเกิดขึ้นก็ถูกนับว่าเป็นไฟหญ้าแห้ง ถ้าไฟอาศัยขี้วัวเกิดขึ้นก็ถูกนับว่าเป็นไฟขี้วัว นี้ฉันใด, พราหมณ์เอย ! ข้าบัญญัติโลกุตตรธรรมอันประเสริฐ ว่าเป็นทรัพย์ของคน ต่อเมื่อเขาระลึกถึงสกุลวงศ์ทางมารดาหรือบิดาแต่เก่าก่อนของเขา เขาจึงถูกนับว่าเป็นพวกนั้น ๆ ตามแต่อัตตภาพของเขาเกิดขึ้นในสกุลใด ๆ ฉันนั้นเหมือนกัน

พราหมณ์ ! ถ้ากุลบุตรออกบวชจากสกุลกษัตริย์ และเขาได้อาศัยธรรมและวินัย อันตถาคตประกาศแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต จากอทินนาทานจากเมถุนธรรม เป็นผู้เว้นขาดจาก มุสาวาท จากปิสุณาวาท จากผรุสวาท จากสัมผัปปลวาท เป็นผู้ไม่มีอภิชฌา ไม่มีจิตพยาบาท เป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ก็ย่อมประสบความสำเร็จ เป็นความปลื้มใจจากผลแห่งกุศลธรรม อันเป็นเครื่องนำสัตว์ออกจากทุกข์ได้

พราหมณ์ ! แม้กุลบุตรออกบวชจากสกุลพราหมณ์....สกุลเวสส์....สกุลศูทร (ก็ย่อมเป็นอย่างเดียวกัน)

พราหมณ์ ! ท่านเข้าใจว่าอย่างไร พราหมณ์พวกเดียวเท่านั้นหรือที่สมควรเจริญเมตตาจิตอันไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนในธรรมลัทธินั้น ๆ ? กษัตริย์ไม่ควรหรือ เวสส์ ศูทรไม่ควรหรือ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ข้อนั้นหามิได้ กษัตริย์ก็สมควร เวสส์ก็สมควร ศูทรก็สมควร คนทั้งปวงสมควรแผ่เมตตาจิตอันไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนในธรรมลัทธินั้น ๆ ทั่วกัน

อย่างเดียวกันแหละ พราหมณ์! กุลบุตรออกบวชจากสกุลกษัตริย์ก็ตาม จากสกุลพราหมณ์ก็ตาม จากสกุลเวสส์ก็ตาม จากสกุลศูทรก็ตาม และได้อาศัยธรรมและวินัยอันตถาคตประกาศแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต เป็นต้น (กระทั่งมีสัมมาทิฏฐิเป็นที่สุด) ได้แล้ว ย่อมสำเร็จเป็นความปลื้มใจจากผลแห่งกุศลธรรมอันเป็นเครื่องนำสัตว์ออกจากทุกข์ได้ ทั้งนั้น

พราหมณ์! ท่านเข้าใจว่าอย่างไร พราหณ์พวกเดียวเท่านั้นหรือที่สมควรจะถือเกลียวผ้าสำหรับการอาบไปสู่แม่น้ำ แล้วขัดสีตัวให้สะอาด? กษัตริย์ไม่ควรหรือ เวสส์ไม่ควรหรือ ศูทรไม่ควรหรือ

ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ! ข้อนั้นหามิได้ กษัตริย์ก็สมควร เวสส์ก็สมควร ศูทรก็สมควร คนทั้งปวงก็สมควร ถือเอาเกลียวผ้าสำหรับการอาบไปสู่แม่น้ำและขัดสีตัวด้วยกันทั้งนั้น

อย่างเดียวกันแหละ พราหมณ์! กุลบุตรออกบวชจากสกุลกษัตริย์ก็ตาม จากสกุลพราหมณ์ก็ตาม จากสกุลเวสส์ก็ตาม จากสกุลศูทรก็ตาม และได้อาศัยธรรมและวินัยอันตถาคตประกาศแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ (เป็นต้นจนกระทั่งมีสัมมาทิฏฐิเป็นที่สุด) ได้แล้ว ย่อมประสบความสำเร็จเป็นความปลื้มใจจากผลแห่งกุศลธรรม อันเป็นเครื่องนำสัตว์ออกจากทุกข์ได้ทั้งนั้น

พราหมณ์! ท่านเข้าใจว่าอย่างไรในเรื่องนี้? คือขัตติยราชาผู้ได้มุรธาภิเษกแล้ว รับสั่งให้ประชุมบุรุษจำนวนร้อย มีชาติสกุลต่างกันโดยทรงบังคับว่า "มาเถิดท่านทั้งหลาย! ท่านผู้ใดเกิดจากสกุลกษัตริย์ สกุลพราหมณ์และสกุลที่เกี่ยวเนื่องกับราชสกุล ท่านผู้นั้นจงถือเอาไม้สากะหรือไม้สาละหรือไม้สลพะ หรือไม้ปทุมกะหรือไม้จันทนะ (อย่างใดอย่างหนึ่ง) มาทำไม้สีไฟอันบนแล้วจงสีให้เกิดไฟ ทำเตโชธาตุให้ปรากฏ ส่วนท่านผู้ใดเกิดแล้วจากสกุลจัณฑาล สกุลพวกพราน สกุลจัก

สาน สกุลทำรถ สกุลเทหยากเยื่อ ท่านเหล่านั้นจงถือเอาไม้รางอาหารสุนัข ไม้รางอาหารสุกร ไม้รางย้อมผ้า หรือท่อนไม้ละหุ่ง (อย่างใดอย่างหนึ่ง) มาทำไม้สีพื้นอันบน แล้วจงสีให้เกิดไฟทำเตโชธาตุให้ปรากฏเกิด" ดังนี้ พราหมณ์! ท่านเข้าใจว่าอย่างไร ? ไฟที่เกิดขึ้นจากไม้สีไฟที่ทำด้วยไม้สากะ หรือไม้สาละ หรือไม้สลพะ ไม้ปทุมกะหรือไม้จันทนะ ของพวกที่เกิดจากสกุลกษัตริย์ พราหมณ์ หรือสกุลที่เกี่ยวเนื่องกับราชสกุลนั้น เป็นเปลวไฟที่มีเปลว มีสี, มีรัศมี, และใช้ทำกิจต่าง ๆ ที่ต้องการทำเนื่องด้วยไฟได้ ส่วนไฟที่เกิดจากไม้รางอาหารสุนัข ไม้รางอาหารสุกร ไม้รางย้อมผ้า ไม้ละหุ่ง ของพวกที่เกิดจากสกุลจัณฑาล, สกุลพวกพราน, สกุลทำรถ, สกุลเทหยากเยื่อ นั้นเป็นไฟที่ไม่มีเปลว, ไม่มีสี, ไม่มีรัศมีและไม่อาจใช้ทำกิจต่าง ๆ ที่ต้องทำด้วยไฟได้เช่นนั้นหรือ ?

พระโคดมผู้เจริญ! ข้อนั้นหามิได้

พราหมณ์! อย่างเดียวกันนั่นแหละ กุลบุตรออกบวชจากสกุลกษัตริย์ก็ตาม สกุลพราหมณ์ก็ตาม สกุลเวสส์ก็ตาม สกุลศูทรก็ตาม และได้อาศัยธรรมและวินัยอันตถาคตประกาศแล้ว เป็นผู้เว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ (เป็นต้น กระทั่งถึงมีสัมมาทิฏฐิ เป็นที่สุด) ได้แล้ว ย่อมประสบความสำเร็จ เป็นความปลื้มใจจากผลแห่งกุศลธรรมอันเป็นเครื่องนำสัตว์ออกจากทุกข์ได้ ทั้งนั้น

(บาลี. เอสุการีสูตร ม.ม. ๑๓/๖๑๔/๖๖๕; ตรัสแก่เอสุการีพราหมณ์ที่เชตวัน คัดจาก "พุทธประวัติจากพระโอษฐ์ ภาค ๔, หน้า ๒๒๐ ของท่านพุทธทาสภิกขุ)

พุทธดำรัส

"สัตว์ทั้งปวง ทั้งที่เป็นคนหนุ่ม คนแก่ ทั้งที่เป็นคนพาลและบัณฑิต ทั้งที่มั่งมี และยากจน ล้วนแต่มีความตายเป็นที่ไปถึง ในเบื้องหน้า เปรียบเหมือนภาชนะดินที่ช่างหม้อปั้นแล้ว ทั้งเล็กและใหญ่ ทั้งที่สุกแล้วและยังดิบล้วนแต่มีการแตกทำลายเป็นที่สุดฉันใด ชีวิตแห่งสัตว์ทั้งหลาย ก็มีความตายเป็นเบื้องหน้าฉันนั้นฯ"

"วัยของเราแก่หง่อมแล้ว ชีวิตของเราริบหรี่แล้วเราจักละพวกเธอไป

สรณะของตัวเอง เราได้ทำไว้แล้ว ภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอจงเป็นผู้ไม่ประมาท มีสติ มีศีล เป็นอย่างดีมีความดำริอันตั้งไว้แล้วด้วยดี ตามรักษาซึ่งจิตของตนเถิด ในธรรมวินัยนี้ ภิกษุใดเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว จักละชาติสงสาร ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้"

(คัดจาก "พุทธประวัติจากพระโอษฐ์" ของท่านพุทธทาสภิกขุ ; หน้า ๓๔๙)
"มหาปรินิพพานสูตร มหา. ที่ ๑๐/๑๓๙/๑๐๖"

ทรงขอให้สาวกเป็นธรรมทายาท
อย่าเป็นอามิสทายาท

ภิกษุทั้งหลาย! เธอทั้งหลายจงเป็นธรรมทายาท (คือรับมรดกธรรม) ของเราเถิด อย่าเป็นอามิสทายาท (คือรับมรดกสิ่งของ) เลย ความเป็นห่วงของเรา ในเธอทั้งหลาย มีอยู่ว่า "ทำอย่างไรเสีย สาวกทั้งหลายของเราก็คงจะเป็นธรรมทายาท ไม่เป็นอามิสทายาท" ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย! ถ้าพวกเธอเป็นอามิสทายาทไม่เป็นธรรมทายาทของเรา แล้วเธอทั้งหลายก็จะถูกเขาตราหน้าว่า "สาวกทั้งหลายของพระศาสดา เป็นอามิสทายาทอยู่โดยปรกติ หาได้เป็นธรรมทายาทไม่เลย" ดังนี้ แม้เราเองก็จะถูกเขาพากันโทษว่า "สาวกทั้งหลายของพระศาสดา ล้วนแต่เป็นอามิสทายาทกันเป็นปรกติ หาได้เป็นธรรมทายาทไม่เลย" ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย! ถ้าพวกเธอพากันเป็นธรรมทายาทของเรา และไม่เป็นอามิสทายาทแล้วไซร้ เธอทั้งหลายก็จะได้รับการยกย่องว่า "สาวกของศาสดาล้วนแต่เป็นธรรมทายาทกันอยู่โดยปรกติ หาได้เป็นอามิสทายาทไม่" ดังนี้แม้เราเองก็จะได้รับการยกย่องว่า "สาวกของพระศาสดา ล้วนแต่พากันเป็นธรรมทายาททั้งนั้น หาได้เป็นอามิสทายาทไม่เลย" ดังนี้ด้วยเหมือนกัน

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ เธอทั้งหลายจงพากันเป็นธรรมทายาทของเราเถิด อย่าได้เป็นอามิสทายาทเลย ความเป็นห่วงของเราในเธอทั้งหลายมีอยู่ว่า "ทำอย่างไรเสีย สาวกทั้งหลายของเรา จงเป็นผู้เป็นธรรมทายาทเถิด อย่าได้เป็นอามิสทายาทเลย" ดังนี้

(บาลี ธัมมทายาทสูตร มู.ม. ๑๒/๒๑/๒๑, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายที่เชตวัน ;)
คัดจาก "พุทธประวัติจากพระโอษฐ์" ของท่านพุทธทาสภิกขุ หน้า ๒๒๗)

"การประทับสีหเสยยาครั้งสุดท้าย"

อานนท์ ! มาเถิด เราจักไปสู่ฝั่งโน้นแห่งแม่น้ำหิรัญญวดี ไปยังสวนป่าสาละเป็นที่แวะพักของมัลลกษัตริย์ ใกล้เมืองกุสินารา (ครั้นถึงที่นั้นแล้ว ตรัสสั่งให้ตั้งเตียงปรินิพพาน)

อานนท์ ! เธอจงจัดตั้งที่นอน ระหว่างต้นสาละคู่ มีศีรษะทางทิศเหนือ เราลำบากกายนัก จักนอน (ประทับสีหเสยยาแล้ว มีอัศจรรย์ ดอกสาละผลิผิดฤดูกาลโปรยลงมาบนพระสรีระ, ดอกมัณฑารพ, จุรณ์ไม้จันทร์ ดนตรีล้วนแต่เป็นของทิพย์ได้ตกลงและบรรเลงขึ้นเพื่อบูชาพระตถาคตเจ้า)

อานนท์ ! การบูชาเหล่านี้ หาชื่อว่าตถาคตเป็นผู้ที่ได้รับสักการะ เคารพ นับถือ บูชาแล้วไม่, อานนท์ ! ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาใด ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติตามธรรมอยู่ ผู้นั้นชื่อว่า ย่อมสักการะ เคารพ นับถือ บูชาตถาคต ด้วยการบูชาอันสูงสุด อานนท์ ! เพราะฉะนั้นเธอพึงกำหนดใจว่า "เราจักประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติตามธรรมอยู่" ดังนี้

(มหาปรินิพพานสูตร. มหา. ที่. ๑๐/๑๕๙/๑๒๘ : คัดจาก "พุทธประวัติจากพระโอษฐ์" ของท่านพุทธทาสภิกขุ หน้า ๓๕๓ ; ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๗)

● ● ●

อานนท์ ! ความคิดอาจมีแก่พวกเธออย่างนี้ว่า "ธรรมวินัยของพวกเรามีพระศาสดาล่วงลับไปเสียแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา" ดังนี้; อานนท์ ! พวกเธออย่าคิดอย่างนั้น อานนท์! ธรรมก็ดี วินัยก็ดี ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่พวกเธอทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้นจักเป็นองค์ศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย โดยกาลที่เราล่วงลับไปแล้ว

(จากที่เดียวกัน หน้า ๓๕๖)

"กาลามสูตร"

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้า บรมพระศาสดา เสด็จจาริกไปในโกศลชนบทบรรลุถึง นิคมเกสปุตตะ แห่งหมู่ชนกาลามโคตร หมู่ชนชาวเกสปุตตะ ได้มาเฝ้าบรมพระศาสดา ทูลพระผู้มีพระภาคว่า:

พระเจ้าข้า ! มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มาถึงเกสปุตตนิคม สมณพราหมณ์พวกนั้น แถลงการณ์เชิดชูวาทะของตนถ่ายเดียว และคัดค้าน ดูหมิ่น ปรักปรำถ้อยคำของผู้อื่น ทำถ้อยคำของผู้อื่นให้กระเด็น

พระเจ้าข้า ! ครั้นสมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่งมาถึงเกสปุตตะนิคม แม้สมณพราหมณ์พวกหลังนั้น ก็แสดงความเชิดชูวาทะของตนถ่ายเดียว และคัดค้านดูหมิ่น ปรักปรำ ถ้อยคำของผู้อื่น ทำถ้อยคำของผู้อื่นให้กระเด็น

พระเจ้าข้า ! พวกข้าพเจ้าทั้งหลาย มีความสนเท่ห์ สงสัย ว่าบรรดาสมณพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านี้ ใครเล่าพูดจริง ? ใครเล่าพูดเท็จ? ดังนี้

พระพุทธองค์ ตรัสตอบ ว่า :

กาลามชน ! ท่านควรสนเท่ห์ ควรสงสัย

ความสงสัยของท่านเกิดขึ้นแล้ว ในที่ควรสงสัย

กาลามชน ! ท่านอย่าได้ถือโดยฟังตามกันมา

อย่าได้ถือ โดยเข้าใจว่าเป็นของเก่าสืบ ๆ กันมา

อย่าได้ถือ โดยตื่นข่าว

อย่าได้ถือ โดยอ้างตำรา

อย่าได้ถือ โดยเหตุนึกเดาเอา

อย่าได้ถือ โดยใช้คาดคะเน

อย่าได้ถือ โดยความตรึกตรองตามอาการ

อย่าได้ถือ โดยชอบใจว่าต้องกันกับลัทธิของตน

อย่าได้ถือ โดยเชื่อว่า ผู้พูดควรเชื่อได้

อย่าได้ถือ โดยนับถือว่า สมณผู้นี้เป็นครูของเรา

กาลามชน ! เมื่อใดท่านรู้ด้วยตนเองว่า

ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล

ธรรมเหล่านี้มีโทษ

ธรรมเหล่านี้ท่านผู้รู้ติเตียน

ธรรมเหล่านี้ ใครสมาทานให้เต็มที่แล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อสิ่ง-ไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์

กาลามชน ! ท่านพึงละเสีย เมื่อนั้น

กาลามชน ! เมื่อใดท่านรู้ด้วยตนเองว่า

ธรรมเหล่านี้ เป็นกุศล

ธรรมเหล่านี้ ไม่มีโทษ

ธรรมเหล่านี้ ท่านผู้รู้สรรเสริญ

ธรรมเหล่านี้ ใครสมาทานให้เต็มที่แล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อสุข

กาลามชน ! เมื่อนั้นท่านพึงถึงพร้อมธรรมเหล่านั้นอยู่
(คัดจากบางส่วนของพระสูตร ในบทสวดมนต์แปล ของพระศาสนโสภณ (จตฺุถสลฺโล) วัดมกุฏกษัตริยาราม)

● ● ●

"สิบคำบอกเล่า ไม่เท่าหนึ่งตาเห็น"
"สิบตาเห็น ไม่เท่าหนึ่งมือคลำ"

"มหาประเทศ ๔"

(หลักสอนเทียบพระธรรมวินัยของพระศาสดา)

เมื่อกาลเวลาล่วงนานมา พระธรรม พระวินัยของพระพุทธองค์ที่ทรงจำกันมาอันผิดและคลาดเคลื่อนทั้งบทพยัญชนะ และความหมาย พระพุทธองค์ทรงห่วงใยในความคลาดเคลื่อน และเลอะเลือนของพระธรรมพระวินัยดังกล่าว จึงทรงวางหลัก "มหาประเทศ ๔" ไว้ เพื่อสอบเทียบพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์ดังนี้ :

ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พึงกล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโส ! ข้อนี้ ข้าพเจ้าได้ฟังมา ได้รับมาเฉพาะพระพักตรพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ดังนี้ พวกเธอไม่พึงชื่นชม ไม่พึงคัดค้านคำกล่าวของภิกษุนั้น ครั้นแล้ว พึงเรียกบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี แล้วสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ถ้าสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระสูตรไม่ได้ เทียบเคียงในพระวินัยไม่ได้ พึงตกลงในข้อนี้ว่า นี้ไม่ใช่คำของพระผู้มีพระภาคเจ้าแน่นอน และภิกษุนี้จำมาผิด ดังนั้น พวกเธอพึงทิ้งคำกล่าวนั้นเสีย

ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระสูตรได้ เทียบเคียงในพระวินัยได้ พึงตกลงในข้อนี้ว่า นี้เป็นคำของพระผู้มีพระภาคเจ้าแน่นอน และภิกษุนี้จำมาถูกต้องแล้ว

ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอพึงจำมหาประเทศข้อที่หนึ่ง นี้ไว้

ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุในธรรมวินัยนี้พึงกล่าวอย่างนี้ว่า "สงฆ์พร้อมทั้งพระเถระ พร้อมทั้งพระปาโมกข์ อยู่ในอาวาสโน้น ข้าพเจ้าได้ฟังมาได้รับมาเฉพาะหน้าสงฆ์นั้นว่า นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ดังนี้พวกเธอไม่พึงชื่นชม ไม่พึงคัดค้านคำดังกล่าวนั้น ครั้นแล้ว..........................
..................ฯลฯ"

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอพึงจำมหาประเทศข้อที่สอง นี้ไว้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พึงกล่าวอย่างนี้ว่า "ภิกษุผู้เป็นเถระมากรูปอยู่ในอาวาสโน้น เป็นพหูสูตร เป็นผู้จำที่มาไว้มาก (ที่มาของคำสั่งสอน) เป็นผู้ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา (แม่บท) ข้าพเจ้าได้ฟัง ได้รับมาเฉพาะหน้าพระเถระเหล่านั้น ว่านี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสั่งของพระศาสดา ดังนี้ พวกเธอไม่พึงชื่นชม ไม่พึงคัดค้านคำดังกล่าวนั้น ครั้นแล้ว...............................
....ฯลฯ"

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอพึงจำมหาประเทศข้อที่สามนี้ไว้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พึงกล่าวอย่างนี้ว่า "ภิกษุผู้เป็นเถระอยู่ในอาวาสโน้น เป็นพหูสูตร เป็นผู้จำที่มาได้มาก เป็นผู้ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้ฟัง ได้รับมาเฉพาะหน้าพระเถระนั้นว่านี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา" ดังนี้ พวกเธอไม่พึงชื่นชม ไม่พึงคัดค้านคำดังกล่าวนั้น ครั้นแล้ว...... ....ฯลฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอพึงจำมหาประเทศข้อที่สี่ นี้ไว้แล.

(คัดจาก "พระไตรปิฎก ฉบับสาระสำคัญ" หน้า ๓๘ โดยนายรุ่งเรือง บุญโญรส)

หลักธรรมวินัย ๘ ประการ

ธรรมเหล่าใด	เป็นไปเพื่อความกำหนัดย้อมใจ	๑
,,	เป็นไปเพื่อความประกอบทุกข์	๑

,, เป็นไปเพื่อสะสมกองกิเลส ๑

,, เป็นไปเพื่อความอยากใหญ่ ๑

,, เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษ ๑

,, เป็นไปเพื่อความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ๑

,, เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน ๑

,, เป็นไปเพื่อความเลี้ยงยาก ๑

หลักธรรมเหล่านี้ พึงรู้ว่า ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ของพระศาสดา

● ● ●

พระบรมศาสดา ทรงบัญญัติ สิกขาบทด้วยนัยแห่งประโยชน์ ๑๐ ประการคือ

เพื่อความตั้งอยู่ดีของหมู่สงฆ์ ๑

เพื่อความอยู่เป็นผาสุกของหมู่สงฆ์ ๑

เพื่อข่มคนดื้อด้าน ๑

เพื่อความอยู่ผาสุกของภิกษุที่รักษาศีล ๑

เพื่อปิดกั้นอาสวะ ในชาตินี้ ๑

เพื่อกำจัดอาสวะในชาติต่อไป ๑

เพื่อให้เป็นที่เลื่อมใสแก่ผู้ยังไม่เลื่อมใส ๑

เพื่อให้คนที่เลื่อมใสอยู่แล้วเลื่อมใสยิ่ง ๆ ขึ้นไป ๑

เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม ๑

เพื่ออนุเคราะห์วินัยอันเป็นระเบียบสำหรับหมู่ ๑

● ● ●

"ผู้ที่น่ารัก"

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุเมื่อประกอบด้วยธรรมแปดอย่างแล้ว ย่อมเป็นผู้ที่น่ารัก น่าพอใจ น่าเคารพ น่าสรรเสริญ ของเพื่อนผู้ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยกัน ธรรมแปดอย่างอะไรบ้างเล่า ? แปดอย่างคือ

(๑) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่ต้องการลาภ

(๒) เป็นผู้ไม่ต้องการสักการะ

(๓) เป็นผู้ไม่ต้องการทำตัวให้เด่น

(๔) เป็นผู้รู้จักกาล

(๕) เป็นผู้รู้จักประมาณ

(๖) เป็นคนใจสะอาด

(๗) ไม่เป็นคนพูดมาก

(๘) ไม่เป็นคนมักด่าว่าร้ายเพื่อนผู้ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยกัน

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุเมื่อประกอบด้วยธรรมแปดอย่างนี้แล้ว ย่อมเป็นผู้ที่น่ารัก น่าพอใจ น่าเคารพ น่าสรรเสริญ ของเพื่อนผู้ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยกันแล

(บาลี พระพุทธภาษิต อฏฺฐ.กอํ. ๒๓/๑๕๘/๙๔)

("ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์ ; หน้า ๒๖๒ ; พุทธทาสภิกขุ)

...บุญ...

คำว่า "บุญ" แปลว่า เครื่องชูใจ อิ่มเอิบ ชื่นบาน "การทำบุญ" หมายถึง การชำระล้างบาป

บุคคลผู้ประกอบการทำบุญในฐานะเครื่องชำระชะล้างบาปเท่าที่ปรากฏในยุคปัจจุบันนี้ มีแตกต่างกันด้วยลักษณะและความมุ่งหมายเป็น ๓ ประเภท คือ

พวกหนึ่งประกอบการบุญ เหมือนอาบหรือชำระชะล้างด้วยน้ำโคลน อาบแล้วชำระแล้ว ก็ยังมีคราบสกปรกติดอยู่ พวกนี้ได้แก่พวกที่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตมาทำบุญให้ทาน เลี้ยงสุรายาเมา ทำบุญเพื่ออวดความมั่งมี เพื่อความยิ่งใหญ่ เพื่อความมีหน้ามีตาหรือชื่อเสียง

พวกหนึ่งประกอบการทำบุญ เหมือนอาบชำระชะล้างด้วยน้ำอบร่ำของหอม อาบแล้ว ชำระแล้ว ก็ยังมีกลิ่นหอมติดอยู่ พวกนี้ได้แก่พวกที่ทำบุญด้วย

อุปาทาน ยึดมั่นถือมั่นในบุญ เมาบุญ เมาสวรรค์ หวังผลตอบแทน เป็นการทำบุญที่ใจยังหน่วงติด ไม่อิสระ ไม่บริสุทธิ์

อีกพวกหนึ่ง ประกอบการทำบุญ เหมือนอาบชำระชะล้างด้วยน้ำที่สะอาดหมดจด พวกนี้ได้แก่พวกที่ทำบุญเพื่อจะละเสียซึ่งความยึดมั่นถือมั่น ทำบุญเพื่อจะให้กิเลสหมดไปจากสันดาน

(สรุปจาก "ทำบุญสามแบบ" ของท่านพุทธทาสภิกขุ)

อนึ่งการทำบุญทำทาน อันจะให้ถึงพร้อมด้วยกุศลนั้นจักต้องทำด้วยเจตนาที่สอาดและแจ่มใส วัตถุสิ่งของที่ให้จะต้องเหมาะสมและเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ กุศลเจตนาของผู้ให้ต้องประกอบด้วยองค์สามคือ

๑. ปุพพเจตนา ก่อนแต่จะให้ก็มีความแช่มชื่นยินดีด้วยความเต็มใจ
๒. บุญจนเจตนา ขณะที่ให้ก็แช่มชื่นปีติยินดี
๓. อปราปรเจตนา ให้แล้วก็ปราบปลื้มปีติยินดี

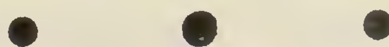
"พุทธภาษิต"

อาหารนิทฺทา ภยเมถุนญฺจ
การต้องกินอาหาร ต้องพักผ่อนหลับนอน
ความกลัวภัย การประกอบเมถุนระหว่างเพศ (สืบพันธุ์)

สามญฺญ เมตปฺ ปสุภิ นรานํ
ทั้งสี่ประการนี้ มีได้เสมอกัน แม้ในหมู่คนกับสัตว์ดิรัจฉาน

ธมฺโม หิเตสํ อธิโก วิเสโส
ธรรมเท่านั้น ที่ทำให้คนผิดแผกแตกต่างจากสัตว์ดิรัจฉาน

ธมฺเมน หีนา ปสุภิ สมานา
เมื่อปราศจากธรรมเสียแล้ว คนกับสัตว์ดิรัจฉานก็เหมือนกัน



อตฺตตฺถ ปญฺญา อสุจี มนุสฺสา
ผู้มีปัญญา แต่เพื่อประโยชน์ตน เป็นคนสกปรก
พหูนํ วต อตฺถาย สปญฺโญ ฆรมาวสํ
ผู้มีปัญญาแม้ครองเรือน ก็เพื่อประโยชน์แห่งมหาชน



สพฺพ ทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ
การให้ธรรมเป็นทาน เป็นการให้ที่ชนะเหนือการให้ทั้งปวง



ปพฺพตสฺส สุวณฺณสฺส ชาตรูปสฺส เกวลา ทฺวิตา ว นวลเมกสฺส
"ให้ภูเขาเป็นทองคำทั้งลูก ๆ สัก ๒ ลูก มันก็ยังไม่พอ แก่ความอยากของมนุษย์คนเดียว"
น กหาปนวสฺเสน ติตฺติ กาเมสุ วิชฺชติ
"แม้ว่าฝนจะตกลงมาเป็นเหรียญเงิน ความอิ่มในความต้องการก็ยังไม่มีแก่มนุษย์"



อรติ โลกนาสิกา
"ความไม่ยินดีแก่กันและกัน เป็นเครื่องทำโลกฉิบหาย"

"คริสโตวาท"

"การทำบุญ ไม่ต้องเอาหน้า อย่าทำบุญเพื่อหวังสรรเสริญ"

"อย่าสะสมทรัพย์ในโลกนี้ จงสะสมทรัพย์ไว้บนสวรรค์" โซโลมอน ตก แต่งองค์อย่างกษัตริย์ ก็ไม่งามไปกว่าดอกไม้"

"ระวังผู้เป็นปราชญ์ แต่ใจเป็นสุนัข"

(คำว่า "จงสะสมทรัพย์ไว้บนสวรรค์" หมายถึงการเสียสละทรัพย์สิน บริจาคเป็นทาน ไม่สะสมทรัพย์สินครองกรรมสิทธิ์ส่วนตนไว้ในโลกนี้)



"เราบอกท่านตามจริงว่า คนมั่งมีจะเข้าในแผ่นดินสวรรค์ก็ยาก เรา

บอกท่านทั้งหลายอีกว่า ตัวอูฐจะรอดรูเข็มก็ง่ายกว่าคนมั่งมีจะเข้าในแผ่นดินของพระเจ้า"

(มัดชาย ๑๙/๒๓)

● ● ●

"ท่านจงระวังให้ดี อย่าทำความชอบธรรมของท่านต่อหน้ามนุษย์ เพื่อหวังให้เขาเห็น ถ้าทำอย่างนั้นท่านจะไม่ได้บำเหน็จแต่พระบิดาของท่านผู้สถิตในสวรรค์"
เหตุฉะนั้น เมื่อทำทาน อย่าเป่าแตรข้างหน้าท่านเหมือนคนหน้าซื่อ ใจคด กระทำในธรรมศาลา และตามถนน เพื่อจะได้ความสรรเสริญจากมนุษย์ ฯ

(มัดชาย ๖/๒)

● ● ●

"จงรักพระองค์ผู้เป็นเจ้าด้วยสุดจิตสุดใจของเจ้า
และด้วยสิ้นสุดความคิดของเจ้า"
นั่นแหละเป็นข้อต้น ข้อใหญ่
ข้อที่สองก็เหมือนกันคือ
"จงรักเพื่อนบ้านเหมือนรักตนเอง"
บัญญัติและคำพยากรณ์ทั้งสิ้นก็รวมอยู่ในพระบัญญัติ สองข้อนี้

(มัดชาย ๒๓/๓๗)

● ● ●

"ขอจงทรงยกโทษให้เขา
เพราะเขาได้ทำไป
ในสิ่งที่เขาไม่รู้"

(ปัจฉิมวาจาของพระเยซู)

(ลูกา ๒๓/๓๔)

คนปรกติไม่ต้องการหมอ
แต่คนเจ็บต้องการหมอ
ท่านทั้งหลาย จงไปเรียนข้อนี้ให้เข้าใจซึ่งว่า
"เราประสงค์ความเมตตา
และเครื่องบูชาเราไม่ประสงค์
ด้วยว่าเรามิได้มาเพื่อจะเรียกคนชอบธรรม
แต่มาเรียกคนบาป"

● ● ●

ไตรลักษณ์ และ ปฏิจจสมุปบาท

หลักธรรมที่ควรนับว่าสำคัญที่สุด และมีคุณค่าเด่นที่สุดของพระพุทธเจ้า ก็คือ "ไตรลักษณ์" และ "ปฏิจจสมุปบาท" อันเป็นหลักธรรมที่ครอบคลุมธรรมทั้งหลายทั้งปวงที่พระองค์ได้ตรัสรู้

ความจริงหลักธรรมทั้งสองประการนี้ มีเนื้อแท้อย่างเดียวกัน เพียงแต่ท่านได้แยกแสดงออกเป็น ๒ แนวทาง แต่แล้วทั้งสองแนวทางนี้ก็ไปสู่จุดเดียวกัน คือการเข้าถึงความเป็นจริงหรือสัจจธรรมในที่สุด

หลักธรรม "ไตรลักษณ์" เป็นสัจจธรรมที่เป็นกฎธรรมชาติ คือ ภาวะที่มีอยู่ เป็นอยู่โดยธรรมดา ธรรมชาติและกฎแห่งธรรมชาตินี้ เป็นสิ่งที่มีอยู่เองโดยธรรมดา หมายถึง ไม่เกี่ยวกับผู้สร้างบันดาล ในเรื่องนี้ พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า

"ตถาคต (พระพุทธเจ้า) ทั้งหลายจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม ธาตุ (เหล็ก) นั้นก็ยังคงมีอยู่ เป็นธรรมฐิติ, เป็นธรรมนิยาม ว่า .

๑. สังขาร ทั้งปวง ไม่เที่ยง
๒. สังขาร ทั้งปวง เป็นทุกข์
๓. ธรรม ทั้งปวง เป็นอนัตตา

ตถาคตตรัสรู้ เข้าถึงหลักนั้นแล้ว จึงบอก จึงแสดง วางเป็นแบบ ตั้งเป็นหลัก เปิดเผย แจกแจง ทำให้เข้าใจง่ายว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง . . สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ . . ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา

หลักธรรม "ไตรลักษณ์" ดังกล่าวข้างต้นนี้ มีความหมายเช่นไรนั้น ถ้าจะได้พิจารณากันต่อไปแล้ว ก็จะเห็นว่า เป็นหลักธรรม ที่เป็น "พุทธปรัชญา" ถึง

ที่สุด เพราะเหตุที่เป็นหลักธรรมที่ครอบคลุมความเป็นจริงทั้งปวง ลักษณะที่ประเสริฐและวิเศษสุดของพุทธศาสนาอยู่ที่ตรนี้

"ไตรลักษณ์ "(The Three Characteristics of Existence)

๑) อนิจจตา (Impermanence) คือความไม่เที่ยง ความปรวนแปร ความไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่

๒) ทุกขตา (Conflict) ตามคำแปลในภาษาบาลี แปลว่า "สิ่งที่ทนได้ยาก" คือ ไม่คงอยู่ในสภาพเดิม มีเกิด เจริญเติบโต เสื่อม ดับสลาย อันเนื่องมาจากความขัดแย้ง ซึ่งดำรงอยู่เป็นนิจ ทั้งความขัดแย้งภายในของตัวมันเอง และความขัดแย้งที่มีต่อสิ่งภายนอกที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เมื่อเหตุหรือสิ่ง หรือปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้น ๆ เปลี่ยนแปลงไป สภาพที่เป็นเช่นนั้น ๆ ก็จะคงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ นี่คือลักษณาการของ "ทุกขตา"

๓) อนัตตตา (Non-self) แปลว่า ไม่ใช่ตัวตน หรือความไม่มีตัวตนของมันเอง

ในที่นี้ "อนัตตตา" มีความหมายตรงกันข้าม หรือปฏิเสธหลัก "อัตตา" ของศาสนาพราหมณ์โดยตรงทีเดียว โดยหลักลัทธิความเชื่อของศาสนาพราหมณ์นั้น เชื่อว่ามีสิ่งที่ยิ่งใหญ่ที่เรียกว่า "อัตตา" หรือ "อาตมัน" หมายถึงสิ่งที่เป็น "เอกในตัวเอง หรือความมี "ตัวตนที่เที่ยงแท้" เป็นต้นกำเนิดที่มาของสรรพสิ่งทั้งปวง แทรกซึมอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่าง มีภาวะอย่างที่ให้คำอธิบายด้วยคำพูดไม่ได้ อย่างที่เรียกว่า "เนติ เนติ" (ไม่ใช่นั่น ไม่ใช่นั่น") จนเป็นเรื่องที่คนธรรมดาสามัญเข้าใจไม่ได้ เข้าไม่ถึงแต่มีคนจำพวกหนึ่งที่กล่าวอ้างว่าเข้าถึง หรือติดต่อถึงกันได้ พวกนั้นคือพราหมณ์

ส่วนหลัก "อนัตตตา" ของพระพุทธเจ้านั้น ก็คือ หลักที่ปฏิเสธไม่ยอมรับความมีอยู่ของ "อัตตา" นั่นเอง จึงได้เชื่อว่า "อนัตตตา" ซึ่งก็คือ ไม่มีสิ่งที่มีตัวตนเป็นเอกในตัวเอง จะมีก็แต่สิ่งที่ไม่เป็นตัวตน และเกี่ยวพันกับสิ่งอื่น เป็นส่วนประกอบ เป็นปัจจัยเนื่องอาศัยกันเท่านั้น และเป็นไป, เปลี่ยนแปลงไป เคลื่อนไหวไป

เกิด ดับ สลาย ไปตามเหตุ ตามปัจจัย ฉะนั้นจึงไม่มีสิ่งที่เรียกว่า "ตัวตน" ที่แท้จริงดำรงอยู่ จะมีอยู่ก็ "ตัวตน" ที่เปลี่ยนแปลง, "ตัวตน" ที่สัมพันธ์กับสิ่งอื่น และอยู่ในกระแสแห่งความไม่เที่ยง และความขัดแย้ง ความกดดัน ความต้านกลับของเหตุของปัจจัยที่เกี่ยวพันกันนั้น

"ไตรลักษณ์" หรือที่เรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า "สามัญลักษณะ" นี้ สิ่งที่เข้าใจยากที่สุดก็คือ หัวข้อ "อนัตตา" หรือความไม่ใช่ตัวตนนี่เอง ทั้งนี้ เพราะอำนาจของ ตัณหาอุปาทาน ทำให้คนเรายึดถือความเห็นว่า มี "เรา" มี "เขา" มี "ของเรา" มี "ของเขา" ยิ่งไปกว่านั้น มีพุทธภาษิตมากมายที่กล่าวถึง "ตัวตน" เช่น

"ตน เป็นที่พึ่งแห่งตน"

"ชนะ ตน นั่นแหละเป็นดี"

"ตน ทำบาปเองย่อมเศร้าหมองเอง"

"จงมี ตน เป็นที่เกาะ เป็นที่พึ่ง"

"ความรัก (อื่น) เสมอด้วย ตน ไม่มี"

ฯลฯ

คำว่า "ตน-ตน" ในพุทธภาษิตเหล่านี้ หมายความเช่นไร ? และอะไรคือ "ตน ตน" ที่พระพุทธองค์กล่าวถึง ?

ยิ่งสำหรับบุคคลที่กำลังตกอยู่ในห้วงแห่งความทุกข์ เช่นเจ็บป่วย, หรือสูญเสีย บุตรภรรยาสามี มีความเศร้าโศกเสียใจอาลัยอาวรณ์เพราะยึดถือว่า นั่นเป็น "ตัว-ตน, เป็นที่รักของเรา" ยากนักที่จะเห็นเป็นอย่างอื่น ในขณะเดียวกัน ก็ได้รับฟังข้อธรรมปลอบใจว่าจงอย่าได้เป็นทุกข์ อาลัย อาวรณ์ไปเลย เพราะนั่น ไม่ใช่สิ่งที่เป็นตัวตนอะไร, อย่างนี้เป็นต้น นับเป็นสิ่งที่เข้าใจยากที่สุด และขัดกับความรู้สึกมากที่สุด สำหรับมนุษย์ปุถุชนที่ยังยึดติดด้วยตัณหาอุปาทาน อย่าว่าแต่เรา-เรา ท่าน-ท่านเลย แม้แต่ท่านพระอานนท์ พุทธสาวกผู้ใกล้ชิดพระพุทธเจ้าได้ยินได้ฟังข้อธรรมอยู่เป็นนิจ เมื่อพระศาสดาใกล้จะดับขันธ์ปรินิพพานยังอดกลั้น

ความเสียใจ ความอาลัยไว้ไม่ได้ ถึงแก่แอบไปร้องไห้อยู่ (เวลานั้นพระอานนท์ยังไม่บรรลุพระนิพพาน)

เพราะฉะนั้น สิ่งที่ควรจะเข้าใจได้และถูกทางที่สุดก็คือ ให้สำนึกว่า "ตัว-ตน" นั้น มี, แต่มีอย่าง ไม่เที่ยง, มีอย่างเป็นทุกขตาคือมีอยู่ในความขัดแย้ง, ความไม่ทนอยู่ได้, ความไม่อยู่ในบังคับด้วยความปรารถนาของเราว่า "จงเป็นอย่างนี้เถิด, อย่าเป็นอย่างนี้เลย" ทั้งนี้ เพราะมันเป็น "ตัว-ตน" ที่ต้องเกี่ยวโยงสัมพันธ์กับสิ่งอื่นมิใช่ตัว-ตนที่เป็น "เอก" ในตัวของมันเอง โดยไม่สัมพันธ์กับสิ่งอื่นหรือปัจจัยอื่น ๆ มันจึงเป็น "อนัตตตา" และก็มีแต่ "อนัตตตา" เท่านั้นที่ดำรงอยู่ หาได้มี "อัตตา" ไม่

ด้วยความสำนึกอย่างถึงแก่นหรือถึงรากถึงโคนเช่นนี้เท่านั้นที่จะทำให้เรารู้และเข้าใจ "สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง" ว่า—"เพราะสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัยสิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น" อันเป็นหลักธรรมที่สูงส่งยอดเยี่ยมของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า "อิทัปปัจจยตา" หรือ "ปฏิจจสมุปบาท" อันเป็นหลักธรรมที่ลึกซึ้งยิ่งนัก เข้าใจได้ยากยิ่งนักดังที่ปรากฏเป็นพุทธดำริเกี่ยวกับ หลักธรรม ดังนี้:—

"ภิกษุทั้งหลาย เราได้มีความดำริเกิดขึ้นว่า ธรรมที่เราได้บรรจุแล้วนี้เป็นของลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบระงับ ประณีต ไม่เป็นวิสัยแห่งตรึก ละเอียด บัณฑิตจึงจะรู้ได้"

"ก็แหละหมู่ประชานี้ เป็นผู้เริงรมย์อยู่ด้วยอาลัย ยินดีอยู่ในอาลัย ระเริงอยู่ในอาลัย สำหรับหมู่ประชาผู้เริงรมย์รื่นระเริงอยู่ในอาลัย (เช่นนี้) ฐานะอันนี้ย่อมเป็นสิ่งที่เห็นได้ยาก กล่าวคือ หลักอิทัปปัจจยตา, หลักปฏิจจสมุปบาท...."

(วินย. ๔/๗๑๘, ม.มู. ๑๒/๓๒๑/๓๔๓)

จากพุทธดำรัสข้างต้นนี้ ทำให้เรารู้ได้ว่า ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้นั้นก็คือตรัสรู้หลักธรรมสำคัญอันเป็นสัจจธรรม คือ หลักอิทัปปัจจยตาหรือหลักปฏิจจสมุปบาทนั่นเอง ส่วนหลักไตรลักษณ์นั้นก็คือลักษณาการที่อยู่ภายในโครงครอบของอิทัปปัจจยตาที่แสดงอาการของสรรพสิ่งทั้งหลายเพราะฉนั้น ไตรลักษณ์ก็ดี,

อิทัปปัจจยตา ก็ดีเป็นหลักธรรมที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้ โดยเฉพาะ เนื้อแท้แห่งคำสั่งสอนของพุทธศาสนามีจุดพุ่งเข้าสู่ชีวิต นั่นคือการอธิบายว่า ชีวิตนั้นคืออะไร และศึกษาความเป็นไปของชีวิตอันเป็นทุกข์ แนะแนวทางไปสู่ความดับทุกข์ที่พระพุทธองค์ได้บัญญัติไว้ที่เรียกว่า อริยสัจ ๔ ซึ่งชาวพุทธรู้จักกันอยู่โดยทั่วไป

พุทธศาสนาไม่มุ่งอธิบายถึงธรรมชาติของโลกทางวัตถุ แต่มุ่งอธิบายถึงชีวิตอันเกี่ยวเนื่องด้วยวัตถุ ฉะนั้นจึงไม่กล่าวถึงอภิปรัชญา เพราะไม่ใช่ทางแก้ปัญหาความทุกข์ยากของชีวิต พุทธปรัชญาอันว่าด้วยไตรลักษณ์ก็ดี, ว่าด้วยอิทัปปัจจยตาหรือปฏิจจสมุปบาทก็ดี หรือ พุทธวิทยาว่าด้วยอริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นการอธิบายถึงสัจจธรรมของหลักปฏิจจสมุปบาทที่เกาะเกี่ยวกับชีวิตโดยเฉพาะก็ดี แม้กระทั่ง ลัทธิกรรม ที่เป็นส่วนละเอียดส่วนหนึ่งในหลักปฏิจจสมุปบาทก็ดี ส่วนเป็นสัจจธรรมแห่งชีวิตทางสังคมของมนุษย์ทั้งสิ้น และล้วนมีส่วนสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องครอบคลุมถึงกันและกันอย่างเป็นระบบและอย่างมีเหตุผลสมบูรณ์ที่สามารถเข้าใจได้

หลักปฏิจจสมุปบาท ; ก็คือหลักที่แสดงถึงความเป็นจริงของสรรพสิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างเป็นกระแส ของ กระบวนการ ที่เป็น ปัจจัย ของกันและกันเกิดขึ้นดำรงอยู่และเปลี่ยนแปรไป ไม่มีความคงที่อยู่แม้แต่ขณะเดียว สิ่งทั้งหลายมิได้มีอยู่ ดำรงอยู่โดยตัวของมันเอง หากล้วนเนื่องด้วยสิ่งอื่น เป็นเหตุ-เป็นผลของกันและกันตลอดสายของขบวนการ ภาวะต่าง ๆ ของสรรพสิ่งเป็นไปตามหลักปฏิจจสมุปบาททั้งทางรูปธรรมและนามธรรมทั้งทางโลกวัตถุ และทางชีวิตจิตใจความสำนึกของคนเราในสังคม ด้วยเหตุนี้ วิวัฒนาการของโลกหรือสังคมที่ได้พัฒนามาก็ตกอยู่ภายใต้หลักปฏิจจสมุปบาทนี้ด้วย ซึ่งก็คือ เรื่องของธรรมชาติและกฎของธรรมชาติ (รวมทั้งมนุษย์ด้วย) ในด้านพุทธธรรม กฎของธรรมชาติเหล่านี้ได้บัญญัติแยกไว้เป็นหัวข้อ ๆ ดังนี้คือ

ธรรมนิยม ; คือกฎแห่งความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน, ความเป็นเหตุเป็นผลต่อกันของสรรพสิ่งทั้งหลาย

อุตุนิยาม ; คือกฎธรรมชาติอันเกี่ยวกับพลังงานธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ เช่น ลมฟ้าอากาศ, ฤดูกาล ความร้อน ความหนาว อันเนื่องมาจากวัตถุธาตุ

พืชนิยาม ; หมายถึงกฎธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตรวมทั้งการสืบพืชพันธุ์

กรรมนิยาม ; หมายถึงกฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์หรือพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งรวมถึงการกระทำของมนุษย์กับผลสะท้อนที่ได้รับจากการกระทำนั้น ๆ ด้วย

จิตตนิยาม ; หมายถึงกฎธรรมชาติเกี่ยวกับกระบวนการของจิตซึ่งเกี่ยวพันกับธรรมชาติทางวัตถุ

ดังได้กล่าวแล้วว่า หลักธรรม "ปฏิจจสมุปบาท" มีความสำคัญและใหญ่ยิ่งของพระพุทธศาสนา จนอาจจะกล่าวได้ว่า "ปฏิจจสมุปบาท" ก็คือตัวพุทธศาสนานั่นเอง ดังจะเห็นได้จาก พุทธพจน์ ที่ว่า :—

"ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปบาท ผู้นั้นย่อมเห็นธรรม ; ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นย่อมเห็นปฏิจจสมุบาท"

(ม มู ๑๒/๓๔๖/๓๕๙)

จากพุทธพจน์นี้ แสดงชัดว่า หลักธรรมปฏิจจสมุปบาท ก็คือตัวแท้หรือแก่นแท้ที่เป็นหัวใจของคำสั่งสอนทั้งหมด หรือธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ ก็คือ หลักปฏิจจสมุปบาท นั่นเอง พระองค์ตรัสว่า ;

"ตถาคตทั้งหลาย จะอุบัติหรือไม่ก็ตาม ธาตุ (หลัก) นั้นก็ยังคงมีอยู่เป็นธรรมฐิติ เป็นธรรมนิยาม คือหลักอิทัปปัจจยตา

ตถาคตตรัสรู้ เข้าถึงหลักนั้นแล้ว จึงบอก แสดง วางเป็นแบบ ตั้งเป็นหลัก เปิดเผย แจกแจง ทำให้เข้าใจง่าย และจึงตรัสว่า "จงดูสิ"

เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร

ฯลฯ

ภิกษุทั้งหลาย ตถตา (ภาวะที่เป็นอย่างนั้น), อวิตถตา (ภาวะไม่คลาดเคลื่อนไปได้) อนัญญถตา (ภาวะที่ไม่เป็นอย่างอื่น) คือหลักอิทัปปัจจยตา ดังกล่าวมานี้แล เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท"

สำหรับหลักอิทัปปัจจยตานั้น มีข้อใหญ่ใจความว่า:

เมื่อสิ่งนี้มี	สิ่งนี้จึงมี
เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น	สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น
เมื่อสิ่งนี้ไม่มี	สิ่งนี้ก็ไม่มี
เพราะสิ่งนี้ดับไป	สิ่งนี้ก็ดับ (ด้วย)

ความหมายของ อิทัปปัจจยตา ก็คือกฎทั่วไปของสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้โดยไม่มีข้อยกเว้นใด ๆ ทั้งสิ้น ภพ หรือความมีอยู่เป็นอยู่, ชาติ, ความเกิด ชรา มรณะ ล้วนแต่มี "สิ่ง" หรือ "เหตุ-ปัจจัย" อื่นมาเกี่ยวข้อง, มากระทำต่อหรือเป็นเหตุ-เป็นผลด้วยทั้งสิ้น ไม่มีแม้แต่ขณะจิตเดียว ที่ชีวิตหรือสรรพสิ่งทั้งหลายจะดำรงอยู่อย่างเป็นอิสระ ความมีอยู่เป็นอยู่ หรือความไม่มี ความไม่เป็นล้วนตกอยู่ภายใต้กฎหรือหลักอิทัปปัจจยตาที่ด้วยกันทั้งนั้น

สำหรับหลักปฏิจจสมุปบาทนั้น เป็นการแจกแจงในส่วนละเอียดลึกซึ้งให้เห็นชัดเจนขึ้นอย่างเป็นขั้นตอนของกระบวนการที่สัมพันธ์กันโดยลำดับ โดยขึ้นต้นที่อวิชชา ดังนี้ :

เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย	สังขารจึงมี
เพราะสังขารเป็นปัจจัย	วิญญาณจึงมี
เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย	นามรูปจึงมี
เพราะนามรูปเป็นปัจจัย	สฬายตนะจึงมี
เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย	ผัสสะจึงมี
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย	เวทนาจึงมี
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย	อุปาทานจึงมี

เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย	ภพจึงมี
เพราะภพเป็นปัจจัย	ชาติจึงมี
เพราะชาติเป็นปัจจัย	ชรามรณะจึงมี
	โสกะ ปริเทวะ ทุกข์โทมนัส
	อุปายาส จึงมีพร้อม

ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งปวงนี้ จึงมีได้ด้วยประการฉะนี้

กระบวนของปฏิจจสมุปบาท จะเรียงลำดับเพื่อจำง่าย ได้ดังนี้ คือ

อวิชชา–สังขาร–นามรูป–สฬายตนะ–ผัสสะ–เวทนา–ตัณหา–อุปาทาน ภพ–ชาติ–ชรา–มรณะ (โศกะ–ปริเทวะ–ทุกข์โทมนัส–อุปายาส)

ดังนี้จะเห็นว่า ในหลักอิทัปปัจจยตานั้น กล่าวไว้เป็นหลักอันเป็นข้อใหญ่ใจความ หรือเป็นกฎ ที่ว่า "เพราะสิ่งนี้ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ๆจึงเกิดขึ้น" และเป็นหลักที่ครอบคลุมภาวะของสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งรูปธรรม และนามธรรม ส่วนในหลัก ปฏิจจสมุปบาท ซึ่งก็เป็นหลักเดียวกันนั้นเอง เพียงแต่ท่านได้แสดงออกในส่วนละเอียดของ "ชีวิต" โดยเฉพาะ (พุทธศาสนา คือ ศาสนาเพื่อชีวิต) ทั้งนี้ก็เพื่อให้รู้ให้เข้าใจในความเป็นไปของชีวิตมนุษย์ คือให้รู้ให้เข้าใจตามสภาพที่เป็นจริง หรือสัจจธรรมของชีวิต เมื่อรู้เมื่อเข้าใจแล้ว ก็เป็นทางที่จะจัดการกับปัญหาของชีวิตได้อย่างถูกต้อง

ความหมายของ กระบวนการอันเป็นกระแสของความสัมพันธ์ เป็นเหตุเป็นผล หรือเป็นปัจจัยของกันและกันในปฏิจจสมุปบาท อาจอธิบายได้ดังนี้

(๑) อวิชชา หมายถึง ความไม่รู้ไม่เห็นสภาพตามความเป็นจริงของสรรพสิ่ง (ในที่บางแห่ง ท่านสรุปว่า คือความไม่รู้ใน อริยสัจ ๔) ในอีกทางหนึ่งหมายถึง ความที่ไม่มีธาตุรู้ ไม่มีปัจจัยในการรับรู้ ซึ่งได้แก่ อนินทรีย์วัตถุตามความหมายทางวิทยาศาสตร์ และกฎวิวัฒนาการของธรรมชาติ (ในที่นี้ไม่จำเป็นที่จะกล่าวถึงต้นเค้าของมันที่เป็นมูลการณ์ของมัน และเป็นปัญหาที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์)

(๒) สังขาร : ความหมายของสังขารในปฏิจจสมุปบาท (และในไตรลักษณ์ที่ว่า "สังขาร ทั้งปวงไม่เที่ยง—สังขาร ทั้งปวงเป็นทุกข์) มิได้มีความหมายตรงกันหรือเป็นอันเดียวกันกับ "สังขาร" ในขันธ์ ๕ หรือสังขารในรูปนามอันได้แก่การปรุงแต่งจิตให้เกิดความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ อันมีเวทนา และสัญญาเป็นตัวประกอบ ให้เกิดความนึกคิดในทาง ดี-ชั่ว ต่าง ๆ เช่นความมีศรัทธา, ความมีเมตตากรุณา ความอิจฉาริษยา, ความเพียร ฯลฯ ต่าง ๆ เป็นต้น ส่วน "สังขาร" ในปฏิจจสมุปบาทนี้ มีความหมายถึงการปรุงแต่งของปัจจัยต่าง ๆ ของธรรมธาตุประกอบกันขึ้นเป็น สังขาร หรือจะกล่าวว่า มันเป็นตัวขันธ์ ๕ ทั้งหมดก็ได้

(๓) วิญญาณ : สายสัมพันธ์ของปฏิจจสมุปบาทอันมีสังขารเป็นปัจจัยนั้นเอง ก่อให้เกิดมี วิญญาณ ซึ่งมีความหมายถึงการมีธาตุรู้ คือการรับรู้ของสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย

(๔) นามรูป : คัดจากวิญญาณ ก็คือ นาม-รูป การประชุมพร้อมของนามรูปนี้ เป็นการอาศัยซึ่งกันและกันอย่างที่พระสารีบุตร เปรียบเทียบไว้อย่างน่าฟังมาก คือท่านกล่าวว่า "ไม้อ้อ ๒ กำ ตั้งอยู่ได้ เพราะต่างอาศัยซึ่งกันและกันฉันใด เพราะนามรูป เป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยจึงมีนามรูปฉันนั้น, ไม้อ้อ ๒ กำนั้น ถ้าเอาออกเสียกำหนึ่ง อีกกำหนึ่งก็ย่อมล้ม, ถ้าดึงอีกกำหนึ่งออก อีกกำหนึ่งก็ล้ม ฉันใด เพราะนามรูปดับ วิญญาณก็ดับ เพราะวิญญาณดับ นามรูปก็ดับ ฯลฯ ฉันนั้น" โดยนัยนี้ เมื่อวิญญาณเกิดมี นามรูปจึงเกิดมีได้และต้องเกิดด้วย ในกรณีที่สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณนั้นก็เป็นปัจจัยให้เกิดนามรูปพร้อมกันไปด้วย

(๕) สฬายตนะ : เมื่อนามรูปเกิดขึ้นด้วยปัจจัยดังกล่าวข้างต้น สฬายตนะก็ถึงพร้อมเกิดขึ้นด้วย ในการที่จะรับรู้ด้วย อายตนะ เช่นประสาทตา, ประสาทหู ฯลฯ เป็นต้น

(๖) ผัสสะ : สฬายตนะ จะทำหน้าที่แห่งการเกิดขึ้นจนมีความหมายก็

ต้องประกอบด้วยการกระทบกันที่เรียกว่า ผัสสะ ปราศจากสฬายตนะ ก็ไม่มีผัสสะ ผัสสะจะเกิดมีขึ้นได้ก็ด้วยการเกิดมีขึ้นของ สฬายตนะ

(สํ.นิ. ๑๖/๒๖๖/๑๓๘)

(๗) เวทนา : เมื่อผัสสะเกิดขึ้น เวทนาก็ยังเกิดขึ้น คือ ความรู้สึกต่าง ๆ เช่น ร้อน-หนาว, สุข-ทุกข์, รัก-เกลียด, ชอบ-ชัง หรือเฉย ๆ ฯลฯ เป็นต้น เมื่อเกิดเวทนาตามเหตุ ตามปัจจัย ให้เกิดขึ้นตามสายปัจจัยปฏิจจสมุปบาทนี้แล้ว ก็เป็นอันถึงพร้อมในขันข์ ๕ (รูป-เวทนา-สัญญา-สังขาร-วิญญาณ) ด้วย เพราะขันข์ ๕ ก็อยู่ภายใต้กฎของปฏิจจสมุปบาท และจะเกิดมีประชุมพร้อมขึ้นมิได้เลย โดยมิผ่านกระบวนการของปฏิจจสมุปบาทที่เป็นสายเชื่อมโยงอย่างเนื่องกันมา, อย่างมีสัมพันธ์กันมา หรืออย่างเป็นปัจจัยของกันและกันมา

(๘) ตัณหา : ตัณหาเกิดขึ้นเนื่องมาจาก เวทนาเป็นปัจจัย คือ ความพอใจ, ความชอบใจ, ความอยากได้ไม่ชอบใจไม่อยากได้ ซึ่งความอยาก-ไม่อยากนี้มันจักต้องเกิดขึ้นเมื่อผ่านกระบวนการมาจนถึง เวทนา เป็นปัจจัยและปรากฏมีในธรรชาติของชีวิตแม้ในสัตว์เดรัจฉาน (และตัณหานี่แหละที่เป็นต้นตอตัวการสำคัญของทุกข์ คือความขัดแย้งต่าง ๆ ความบีบคั้น กดดันต่าง ๆ)

ในคัมภีร์ จำแนกตัณหาออกเป็น ๓ อย่างคือ

(๑) กามตัณหา คือความอยากในทางกามทุกอย่างในทางสัมผัสทั้ง ๕

(๒) ภวตัณหา คือความอยากมี อยากเป็น

(๓) วิภวตัณหา คือความ อยาก ไม่มี, ความ อยาก ไม่เป็น (ไม่ใช่ความไม่อยาก มี, ความ ไม่อยาก เป็น ขอให้สังเกตุให้ดี แม้ความหมายอาจจะตรงกันแต่ตามรูปคำแล้ว อาจจะทำให้ความหมายของตัณหาหรือความอยากไขว้เขวได้)

(๙) อุปาทาน : เมื่อเกิดตัณหา คือความอยากขึ้น จะนำหรือก่อให้เกิดความยึดมั่นถือมั่น นี่คือ อุปาทาน เช่นยึดมั่นในสิ่งที่เป็นของรักของชอบของเรายึดมั่นว่านี่คือความสุข ความทุกข์ ตลอดทั้งยึดมั่นว่า สิ่งนั้นสิ่งนี้ หรือ อย่างนั้น

อย่างนี้ มีค่าไม่มีค่า ทั้งที่เป็น กุศล และอกุศล และจำแนกแจกแจงไปตามประเภทของตัณหาทั้งสามนั้นๆ

(๑๐) ภพ : เมื่อเกิดตัณหา อุปาทาน แล้ว ก็จะเกิดสภาวะอย่างหนึ่งขึ้นที่เรียกว่า ภพ หรือ ภวะ หรือภาวะ ที่เป็นสภาพของชีวิต ที่ผูกพันอยู่กับตัณหาอุปาทานอย่างแนบสนิท จะเรียกว่า อุปปัตติภพก็ได้ ในคัมภีร์ได้จำแนก ภพ หรือ ภาวะ แห่งชีวิตของคนเรา ออกเป็น ๓ ประเภทคือ

กามภพ : ภาวะของชีวิตที่ข้องอยู่กับกาม

รูปภพ : ภาวะของชีวิตที่ข้องเกี่ยวอยู่ในรูปธรรม

อรูปภพ: ภาวะของชีวิตที่ข้องเกี่ยวอยู่ใน อรูปธรรม (ในทางนามธรรม เช่น เกียรติยศ, ชื่อเสียง ฯลฯ)

(๑๑) ชาติ : จากภพ คือภาวะของชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่ง ดี หรือชั่ว ได้ก่อให้เกิด "ความเกิด" คือชาติ ชาติ–ความเกิดนี้ ในที่นี้ไม่ใช่อย่างเดียวกับการถือกำเนิดขึ้นมาเป็น มนุษย์–บุคคล หรือสัตว์ เป็นตัวตนจากท้องแม่, จากไข่ หรือจากอะไร ๆ แต่เป็นการเกิดขึ้นของความสำนึกในภาวะชีวิตว่า เป็นนั่น เป็นนี่ หรือเมื่อ "เกิด" ขึ้นแล้วตามอำนาจของตัณหาอุปาทาน ได้กระทำ กรรม อะไรลงไป จะเป็นในทางดีก็ตาม ทางชั่วก็ตาม ก็เป็น "การเกิด" ขึ้นในจิตใจ, ในความสำนึก อย่างเช่นเกิดจากความโลภ, เกิดจากโทสะ, เกิดจากความหลงหรือโง่งมงาย หรือเกิดราคะ มานะ ทิฏฐิ ต่าง ๆ ความเกิดอย่างนี้ ๆ คือชาติ "ความเกิด" ตามความหมายในที่นี้ ไม่ใช่ความเกิดเป็นตัวเป็นตน เป็นสัตว์เป็นบุคคล เพราะความเกิดอย่างนี้ได้เกิดมาแล้วตั้งแต่ สังขาร–วิญญาณ–นามรูป ตามสายของปฏิจจสมุปบาทข้างต้น เพราะฉะนั้น ความหมายของ "ชาติ" (ความเกิด) นี้ในภาษาธรรม (ซึ่งต่างความหมายกับภาษา "คน") ที่กล่าวถึงการเกิดเป็น เดรัจฉาน, เปรต, อสุรกาย ยักษ์ เทวดา, พรหม ฯลฯ เหล่านี้ มีความหมายถึง ภพ หรือภาวะของชีวิตที่เป็นไปตามอำนาจของตัณหาอุปาทานนั่นเอง คือ ถ้าอำนาจของตัณหาอุปาทานทำให้กระทำ (กรรม) อะไรลงไปอย่างโง่เขลาเบาปัญญา ก็เท่ากับภาวะของชีวิตเราในขณะนั้น

เกิดเป็นหรือเท่ากับเป็นเดรัจฉาน, ถ้าเราทำไปด้วยอำนาจของโทสะ อย่างทารุณโหดเหี้ยมก็เท่ากับเป็นยักษ์เป็นมารไป (อย่างที่เราได้ยินว่า "ดุร้ายอย่างกับยักษ์" หรือ "โหดเหี้ยม–อย่างกับสัตว์ป่า") เป็นต้น ในทำนองเดียวกันถ้าภาวะชีวิตของเราและการกระทำ (กรรม) ของเราเป็นไปในทาง เมตตา, กรุณา มี มุทิตา และอุเบกขา ก็เท่ากับเป็นพรหม หรือมีภาวะเป็นพรหมเช่นท่านกล่าวว่า "แม่พ่อเป็นพรหมของบุตร" เป็นต้น เพราะพ่อแม่โดยทั่วไปมีคุณภาวะ หรือคุณธรรมของพรหมพร้อมทั้ง ๔ ประการ ต่อบุตรของตน

(๑๒) ชรา-มรณะ : เมื่อภพ หรือภาวะของชีวิตเป็นปัจจัยให้เกิด "ชาติ" หรือ "ความเกิด" ในฐานะต่าง ๆ ของชีวิตแล้ว ชาติก็เป็นปัจจัย, เป็นเหตุให้กระแสหรือสายสัมพันธ์ของชีวิตดำเนินไปตามกฎของธรรมชาติ (ซึ่งก็คือปฏิจจสมุปบาท) คือ ชรา มรณะ ต่อไป หรือเป็นไปตามกระบวนการของชีวิต กล่าวคือ การเกิด–การเจริญเติบโต–การเสื่อม–สลาย อันเป็นกฎธรรมชาติทั่วไปที่กำหนดไว้เป็นสามัญลักษณะของสรรพสิ่งทั้งหลายที่เรียกว่า "ไตรลักษณ์" (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา)

อีกส่วนหนึ่งของปฏิจจสมุปบาทข้อนี้ (ชรา-มรณะ) คือ โสกะ (ความโศก) ปริเทวะ (ความคร่ำครวญรำพัน) ทุกข์ (ทุกข์กาย) โทมนัส (ทุกข์ใจ), อุปายาส (ความคับแค้นใจ) เป็นส่วนเนื่องหรือแนบอยู่ด้วย ซึ่งเมื่อรวมกันแล้วเรียกว่า "กองทุกข์" ทั้งมวล

ทั้งหมดที่กล่าวมาแต่ข้างต้นในเรื่องปฏิจจสมุบาทนี้ เป็นกระบวนการของชีวิตและเป็น "ชีวิตที่เป็นทุกข์" อย่างที่กล่าวกันทั่วไปว่า "การเกิดเป็นทุกข์" นั่นเอง ปัญหาอยู่ที่ว่าทำไมจึงทุกข์ ทำไมการเกิดจึงเป็นทุกข์ ในปฏิจจสมุปบาทให้คำตอบว่าเริ่มต้นจาก อวิชชา คือความไม่รู้-ไม่เห็น-ไม่เข้าใจสภาพตามความเป็นจริง จึงเป็นจุดเริ่มของการเกิดทุกข์ ในที่อีกแห่งหนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ดังนี้

"ภิกษุทั้งหลาย ! บุคลจงใจกำหนดจดจ่อ ครุ่นคิดถึงสิ่งใด สิ่งนั้นย่อมเป็นอารมณ์เพื่อให้วิญญาณดำรงอยู่ เมื่ออารมณ์มีอยู่ วิญญาณก็มีที่อาศัย เมื่อ

วิญญาณตั้งมั่นแล้ว เมื่อวิญญาณเจริญขึ้นแล้ว การบังเกิดในภพใหม่ต่อไปจึงมี เมื่อการบังเกิดในภพใหม่ต่อไปมีอยู่ ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส จึงมีต่อไป ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีได้ดังนี้" (สํ. นิ. ๑๖/๑๔๕/๗๘)

จากพุทธพจน์ข้างต้น เป็นการอธิบายถึงความเกิดขึ้นของกองทุกข์ แต่ในพุทธพจน์บทนี้ ขอให้สังเกตข้อความที่ขีดเส้นใต้คือ "การบังเกิดในภพใหม่ต่อไปจึงมี", การ "เกิด" ที่กล่าวถึงในที่นี้ มิใช่การเกิดหลังตายแล้ว ไปเกิดในโลกไหน ๆ แต่เป็นการ "เกิด" ภายในตัว "บุคคล" ที่กล่าวถึงในที่นี้ เกิดในบุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่ ยังเป็น ๆ อยู่นี่แหละ การ "เกิด" ในภาษาธรรมเป็นเช่นนี้ในความหมาย ของ "ภพ" ของ "ชาติ" ในปฏิจจสมุปบาท

ที่นี้ โสกะ ปริเทวะ ฯลฯ เกิดขึ้นด้วยอะไร ท่านผู้รู้กล่าวว่าเกิดจาก "อาสวะกิเลส" อาสวะกิเลสนี้ เป็นกิเลสที่นอนเนื่องในสันดาน เป็นกิเลสที่หมักหมม สะสมพอกพูนไว้ในตัวตนของคนเราที่ประกอบด้วย รูป และนาม ที่เรียกว่าขันธ์ ๕ คือ รูป-เวทนา-สัญญา-สังขาร-วิญญาณ และเมื่อขันธ์ ๕ ประกอบด้วยอาสวะ และอุปาทานแล้ว เรียกว่า อุปาทานขันธ์ ๕ ดังพระดำรัสของพระพุทธเจ้าว่า:

"อุปาทานขันธ์ ๕ เป็นไฉน ? รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันใดอันหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน เป็นภายในก็ตาม ภายนอกก็ตาม หยาบก็ตาม ละเอียดก็ตาม ทรามก็ตาม ประณีตก็ตาม ไกลหรือใกล้ก็ตาม ที่ประกอบด้วยอาสวะ เป็นที่ตั้งแห่งอุปาทานเหล่านี้ เรียกว่าอุทาทานขันธ์ ๕" (สํ.ข. ๑๗/๙๕-๙๖/๕๘-๖๐)

"รูป.. เวทนา...สัญญา... สังขาร... วิญญาณ คือธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน ฉันทราคะ (ความกำหนัด-ความใคร่) ใน รูป... เวทนา... สัญญา... สังขาร... วิญญาณ นั้นคือ อุปาทานในสิ่งนั้น ๆ" (สํ. ข. ๑๗/๓๐๙/๒๐๒)

อาสวะนั้นท่านแบ่งออกเป็น ๔ อย่าง คือ กามาสวะ, ภวาสวะ, ทิฏฐาสวะ และ อวิชชาสวะ

กามาสวะ คือเชื้อกิเลสที่แสดงออกทางกามตัณหา คือพลัง คืออำนาจที่กระตุ้นให้เกิดความอยากในทางกาม ในทางที่จะแสวงหา หรือตอบสนองความอยากในประสาททั้ง ๕ หรือในทางกามคุณ ๕

ภวาสวะ คือเชื้อกิเลสที่แสดงออกในทางภวตัณหา หรือวิภวตัณหา

ทิฏฐาสวะ คือเชื้อกิเลสที่กิเลสแสดงออกในทางที่เป็นการยึดติดในความคิดเห็น ความเข้าใจ หรือทัศนะคติ

อวิชชาสวะ คือเชื้อกิเลสที่เกิดจากความไม่รู้ ความหลงผิดหรือโมหะ นัยหนึ่งคือความไม่รู้ตามสภาพความเป็นจริง จึงมีอาการโสกะ ปริเทวะ ฯลฯ ซึ่งเป็นอาการของพลังอวิชชาสวะ ดังในคำภีร์วิสุทธิธรรค อธิบายว่า "โสกะ ทุกข์ โทมนัส และ อุปายาส ไม่แยกไปจาก อวิชชาและธรรมดาปริเทวะก็ย่อมมีแก่คนหลง เหตุนั้น เมื่อโสกะ เป็นต้นสำเร็จแล้ว อวิชชาก็เป็นอันสำเร็จแล้ว (วิสุทธิ ๓/๑๙๒) และอีกตอนหนึ่งจากที่เดียวกันกล่าวว่า "ในเรื่องอวิชชาพึงทราบว่าย่อมเป็นอันสำเร็จมาแล้วแต่ธรรมมีโสกะเป็นต้น"

(ในพระสูตร อาสวะมี ๓ คือ กามาสวะ, ภวาสวะ และอวิชชาสวะ, ส่วนทิฏฐาสวะ รวมอยู่ในอวิชชาสวะ)

ด้วยเหตุนี้ ในกระแสวัฏ ของปฏิจจสมุปบาท เมื่อไล่เลียงไปจนสุดสายคือชรา มรณะ....โสกะ ฯลฯ แล้วจึงเป็นปัจจัยให้แก่ อวิชชา เป็นอันครบวงจรของกัน จึงมีกล่าวไว้ว่า "เพราะอาสวะเกิด อวิชชาจึงเกิด" (ม.มู. ๑๒/๑๒๘/๑๐๐)

เมื่อกระบวนการของกองทุกข์เกิดขึ้นตามแบบที่แสดงด้วยปฏิจจสมุปบาทเช่นนี้จุดมุ่งหมายหลักของพระพุทธเจ้าก็คือ การดับทุกข์ ซึ่งแนวทางของพระองค์ก็คือหลักธรรมอันเป็นแก่นของสัจจธรรม คือหลักอิทัปปัจจยตานั่นเอง คือเป็นไปตามหลักที่ว่า:

เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี

เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น

เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี

เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้ก็ดับ (ด้วย)

แนวทางไปสู่ความดับทุกข์ของพระองค์ ก็คือการที่พระองค์ได้กำหนดและตั้งเป็นหลักธรรมอีกอันหนึ่ง อันเป็นหัวใจของการปฏิบัติธรรมในพระพุทธ-ศาสนา แต่จะพูดไปแล้ว ก็คือหลักธรรมอันเดียวกัน หรือมาจากที่เดียวกัน เพียงแต่ได้จำแนกออกว่าอะไรเป็นอะไรและจะปฏิบัติอย่างไรเท่านั้น หลักธรรมดังกล่าวนี้ ก็คือ อริยสัจ๔

อริยสัจ ๔ หรือ ความจริงที่ประเสริฐ ๔ ประการ คือ

ทุกข์ : คือ ชาติ ชรา มรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากของอันเป็นที่รัก,ความไม่สมปรารถนา หรืออุปาทานขันธ์ ๕ เป็นทุกข์

ธรรมข้อนี้กล่าวว่า "ต้องกำหนดรู้"

ทุกขสมุทัย : คือ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ได้แก่ ตัณหา (กามตัณหา, ภวตัณหา, วิภวตัณหา)

ธรรมข้อนี้กล่าวว่า "ต้องละ"

ทุกขนิโรธ : คือ ความดับทุกข์ ได้แก่การดับตัณหาโดยไม่มีส่วนเหลือ

ธรรมข้อนี้กล่าวว่า "ต้องทำให้แจ้งหรือบรรลุถึง"

ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา : คือ ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ได้แก่มรรคอันมีองค์ ๘ คือสัมมาทิฐิ, สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา, สัมมากัมมันตะ, สัมมาอาชีวะ, สัมมาวายามะ, สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ

ธรรมข้อนี้กล่าวว่า "ต้องทำให้เกิดมีขึ้น"

อริยสัจ ๔ นี้ นิยมเรียกกันสั้น ๆ ว่า ทุกข์-สมุทัย-นิโรธ-มรรค และจะเห็นว่า อริยสัจ ๔ เป็นหลักธรรมที่หนักค่อนไปทางปฏิบัติล้วน ๆ แม้ว่าความหมายของปฏิจจสมุปบาทจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับอริยสัจ ๔ แต่ก็เป็นหลักทางด้านวิชาการหรือทฤษฎีส่วนอริยสัจ ๔ เป็นหลักหรือแสดงถึงหลักแห่งการปฏิบัติที่จะบรรลุผล คือ ความดับทุกข์

มรรค ๘ หรือ มรรคที่มีคุณธรรมแปดประการเป็นองค์ประกอบนี้ เรียกว่าทางสายกลาง หรือ มัชฌิมาปฏิปทา ที่พระพุทธองค์บัญญัติว่าเป็นทางสายกลางนี้ก็เพราะในยุคนั้น ได้มีการประพฤติปฏิบัติธรรมด้วยลัทธิความเชื่อต่าง ๆ มากมายหลายลัทธิที่มุ่งพระนิพพาน คือ ความพ้นทุกข์ หรือ ความดับทุกข์ แต่ในที่สุด ในบรรดาลัทธิต่าง ๆ เหล่านั้นก็จำแนกได้เป็นเพียง ๒ แนวทาง คือ

(หนึ่ง) กามสุขัลลิกานุโยค : แสวงหาหมกหมุ่นอยู่ด้วยกามสุขจนถึงที่สุด

(สอง) อัตถกิลมถานุโยค : การทรมานตนเองจนถึงที่สุด

ซึ่งแนวทางทั้งสองนี้ พระองค์ประสบและผ่านการปฏิบัติมาแล้วทั้งสองแนวทาง แต่ไม่ประสบผล พระองค์จึงหลีกเลี่ยงแนวทางสุดโต่งทั้งสองนั้นเสีย มาประพฤติปฏิบัติในทางสายกลางจนบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณในที่สุด เราจึงอาจเรียก มรรค ๘ หรือ มรรคมีองค์ ๘ นี้ว่าเป็น แนวทางที่ถูกต้อง หรือ หนทางอันประเสริฐมีองค์ประกอบ ๘ อย่าง (อริยอัษฎางคิกมรรค) คือ

(๑) สัมมาทิฐิ : ความเห็นชอบ (Right View หรือ RightUnderstanding)
(๒) สัมมาสังกัปปะ : ความดำริชอบ (Right Thought)
(๓) สัมมาวาจา : วาจาชอบ (Right Speech)
(๔) สัมมากัมมันตะ : การกระทำชอบ (Right Action)
(๕) สัมมาอาชีวะ : เลี้ยงชีพชอบ (Right Livelihood)
(๖) สัมมาวายามะ : พยายามชอบ (Right Effort)
(๗) สัมมาสติ : ระลึกชอบ (Right Mindfulness)
(๘) สัมมาสมาธิ : ตั้งจิตชอบ (Righu Concentration)

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ พระสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ในการประกาศพระศาสนา พระองค์ได้จำแนกพระธรรมคำสอนของพระองค์ออกเป็นหลักใหญ่โดยสรุปสามประการที่เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ คือ

๑. การไม่ทำความชั่วทั้งปวง (ศีล)

๒ การบำเพ็ญความดีให้ถึงพร้อม (สมาธิ)

๓. การทำจิตให้ผ่องใส (ปัญญา)

จากหลักใหญ่แห่งคำสอนสามประการนี้ พระองค์ได้กำหนดลงเป็นหลักสูตรการศึกษาปฏิบัติธรรมเป็น ๓ หมวด หรือที่เรียกว่า ไตรสิกขา คือ

๑. อธิศีลสิกขา คือการศึกษาอบรมฝึกฝนในด้านความประพฤติทางกาย วาจา (ศีล)

๒. อธิจิตสิกขา คือ การศึกษาอบรมปฏิบัติทางจิต (สมาธิ)

๓. อธิปัญญาสิกขา คือ การศึกษาอบรมทางปัญญาให้เห็นแจ้ง (ปัญญา)

และความจริงหลักสูตร ๓ หมวด หรือ ไตรสิกขานี้ ก็ลงรอยเป็นอันเดียวกับมรรคองค์ ๘ นั่นเอง กล่าวคือ

สัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะ อยู่ในหมวด ปัญญา

สัมมาวาจา, สัมมากัมมันตะ, สัมมาอาชีวะ อยู่ในหมวด ศีล

สัมมาวายามะ, สัมมาสติ, สัมมาสมาธิ อยู่ในหมวด สมาธิ

เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมตามหลัก ศีล สมาธิ ปัญญา นี้ พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสอธิบายไว้ เป็น แนวทาง ดังนี้

"ดูกร อานนท์ ! โดยนัยนี้แล ศีลที่เป็นกุศล มีความไม่วิปฏิสาร (เดือดร้อนใจ) เป็นอรรถ (ที่หมาย·หรือผล) เป็นอานิสงส์ ความไม่วิปฏิสารมีปราโมชเป็นอรรถเป็นอานิสงส์ ปราโมชมีปีติ เป็นอรรถเป็นอานิสงส์ ปีติ มี ปัสสัทธิเป็นอรรถเป็นอานิสงส์ ปัสสัทธิ มีสุข เป็นอรรถเป็นอานิสงส์ สุข มี สมาธิ เป็นอรรถเป็นอานิสงส์ สมาธิ มี ยถาภูตญาณทัสสนะ เป็นอรรถ เป็นอานิสงส์ ยถาภูตญาณทัสสนะ มีนิพพิทา เป็นอรรถ เป็นอานิสงส์ นิพพิทา มี วิราคะ เป็นอรรถเป็น

อานิสงส์ วิราคะ มี วิมุตติญาณทัสสนะ เป็นอรรถเป็นอานิสงส์ ศีลที่เป็นกุศลย่อมนำธรรมข้ออื่น ๆ ให้บริบูรณ์ เพื่ออรหัตตผล ตามลำดับ โดย นัยนี้ แล" (อง. เอกาทสก. ๒๔/๒๐๘/๓๓๕)

โดยแนวทางแห่งพระพุทธพจน์ ดังกล่าว อาจลำดับได้ ดังนี้ กุศลศีล–อวิปฏิสาร–ปราโมช–ปีติ – ปัสสัทธิ–สุข – สมาธิ – ยถาภูตญาณทัสสนะ – นิพพิทา–วิราคะ–วิมุตติญาณทัสสนะ

แหละนี่ก็คือ แนวทางปฏิบัติธรรม ตามหลักสูตรของพระพุทธองค์ที่มีอรหัตตผล เป็นเป้าหมายที่จะบรรลุถึง ผู้ที่จะดำเนินตามแนวทางนี้ จะต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยด้วยตนเองให้ถึงพร้อม ให้สมบูรณ์ พระพุทธองค์เป็นแต่ผู้ชี้ทางดำเนินให้เท่านั้น การปฏิบัติธรรมให้ถึงพร้อม ให้สมบูรณ์ด้วยศีลนั้น เป็นข้อปฏิบัติในทางอบรมกาย วาจา จากขั้นต่ำ, หยาบ ไปสู่ขั้นสูง และละเอียดลึกซึ้ง โดยลำดับ พระองค์ได้ทรงอธิบายไว้ว่า :–

"ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศีล สำรวมในปาติโมกขสังวร สมบูรณ์ด้วยมารยาทและโคจร มีปรกติเห็นภัยในโทษทั้งหลายแม้ว่าเป็นโทษเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ ในสิกขาบททั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย การปฏิบัติอย่างนี้ เราเรียกว่า อธิศีลสิกขา"

(พุทธภาษิต ติก. อํ. ๒๐/๓๐๓/๕๒๙)

การปฏิบัติธรรมในขั้นศีล อันเป็นต้นเป็นประธานหรือบันไดขั้นแรกของการศึกอบรมปฏิบัติธรรมนี้ มิใช่เรื่องที่จะทำได้ โดยง่ายเลย ถ้าจะได้ศึกษาถึงเรื่องของศีลโดยละเอียดลึกซึ้งตามความหมายที่ ถูกต้องและบริสุทธิ์ ของศีลเหล่านั้น คือปาติโมกขสังวรศีล, อินทรียสังวรศีล, อาชีวปาริสุทธิศีล และ ปัจจยสันนิสสิตศีล๑ ซึ่งล้วนเป็นข้อปฏิบัติธรรมที่ละเอียดลึกซึ้งและงดงามทุกแง่ทุกมุมต่อการ ประพฤติพรหมจรรย์ เมื่อได้เห็นสภาพการณ์ในสังคมปัจจุบันในแวดวงของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏความพร่อง, ความด่างพร้อยในระดับของศีลอย่างมากมาย อันเป็นข้อควรวิภาคอย่างยิ่งต่อผู้ ที่เคารพ เทิดทูน และศรัทธาในพระพุทธ ศาสนา ในเมื่อเอา

ความสมบูรณ์พร้อมของศีลทั้ง ๔ ประการนั้นเข้าไปสอบเทียบความถูกต้องในด้านการปฏิบัติธรรมของภิกษุในปัจจุบัน.

การปฏิบัติธรรมตามแนวทางเพื่อดับทุกข์ของพระพุทธเจ้าในแบบของปฏิจจสมุปบาทมีอยู่ ซึ่งเป็นทางที่ทำให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น ปรากฏดังนี้ คือ

อวิชชา....สังขาร....วิญญาณ....นามรูป....สฬายตนะ....ผัสสะ....เวทนา....ตัณหา....อุปาทาน....ภพ....ชาติ....**ทุกข์**....ศรัทธา....ปราโมช....ปีติ....ปัสสัทธิ....สุข....สมาธิ....ยถาภูตญาณทัสสนะ....นิพพิทา....วิราคะ....วิมุตติ....ขยญาณ

ตามกระบวนการดังแสดงข้างต้นนี้ แทนที่จะกล่าวถึงกระบวนการดับทุกข์ในแบบของปฏิจจสมุปบาทปฏิโลมนัย พระองค์ทรงแสดงกระบวนการที่ต่อออกไปจนถึงความดับทุกข์เหมือนกัน นี่คือกระบวนการที่แสดงถึงแนวทางปฏิบัติธรรมโดยตรง กล่าวคือ เมื่อบุคคลได้สดับธรรมที่พระพุทธองค์ประกาศแล้ว เกิด ศรัทธา และศรัทธานี้หมายถึงศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา มองเห็นปฏิจจสมุปบาทหรืออริยสัจ ๔ จึงเกิด สัมมาทิฐิ, สัมมาสังกัปปะ โดย "เห็นแจ่มแจ้งว่า ฆราวาสเป็นที่คับแคบเป็นทางไหลแห่งธุลี คือ กิเลส..............การบรรพชาคือพรหมจรรย์นี้อันคนผู้ครองเรือนจะประพฤติให้บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยส่วนเดียว ดุจสังข์ที่เขาขัดดีแล้วไม่อาจทำได้โดยง่าย...................." ดังนี้แล้ว จึงออกบวช เมื่อออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ถึงพร้อมด้วยอธิศีลสิกขา มองไม่เห็นความสกปรกด่างพร้อยของตนด้วยตนเอง จิตก็ปราโมช ปีติ เกิดความสงบระงับเยือกเย็นในใจเป็นผลส่งให้เกิดสมาธิจนถึงขั้น สัมมาสมาธิ ได้ จนเกิดปัญญามองเห็นสรรพสิ่งทั้งหลายตามสภาพความเป็นจริง (ยถาภูตญาณทัสสนะ) แล้วดำเนินต่อไปจนถึงบรรลุถึงอาสขยญาณ คือหยั่งรู้ว่าสิ้นอาสวกิเลสแล้ว ซึ่งก็คือบรรลุพระนิพพาน นั่นเอง

ปัสสัทธิ = ความสงบระงับเยือกเย็นของจิต

ยถาภูตญาณทัสสนะ = การรู้เห็นสภาวะของสรรพสิ่งตามที่มันเป็น

นิพพิทา = ความหน่าย

วิราคะ = ความคลายความยึดติด

วิมุตติ = ความหลุดพ้น

ขยญาณ = ความหยั่งรู้ว่าสิ้นอาสวกิเลส

(ผู้ใคร่ในการศึกษา ขอแนะนำหนังสือ "ตามรอยพระอรหันต์" เล่ม ๑-๒ ของท่าน พุทธทาสภิกขุ ฉบับพิมพ์ของคุรุสภา)

"ว่าด้วยลัทธิกรรม"

ชาวพุทธโดยทั่วไปเชื่อและยอมรับในหลักกรรมของ พระ พุทธเจ้า เพราะเป็นหลักธรรมที่ประกอบด้วยเหตุผล ที่ว่า "ทำดี-ได้ดี, ทำชั่ว-ได้ชั่ว" ทั้งนี้ก็เพราะพฤติกรรมของมนุษย์ในแง่จริยธรรมสังคมได้สะท้อนให้เห็นว่า การกระทำ (กรรม) และผลของการกระทำ (วิบาก) เป็นไปตามหลักกรรมของพุทธศาสนา อย่างเช่น คนที่กระทำความชั่ว ลักขโมย เล่นการพนัน เกียจคร้าน ฯลฯ ก็จะได้รับผลในทางวิบัติ ตรงกันข้ามคนที่กระทำความดี มีสัมมาอาชีวะ ขยันมั่นเพียร ฯลฯ ก็จะได้รับผลในทางความเจริญรุ่งเรือง เด็กที่ "เรียน" ก็จะได้รับรู้, เด็กที่ไม่ได้ "เรียน" ก็จะไม่มีความรู้ ดังนี้เป็นต้น แต่ในขณะเดียวกัน ในบางกรณีก็ดูเหมือนจะมีคนจำนวนไม่น้อย ที่เข้าใจผิดหรือคลาดเคลื่อนไปจากหลักลัทธิกรรมของพุทธศาสนา โดยที่นำเอาหลักลัทธิกรรมของศาสนาอื่นเข้ามาปะปนแล้วเชื่อถือ หรือทึกทักเอาว่าเป็นหลักลัทธิกรรมของพุทธศาสนา การยึดถือเช่นนี้ทำให้หลักลัทธิกรรมอันเป็นสัจจธรรมอันประเสริฐของชาวพุทธทั้งหลายมัวหมองไปเหมือนกัน

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าของเราได้โต้แย้งกับลัทธิกรรมของเจ้าลัทธิอื่น ๆ ที่ได้สั่งสอนและยึดถือต่อ ๆ กันมา ซึ่งมีหลายจำพวกด้วยกันอย่างเช่น เชื่อถือว่า สุข-ทุกข์นั้นตนเองเป็นผู้กระทำ (แต่ฝ่ายเดียว), หรือพวกที่เชื่อถือว่า สุข-ทุกข์นั้นมีตัวการอื่นเป็นผู้กระทำให้เป็นไปเป็นต้น ใคร่ขอให้พิจารณา พุทธพจน์ที่กล่าวไว้ ว่า :–

"เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย บุคคลจึงปรุงแต่ง กายสังขาร....วจีสังขาร.... มโนสังขาร....ขึ้นเองบ้าง เนื่องจากตัวการอื่นบ้าง โดยรู้ตัวบ้าง ไม่รู้ตัวบ้าง......."

(สํ. นิ. ๑๖/๘๓/๔๘)

นี้ทำให้เห็นความจริงข้อหนึ่งและสำคัญมากว่า กรรมของคนเรานั้นย่อมมีทั้งที่ตนก่อขึ้น และเกี่ยวเนื่องกับตัวการ หรือ "กรรม" อื่นที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพราะกรรมที่ตนกระทำนั้นย่อมต้องเกี่ยวกับสิ่งอื่น หรือสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปอย่างไม่ต้องสงสัย เพราะย่อมไม่มี "กรรม" ใดๆ ที่กระทำขึ้นมาลอยๆ โดดเดี่ยว โดยไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น และด้วยเหตุที่ต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งอื่นหรือเหตุปัจจัยอื่น "โดยรู้ตัวบ้าง ไม่รู้ตัวบ้าง" นี่เองที่ทำให้เกิดผลหรือวิบากกรรม "ที่รู้ตัวบ้าง-ไม่รู้ตัวบ้าง"

บุคคลที่ประสบโชค-เคราะห์ โดยประการใด ๆ ก็ดี แล้วหาคำตอบไม่ได้ว่าเนื่องมาจากอะไร ก็มักจะซัดทอดไปที่ "ดวง" (ชะตา) หรือ "กรรมเก่า" เพราะมองไม่เห็นเหตุผลว่า เหตุนั้น ๆ หรือสิ่งนั้น ประสบกับตนด้วยมูลเหตุอะไรเป็นปัจจัย กลายเป็นสิ่งที่นอกเหนือไปจากขอบเขตของเหตุและผลไป จึงมีคำพูดว่า "แล้แต่ดวง" หรือเห็นว่ามันเป็น "กรรมเก่าแต่ชาติปางก่อน" ซึ่งหมายถึงชีวิตที่ล่วงมาแล้วในชาติก่อน ๆ กี่ชาติ ๆ ก็ไม่ทราบได้

โดยแท้จริง หลัก "ลัทธิกรรม" ของพระพุทธเจ้าเป็นสัจจธรรมเป็นวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้ ชี้ให้เห็นได้ ถ้าเข้าใจหลักธรรม อิทัปปัจจยตา หรือหลักปฏิจจสมุปบาทของพระพุทธองค์ โดยไม่จำเป็นต้องซัดทอดไปที่ดวงชะตา หรือกรรมแต่ชาติปางก่อน อย่างที่คิด ๆ กันอยู่หรือยึดถือกันอยู่ การจะศึกษาเรื่องนี้ให้แจ้งชัด จำเป็นจะต้องทราบเรื่องราวของลัทธิกรรมในยุคพุทธกาลหรือก่อนนั้นว่ามีเนื้อหาอย่างไร

หลักลัทธิกรรมในยุคนั้น แบ่งออกได้เป็น ๓ ลัทธิ ใหญ่ คือลัทธิที่ ๑ ถือว่า สุข-ทุกข์ทั้งปวงเป็นเพราะกรรมเก่า (ปุพเพกตเหตุ)

ลัทธินี้มีความเห็นว่า สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี มิใช่สุขก็ดี มิใช่ทุกข์ก็ดี อย่างหนึ่งอย่างใดก็ตามที่คนเราได้รับ หรือมีอยู่ เป็นอยู่ ล้วนเป็นเพราะกรรมเก่าที่ได้กระทำไว้แต่ปางก่อน

ลัทธิที่ ๒ ถือว่า สุข-ทุกข์ ทั้งปวงเป็นเพราะการบันดาลของอำนาจเหนือธรรมชาติหรือพระผู้เป็นเจ้า (อิสฺสรนิมมานเหตุ)

ลัทธินี้ มีความเห็นว่า สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี มิใช่สุข มิใช่ทุกข์ก็ดี อย่างหนึ่งอย่างใดก็ตาม ที่คนเราได้รับ หรือมีอยู่ เป็นอยู่ ล้วนเป็นการบันดาลของพระผู้เป็นเจ้า

ลัทธิที่ ๓, ถือว่า สุข-ทุกข์ ทั้งปวง เป็นไปสุดแต่โชคชะตา ไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย (อเหตุปัจจย)

ลัทธินี้ มีความเห็นว่า สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี มิใช่สุขก็ดี มิใช่ทุกข์ก็ดีอย่างหนึ่งอย่างใดก็ตาม ที่คนเราได้รับ หรือมีอยู่ เป็นอยู่ ล้วนหาเหตุปัจจัยไม่ได้

พระพุทธเจ้าได้วิเคราะห์และโต้แย้ง ลัทธิความเชื่อในหลักกรรมทั้ง ๓ ลัทธินั้น ดังนี้ :-

"ภิกษุทั้งหลาย บรรดาสมณพราหมณ์ ๓ พวกนั้น เราเข้าไปหา (พวกที่ ๑) แล้วถามว่า "ทราบว่า ท่านทั้งหลายมีวาทะ มีทิฐิอย่างนี้........จริงหรือ?" ถ้าสมณพราหมณ์เหล่านั้นถูกเราถามอย่างนี้ แล้วรับว่าจริง เราก็กล่าวกะเขาว่า "ถ้าเช่นนั้นท่านก็จักต้องเป็นผู้ทำ ปาณาติบาต เพราะกรรมที่ทำไว้แต่ปางก่อนเป็นเหตุ จะต้องเป็นผู้ทำอทินนาทาน เพราะกรรมแต่ปางก่อนเป็นเหตุ จะต้องเป็นผู้ประพฤติอพรหมจรรย์........เป็นผู้กล่าวมุสาวาท... ....ฯลฯ เป็นผู้มีมิจฉาทิฐิ เพราะกรรมที่ทำไว้แต่ปางก่อนเป็นเหตุน่ะสิ"

ภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อบุคคลมายึดเอากรรมที่ทำไว้ในชาติปางก่อนมาเป็นสาระฉันทะก็ดี ความพยายามก็ดี ว่า "สิ่งนั้นควรทำ สิ่งนั้นไม่ควรทำ" ก็ย่อมไม่มี เมื่อไม่กำหนดถือเอาสิ่งที่ควรทำ และสิ่งที่ไม่ควรทำ โดยจริงจังมั่นคงดังนี้ สมณพราหมณ์พวกนี้ ก็เท่ากับอยู่อย่างหลงสติ ไร้เครื่องรักษา จะมีสมณวาทะที่ชอบธรรมเฉพาะตนไม่ได้ นี้แล เป็นนิคหะอันชอบธรรมอย่างแรกของเราต่อสมณพราหมณ์ผู้มีวาทะทิฐิอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น เราเข้าไปหา (พวกที่ ๒) ....กล่าวกะเขาว่า "ท่านจักเป็นผู้ทำปาณาติบาต ก็เพราะการบันดาลของพระผู้

เป็นเจ้าเป็นเหตุ จักเป็นผู้ทำอทินนาทาน........ประพฤติอพรหมจรรย์........กล่าวมุสาวาท....ฯลฯ เป็นผู้มีมิจฉาทิฐิ ก็เพราะการบันดาลของพระผู้เป็นเจ้าเป็นเหตุน่ะสิ"

ภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อบุคคลมายึดเอาการบันดาลของพระผู้เป็นเจ้าเป็นสาระฉันทะก็ดี ความพยายามก็ดี ว่า "สิ่งนี้ควรทำ สิ่งนี้ไม่ควรทำ" ก็ย่อมไม่มี ฯลฯ

ภิกษุทั้งหลาย บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น เราเข้าไปหา (พวกที่ ๓).... กล่าวกะเขาว่า "ท่านจักทำปาณาติบาต โดยไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย จักเป็นผู้ทำอทินนาทาน........ประพฤติอพรหมจรรย์.... กล่าวมุสาวาท....ฯลฯ เป็นผู้มีมิจฉาทิฐิ โดยไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย น่ะสิ"

ภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อบุคคลมายึดเอาความไม่มีเหตุเป็นสาระ ฉันทะก็ดี ความพยายามก็ดี ว่า "สิ่งนี้ควรทำ สิ่งนี้ไม่ควรทำ" ก็ย่อมไม่มี ฯลฯ

(องฺ.ติก. ๒๐/๕๐๑/๒๒๒)

พระพุทธพจน์ ดังกล่าวข้างต้นนี้ ย่อมชี้ชัดให้เห็นว่า การลงความเห็นว่า ชีวิตของคนเรา จะเป็นความสุข ความมั่งคั่งสมบูรณ์พูนสุขก็ดี ความทุกข์ยากแค้นรำเค็ญ ตลอดจนโชค–เคราะห์ ต่าง ๆ ก็ดี จะถือว่าเป็นเพราะกรรมเก่าแต่ชาติปางก่อน หรือเป็นไปตามบัญชาของพระผู้เป็นเจ้าหรือพรหมลิขิต ก็ดี, หรือเกิดขึ้นลอย ๆ โดยไม่มีเหตุปัจจัยก็ดี ย่อมไม่ถูกต้องทั้งสิ้น ชาวพุทธ หรือสาวกของพระพุทธเจ้าไม่ควรยึดถือหรือเข้าใจอย่างนั้น เพราะโดยแท้จริง คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งมวล มุ่งเฉพาะแต่ชีวิตในโลกปัจจุบันเป็นสำคัญ ที่จะให้ละความชั่วหรือไม่กระทำกวามชั่ว (อกุศลกรรม), ให้กระทำคุณความดี (กุศลกรรม) และประพฤติปฏิบัติบ่มเพาะอบรมจิตใจให้สอาดบริสุทธิ์ อันเป็นหลักปฏิบัติธรรมที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ไม่ควรคำนึงถึงโลก หรือชาติปางก่อนเป็นสาระสำคัญของชีวิต จนไม่รู้ว่า ตนเกิดมาในโลกนี้แล้ว ควรจะมีหน้าที่อย่างไร ก็เลยไม่เห็นความสำคัญหรือคุณค่าที่แท้จริงของชีวิตของเรา พระพุทธองค์ ได้ตรัสกับนายบ้านผู้หนึ่งชื่อคันธภักว่าดังนี้ :

"แน่ะ นายบ้าน ถ้าเราแสดงความเกิดขึ้นและความอัสดงแห่งทุกข์แก่ท่าน โดยอ้างกาลส่วนอดีตว่า ในอดีตกาลได้มีแล้วอย่างนี้ ๆ ค วามสงสัยเคลือบแคลงในข้อนั้นก็จะมีแก่ท่านได้ ถ้าเราแสดงความเกิดขึ้นและความอัสดงแห่งทุกข์แก่ท่านโดยอ้างกาลส่วนอนาคตว่า ในอนาคตกาล จักเป็นอย่างนี้ ๆ ความสงสัย ความเคลือบแคลง ก็จะมีแก่ท่านแม้ในข้อนั้นได้อีก ก็แล ท่านนายบ้าน เรานั่งอยู่ที่นี่แหละ จักแสดงความเกิดขึ้นและความอัสดงแห่งทุกข์ แก่ท่านผู้นั่งอยู่ ณ ที่นี้เหมือนกัน"

(สํ. สฬ. ๑๘/๖๓๗/๔๐๓)

"ดูกร สิวก เวทนาบางอย่างเกิดขึ้น มีดีเป็นสมุฏฐานก็มี........มีเสมหะเป็นสมุฏฐานก็มี.....มีลมเป็นสมุฏฐานก็มี......มีการประชุมแห่งเหตุเป็นสมุฏฐานก็มีเกิดจากความปรวนแปรแห่งอุตุก็มี......เกิดจากบริหารตนไม่สม่ำเสมอก็มี......เกิดจากถูกทำร้ายก็มี....เกิดจากผลกรรมก็มี ข้อที่เวทนา....เกิดขึ้นโดยมี (สิ่งที่กล่าวมาแล้ว) เป็นสมุฏฐาน เป็นเรื่องที่รู้ได้ด้วยตนเอง ทั้งชาวโลกก็รู้กันทั่วว่าเป็นอย่างนั้นจริง ในเรื่องนั้น สมณพราหมณ์เหล่าใดมีวาทะ มีความเห็นอย่างนี้ว่า "บุคคลได้เสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม เวทนาทั้งหมดนั้น เป็นเพราะกรรมที่กระทำไว้ในปาง" ก่อนสมณพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่า แล่นไปไกลเกินสิ่งที่รู้กันได้ด้วยตนเอง แล่นไปไกลเกินสิ่งที่ชาวโลกเขารู้กันทั่วว่าเป็นความจริง ฉะนั้นเรากล่าวว่า เป็นความผิดของสมณพราหมณ์เหล่านั้นเอง"

(สํ. สฬ. ๑๘/๔๒๗/๒๘๕)

พุทธพจน์ดังกล่าวมานี้ ชี้ให้เห็นว่า กรรมใดๆ ที่ประสบนั้น เป็นเรื่องที่รู้ได้ด้วยตนเองทั้งสิ้น ถ้าจะมีทัศนะมองโลกด้วยหลักธรรม อิทัปปัจจยตา หรือหลักปฏิจจสมุปบาท การเหมาเอาหรือยกเอากรรมเก่าแต่ปางก่อนมาตอบปัญหาเรื่องกรรมที่ปรากฏในปัจจุบัน พระองค์กล่าวว่าเป็นความคิดเห็นหรือความเชื่อถือที่ผิดหรืออีกนัยหนึ่ง ไม่ถูกต้องตามหลักกรรมของพระพุทธองค์ ในที่นี้ขอยกข้อความที่แสดงความหมายของ พุทธพจน์เหล่านี้ไว้อย่างแยบคายจากหนังสือ "พุทธ ธรรม" ของท่านเจ้าคุณวิสุทธิเมลี ดังนี้ :

"พุทธพจน์เหล่านี้ ป้องกันความเห็นที่แล่นไปไกลเกินไป จนมองเห็นความหมายของกรรมแต่ในแง่กรรมเก่า กลายเป็นคนนั่งนอน รอคอยผลกรรมเก่าสุดแต่จะบันดาลให้เป็นไป แต่ไม่คิดแก้ไขปรับปรุงตนเอง กลายเป็นความผิดอย่างแรง........"

"พุทธพจน์เหล่านี้ มิได้ปฏิเสธกรรมเก่า เพราะกรรมเก่าย่อมมีส่วนอยู่ในกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย และย่อมมีผลต่อปัจจุบัน สมกับชื่อที่ว่าเป็นเหตุปัจจัยด้วยเหมือนกัน แต่มันก็เป็นเรื่องของเหตุปัจจัยอยู่นั่นเอง ไม่ใช่อำนาจนอกเหนือธรรมชาติอะไรที่จะไปยึด ไปหมายมั่นฝากโชคชะตาไว้ ให้ผู้เข้าใจปฏิจจสมุปบาท รู้กระบวนการแห่งเหตุปัจจัยดีแล้ว ย่อมไม่มีปัญหาในเรื่องนี้"

ด้วยนัยแห่งความหมายดังกล่าวข้างต้น ทำให้แจ้งชัดว่าหลักลัทธิกรรมของพระพุทธเจ้า มิใช่เรื่องลึกลับ ข้ามภพ ข้ามโลกแต่อย่างใด ทำให้ประจักษ์ว่าหน้าที่ของคนเราที่เกิดมาในโลกนี้ ในปัจจุบันนี้ ก็คือการมุ่งกระทำแต่กรรมดี ขจัดความชั่วร้าย มิใช่ท้อแท้ทอดอาลัยตามคติ "แล้วแต่บุญ แล้วแต่กรรม" ให้มองเห็นว่าความยุติธรรมหรือความอยุติธรรม, ความทุกข์ยากแร้นแค้น, ความสุขสมบูรณ์มั่งคั่ง ฯลฯ ล้วนเนื่องมาจากเหตุปัจจัยที่สามารถแก้ไขปรับปรุงได้ทั้งสิ้น

เมื่อกล่าวมาถึงเพียงนี้ และคำนึงถึงสังคมในปัจจุบันนี้ ได้มีปัญหาบางประการที่กล่าวกันเป็นคำพังเพยว่า "ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วได้ดีมีถมไป" อันเป็นคำกล่าวของชาวบ้านทั่ว ๆ ไป ที่คุกคามและท้าทายต่อสัจจธรรมของหลักลัทธิกรรมของพระพุทธเจ้าอย่างรุนแรง ทั้งนี้เพราะอะไร เพราะชาวบ้านได้ประสบพบเห็นกับความอยุติธรรมทางสังคมที่ปรากฏให้เห็นว่าคนที่ประพฤติ ทุจริต ฉ้อฉล คดโกง คอร์รัปชั่น ซึ่งมีอยู่ดาษดื่นมากมาย แต่ก็ไม่ได้รับผลแห่งกรรมชั่วเหล่านั้นก็มีอยู่ ซ้ำกลับยังเป็นผู้มีอิทธิพล มีอำนาจราชศักดิ์ มั่งคั่ง ร่ำรวย มีเกียรติยศชื่อเสียง มีผู้นับหน้าถือตาด้วยซ้ำไปอย่างนี้ก็มีอยู่ ส่วนผู้ที่เป็นคนดี ประพฤติดี มีศีล มีสัตย์สุจริต ไม่คอร์รัปชั่น คดโกง ไม่ประจบสอพลอเจ้านาย กลับไม่ค่อยได้ดี นี่ก็มีอยู่

(ที่กล่าวมานี้ กล่าวในทัศนะคติของชาวบ้านตามฆราวาสวิสัย มิได้กล่าวในความหมายทางปรมัตถวิสัย)

สำหรับปัญหานี้ ถ้าเข้าใจในเหลักธรรมอิทัปปัจจยตาหรือปฏิจจสมุปบาทดี ก็จะเข้าใจแจ่มแจ้งในปัญหาเหล่านี้ โดยเฉพาะการมองสรรพสิ่งหรือความเป็นไปของสรรพสิ่งอย่างเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ขอให้ลองคิดดูในทำนองนี้ว่า ผู้ที่กระทำกรรมชั่ว เช่น ฉ้อฉล คดโกง คอร์รัปชั่น ที่ไม่ได้รับผลของกรรมชั่วตอบสนอง ทั้งนี้ก็เพราะกรรมที่เขากระทำมันมีส่วนสัมพันธ์กับกรรมอื่น ๆ บุคคลอื่น ๆ เข้ามาร่วมหรือเป็นเหตุเป็นปัจจัยด้วย เช่น บุคคลหนึ่งคอร์รัปชั่นหรือคดโกงกินสินบนได้ด้วยอำนาจหน้าที่ของเขาซึ่งกำหนดไว้ โดยไม่ผิดกฎหมาย หรือกฎ-หมายไม่ได้บัญญัติไว้เพียงพอที่จะป้องกันมิให้เขากระทำการมิชอบเช่นนั้นได้ นี่ก็เป็นเท่เห็นได้ว่า "กรรม" ของคนเราไม่ว่าดีหรือชั่ว ล้วนมีเหตุมีปัจจัยที่ก่อให้เขากระทำลงไป หรืออย่างเช่น บุคคลหนึ่งสมมุติว่าเป็นข้าราชการที่เป็นคนดี มีศีล-ธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต แต่ทำงานอยู่ใต้บังคับบัญชาของบุคคลที่ชั่วร้าย คอร์-รัปชั่น โกงกิน จ้องแต่จะแสวงหาผลประโยชน์ใส่ตนไม่ว่าทางใด ย่อมปฏิบัติการต่าง ๆ ในอำนาจหน้าที่การงานของตน เพื่อคดโกงคอร์รัปชั่น คิดหรือว่า บุคคลผู้เป็นข้าราชการที่ดีคนนั้นจะยอมตนเป็นเครื่องมือปฏิบัติการอันมิชอบต่าง ๆ เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ผู้บังคับบัญชาที่เลวร้ายเช่นนั้น เมื่อไม่ยอมตนเป็นเครื่องมือ ก็ย่อมท้วงติง, คัดค้าน หรือขัดขวางการปฏิบัติมิชอบเหล่านั้นๆ ในที่สุดข้าราช-การที่ดีผู้นั้นก็จะถูกกลั่นแกล้ง, บีบคั้นด้วยประการต่าง ๆ เช่น ไม่ได้เลื่อนชั้น, ไม่ได้เลื่อนขั้นเงินเดือน ไม่มีความก้าวหน้าในหน้าที่ราชการ พฤติการณ์เช่นนี้มีอยู่และเราเรียกกันว่า "ทำดี–ไม่ได้ดี" ตรงกันข้าม ข้าราชการที่ชั่ว ประจบสอพลอเอาอกเอาใจเจ้านาย หรือผู้บังคับบัญชายอมตนเป็นเครื่องมือ แสวงหาผลประโยชน์ในทางมิชอบร่วมกันมักจะได้ดี ก้าวหน้าในราชการ และมั่งคั่งด้วย ลาภ ยศ สรร-เสริญไปเลย พฤติการณ์เช่นนี้ก็มีอยู่จริง อย่างนี้ก็ควรจะเรียกว่า "ทำชั่ว–ได้ดี" มิใช่หรือ

และมันมิเป็นการคัดค้านหลัก "ลัทธิกรรม" ของพระพุทธเจ้าให้ตกไป คลอนแคลนไปหรือ ?

ข้อนี้มิได้เป็นเช่นนั้นเลย ถ้าเราจะมองเข้าไปถึงหลักอิทัปปัจจยตาซึ่งให้คำอธิบายพฤติกรรมเช่นนั้นได้ว่า "กรรมดี" ของข้าราชการที่ดีดังยกตัวอย่าง มันไปมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกรรมชั่วของบุคคลอื่น ซึ่งมีอำนาจแรงกว่ากรรมชั่วของบุคคลอื่นเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้กรรมของบุคคลที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างนั้น ๆ ไป แต่กฎแห่งลัทธิกรรมของพระพุทธเจ้าเป็นสัจจธรรมอันไม่อาจบิดเบือนได้ มันจึงได้เป็นอย่างนั้น ๆ ตามเหตุตามปัจจัยของมัน ในทำนองเดียวกัน ในที่แห่งใดและในกาลใด ที่กรรมดี หรือความชอบธรรม, ความยุติธรรม มีอำนาจแรงขึ้น กรรมดีกรรมชั่วย่อมปรากฏอย่างแน่นอนตามกฎของอิทัปปัจจยตา เปรียบเหมือนการหว่านพืชในนาที่กล่าวว่า "หว่านพืชเช่นใด ได้ผลเช่นนั้น" ข้อนี้ ถ้าพืชเป็นพันธุ์ดี (กรรมดี) ได้หว่านในที่นาที่อุดมสมบูรณ์ดีก็ย่อมต้องได้ผลดีแน่นอน แต่ถ้าพืชแม้เป็นพันธุ์ดี (กรรมดี) ได้หว่านในที่นาเลวแห้งแล้ง (ไร้ความบริสุทธิ์,ยุติธรรม, ความดีงาม) ก็ย่อมจะไม่ได้ผลดีอย่างแน่นอนเช่นกัน นี้สอดคล้องกับความจริงหรือกฎวิทยาศาสตร์อย่างยิ่ง เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่ากรรมดี หรือกรรมชั่วก็ตามที่กระทำลงไปนั้น มันมีส่วนสัมพันธ์กับกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่โดยตรง จะให้ดอกออกผลอย่างไรนั้น ต้องคำนึงถึงความจริงข้อนี้ด้วย และเป็นข้อคิดว่า การทำความดี, ความถูกต้อง การต่อสู้เพื่อความบริสุทธิ์ยุติธรรมนั้น ในบางกาลสมัยอาจจะต้องเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ไม่ประสบผลแห่งความดีนั้น ๆ จนกว่าจะได้พลิกฟื้นพื้นฐานรองรับให้เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สอดคล้องกันและส่งเสริมกันจนประจักษ์เป็นจริงตามกฎหรือหลัก "ลัทธิกรรม" ของพระพุทธองค์ (อย่าลืมว่า นี่เป็นการกล่าวในแง่ของโลกีย์วิสัย มิใช่โลกุตตรวิสัย)

ในแง่อื่น ๆ อีก ที่ใคร่จะกล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับหลักลัทธิกรรม ของพุทธศาสนาที่เป็นไปหรืออยู่ภายใต้กฎแห่งหลักธรรมอิทัปปัจจยตาในประการอื่น ๆ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจให้หนักแน่นยิ่ง ๆ ขึ้นไป ก็คือการมองสรรพสิ่งหรือ

ปรากฏการณ์ทั้งหลายตามสภาพความเป็นจริงที่มันเกิดขึ้น ดำรงอยู่ตามเหตุตามปัจจัย อย่างเช่นปัญหาการว่างงานก็ดี ปัญหาการทำงานมีรายได้ไม่พอกินก็ดี ปัญหาค่าครองชีพสูงก็ดี หรือปัญหาความทุกข์ยาก ความคับแค้นต่าง ๆ ของชีวิตก็ดี เหล่านี้มันเป็น "วิบาก" (ผลกรรม) จาก "กรรม" หรือการกระทำของบุคคลเหล่านั้นแต่ส่วนเดียวอย่างนั้นหรือ คำตอบก็คือ "มิใช่อย่างนั้น" หากแต่เนื่องมาจากเหตุปัจจัยของกรรมอื่นที่เกี่ยวพัน ก่อให้เกิดขึ้นร่วมกันด้วยทั้งสิ้น ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสอธิบายไว้ ว่า "....เวทนาบางอย่างเกิดขึ้น มีดีเป็นสมุฏฐานก็มี....มีเสมหะ เป็นสมุฏฐานก็มี....มีลมเป็นสมุฏฐานก็มี ...มีการประชุมแห่งเหตุเป็นสมุฏฐานก็มี........ เกิดจากถูกทำร้ายก็มี....เกิดจากผลกรรมก็มี....ฯลฯ ข้อที่เวทนาเกิดขึ้นโดยมี (สิ่งที่กล่าวมาแล้ว) เป็นสมุฏฐาน เป็นเรื่องที่รู้ได้ด้วยตนเอง ทั้งชาวโลกก็รู้กันทั่วว่าเป็นอย่างนั้นจริง..........."

ขอให้พิจารณาในข้อที่ว่า ผลของกรรมที่ได้รับเนื่องมาจาก "การประชุมแห่งเหตุเป็นสมุฏฐานก็มี" นี่มีความหมายว่า ผลของกรรมที่ได้รับอยู่ ที่เป็นอยู่ หรือเผชิญอยู่นั้น เนื่องมาจากเหตุปัจจัยหลายอย่างก็มี, หรือเนื่องมาจากเหตุปัจจัยอย่างเดียวก็มี เรียกว่าไม่มีข้อจำกัด เพราะฉะนั้นปัญหาของผลกรรมที่ทำให้เกิดความทุกข์ยาก, ความคับแค้นของชีวิตในด้านต่าง ๆ ตลอดจนถึงปัญหาของการที่ต้องว่างงาน, ไม่มีงานทำ, หรือมีงานทำแต่ไม่พอกิน, ไม่พอเลี้ยงครอบครัว, ค่าครองชีพสูง ฯลฯ เป็นกรรมที่คนเราได้รับและเผชิญอยู่อย่างมีเหตุ มีปัจจัยก่อให้เกิดผลเช่นนั้น ๆ ขึ้น และ เป็นสิ่งที่คนเรารู้ได้ด้วยตัวเอง เมื่อเป็นสิ่งที่คนเรารู้ได้แล้ว ก็เป็นสิ่งที่คนเราสามารถที่จะกระทำการใด ๆ (กรรม) ที่เป็นเจตจำนงที่เป็นกุศลกรรมเพื่อแก้ไขปรับปรุงชีวิตให้ดีขึ้นได้ เพราะไม่ใช่สิ่งที่ลึกลับอะไร ไม่ใช่เนื่องมาจากกรรมเก่าแต่ชาติโน้น, ปางโน้น อันคนเราไม่สามารถรู้ได้ด้วยตนเอง อย่างที่บางคนเข้าใจและยึดถืออยู่ ความประเสริฐของลัทธิกรรม ของพระพุทธเจ้าอยู่ที่ตรงนี้

ความหมายอันมีคุณค่าประเสริฐของลัทธิกรรมของพุทธศาสนายังมีอยู่อีกประการหนึ่ง คือ หลักการดำเนินชีวิตของคนเราที่ให้ยึดถือการประพฤติปฏิบัติตน

ของตนเป็นสำคัญ ดังมีพุทธภาษิตที่รู้จักกันมากว่า "ตนนั่นแหละเป็นที่พึ่งของตน คนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้ ด้วยตนที่ฝึกไว้ดีแล้วนั่นแหละ บุคคล (ชื่อว่า) ได้ที่พึ่งอันหาได้ยาก" ซึ่งชี้ว่า เหนือสิ่งอื่นใดก็คือการพึ่งตนเอง หรือการที่ต้องปฏิบัติด้วยตนเองในการเพียรพยายามกระทำการใด ๆ แม้ในความเพียรพยายามเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน ก็ต้องปฏิบัติด้วยตนเอง ต้องฝึกฝนตนเอง จะพึ่งสิ่งอื่น (เช่น พระธรรมวินัย) ได้ก็แต่เพียงเป็นแสงสว่างหรือเครื่องชี้นำทางที่จะดำเนินไปเท่านั้น พระพุทธเจ้าท่านก็ได้ตรัสไว้เช่นนั้นว่า พระองค์เป็นแต่ผู้ชี้แนะแนวทาง การจะเดินไปสู่มรรคผลนิพพานนั้นต้องดำเนินไปด้วยตนเอง เพราะฉะนั้นจึงเป็นหลักการที่จะต้องยึดมั่นอยู่ว่า จะกระทำการอะไรให้บรรลุผลตามความประสงค์ต้องใช้หลักพึ่งตนเอง หมายถึงมิให้หวังพึ่งผู้อื่นหรือสิ่งอื่นโดยเฉพาะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยการบูชาบวงสรวง อ้อนวอนร้องขอให้เป็นไปตามความปรารถนาของตน ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงเน้นหนักในเรื่องนี้ไว้เป็นอันมาก ควรที่ชาวพุทธทั้งหลายจะได้ดำริไตร่ตรองใคร่ครวญในเรื่องนี้ให้มากสักหน่อย ถ้ายังหลงผิด เข้าใจผิดในหลักธรรมที่สำคัญยิ่งนี้ ก็จะมืดมน, มัวเมาในอำนาจของกิเลสประเภทโมหะชนิดหนึ่งที่เรียกว่า "สีลัพพตปรามาส" ซึ่งเป็นกิเลสละเอียดที่ซึมลึกในสันดานจากการสะสมไว้เป็นเวลานาน ๆ จนยึดถือและประพฤติปฏิบัติที่ผิดไปจากความหมายที่แท้จริง ผู้ที่ถูกสีลัพพตปรามาสครอบงำจะเชื่อถืออย่างงมงายไร้เหตุผลในสิ่งที่นิยมกันหรือลือกันว่าศักดิ์สิทธิ์, หรือขลัง, มีอานุภาพที่จะสนองความอยากของตนที่จะให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ โดยที่ตนไม่ต้องกระทำ เช่นต้องการให้บันดาลโชคลาภให้ตนบ้าง, คุ้มครองป้องกันตนจากภยันตรายต่าง ๆ บ้าง, ให้คนอื่นเมตตารักใคร่ตนบ้าง หรือดลบันดาลให้ตนประสบความเจริญรุ่งเรืองด้วยประการต่าง ๆ บ้าง ทั้ง ๆ ที่ตนก็มองไม่เห็นเข้าไม่ถึง กลายเป็นเรื่องลึกลับ เหนือโลก เหนือชีวิตของคนเราไป ผู้ที่มีความเห็นยึดมั่นในแนวทางเช่นนี้ซึ่งเรียกว่า "สีลัพพตปาทาน" จะยึดมั่นในแบบแผน, พิธีการ, หรือลัทธิพิธีต่าง ๆ ว่าจะต้องเป็นอย่างนั้น ๆ จะต้องปฏิบัติอย่างนั้น ๆ จะเป็นอย่างอื่นหรือเปลี่ยนแปลงอย่างใดไม่ได้ทั้งสิ้น กลายเป็นคนดื้อรั้น งมงายเป็น

มิจฉาทิฐิไป โดยไม่ตระหนักในคุณค่าและความหมายของหลัก "ลัทธิกรรม" และทัศนะคติที่ให้ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในการเพียรพยายามกระทำความดี มีความรับผิดชอบในตัวเอง และรับผิดชอบในการกระทำของตนต่อผู้อื่น อันเป็นผลในด้านจริยธรรมแห่งสังคม

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอีกประการหนึ่ง ที่พระองค์ท่านเห็นว่ามีความสำคัญมาก และได้เน้นไว้อย่างหนักแน่นในที่หลายแห่ง แม้แต่ในปัจฉิมวาจา ก่อนที่จะเสด็จปรินิพพาน ก็คือ "ความไม่ประมาท" กล่าวคือให้คนเราเร่งเพียรทำความดีให้ถึงพร้อมเสียแต่ในชีวิตปัจจุบันนี้ และให้ละ เลิก หลีกหนีการทำความชั่วทั้งปวง ไม่พึงคำนึงถึงหรือติดข้องอยู่กับปัญหาชีวิตที่ไม่เป็นประโยชน์ ต่อการแก้ปัญหา ชีวิตของตนในปัจจุบันเช่น ในปัญหาโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง โลกมีที่สุดหรือไม่มีที่สุด ชาติปางก่อน ชาติหน้ามีจริงหรือไม่ เหล่านี้เป็นต้น เกี่ยวกับเรื่องนี้มีพุทธพจน์ที่แหลมคมถึงที่สุด ปรากฏ ดังนี้:—

"ถึงบุคคลผู้ใดจะกล่าวว่า พระผู้มีพระภาค ยังไม่ทรงพยากรณ์ (ตอบปัญหา) แก่เราว่า โลกเที่ยงหรือโลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุดหรือโลกไม่มีที่สุด ชีวะอันนั้นสรีระก็อันนั้น หรือชีวะก็อย่าง สรีระก็อย่าง สัตว์หลังจากตาย มีอยู่ หรือไม่มีอยู่ สัตว์หลังจากตาย จะว่ามีอยู่ก็ใช่ จะว่าไม่มีอยู่ก็ใช่ หรือว่าสัตว์หลังจากตาย จะว่ามีอยู่ก็ไม่ใช่ ไม่มีอยู่ก็ไม่ใช่ ดังนี้ ตราบใด เราก็จะไม่ครองชีวิตประเสริฐ (พรหมจรรย์) ในพระผู้มีพระภาคตราบนั้น, ตถาคตก็จะไม่พยากรณ์ความข้อนั้นเลย และบุคคลนั้นก็คงตายไปเสีย (ก่อน) เป็นแน่,เปรียบเหมือนบุรุษถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษที่อาบไว้อย่างหนา มิตรสหาย ญาติสายโลหิตของเขา ไปหาศัลยแพทย์ ผู้ชำนาญมาผ่า บุรุษผู้ต้องศรนั้นพึงกล่าวว่า 'ตราบใดที่ข้าพเจ้ายังไม่รู้จักคนที่ยิงข้าพเจ้าว่า เป็นกษัตริย์เป็นพราหมณ์ เป็นแพศย์ หรือเป็นศูทร มีชื่อว่าอย่างนี้ มีโคตรว่าอย่างนี้ ร่างสูง เตี้ย หรือ ปานกลาง ดำ ขาว หรือคล้ำ อยู่บ้านนิคม หรือนครโน้น ข้าพเจ้าจะยังไม่ยอมให้เอาลูกศรนี้ออกตราบนั้น ตราบใดที่ข้าพเจ้ายังไม่รู้ว่า ธนูที่ใช้ยิงข้าพเจ้านั้นเป็นชนิดมีแล่งหรือชนิดเป็นเกาทัณฑ์ สายที่ใช้ยิงนั้นทำด้วยปอ ด้วยผิวไม้ไผ่ ด้วย

เอ็น ด้วยป่าน หรือด้วยเยื่อไม้ ลูกธนูที่ใช้ยิงนั้น ทำด้วยไม้เกิดเอง หรือไม้ปลูก หางเกาทัณฑ์เขาเสียบด้วยขนปีกแร้ง หรือนกตะกรุม หรือเหยี่ยว หรือนกยูง หรือนกสิถิลหนุ เกาทัณฑ์นั้นเขาพันด้วยเอ็นวัว เอ็นควาย เอ็นค่างหรือเอ็นลิง ลูกธนูที่ใช้ยิงเรานั้นเป็นชนิดไร ข้าพเจ้าจะไม่ยอมให้เอาลูกศรออกตราบนั้น บุรุษนั้นยังไม่ทันได้รู้ความที่ว่านั้นเลย ก็จะต้องตายไปเสียโดยแน่แท้ ฉันใด....บุคคลนั้นก็ฉันนั้น"

"แน่ะ พาลุงกยบุตร เมื่อมีทิฐิว่า โลกเที่ยง แล้วจะมีการครองชีวิตที่ประเสริฐ (ขึ้นมา) ก็หาไม่ เมื่อมีทิฐิว่าโลกไม่เที่ยงแล้วจะมีการครองชีวิตที่ประเสริฐ (ขึ้นมา) ก็หาไม่ เมื่อมีทิฐิว่า โลกเที่ยงหรือว่าโลกไม่เที่ยงก็ตาม ชาติก็ยังคงมีอยู่ ชราก็คงยังมีอยู่ มรณะก็ยังคงมีอยู่ โสกะปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ก็ยังคงมีอยู่ ซึ่ง (ความทุกข์เหล่านี้แหละ) เป็นสิ่งที่เราบัญญัติให้กำจัดเสียในปัจจุบันทีเดียว ฯลฯ"

(ม.มู. ๑๓/๑๕๐—๑๕๒/๑๔๗—๑๕๓)

ท่านทั้งหลาย

"ไม่ควรหวนละห้อยถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ไม่พึงเพ้อฝันถึงสิ่งที่อยู่ภายหน้า สิ่งใดเป็นอดีต สิ่งนั้นก็ผ่านไปแล้ว สิ่งใดเป็นอนาคต สิ่งนั้นก็ยังมาไม่ถึง ส่วนผู้ใดเห็นประจักษ์ชัดสิ่งที่เป็นปัจจุบัน อันเป็นของแน่นอนไม่คลอนแคลน ขอให้ผู้นั้น ครั้นเข้าใจชัดแล้ว เร่งขวนขวาย ปฏิบัติให้ลุล่วงไป ในที่นั้น ๆ เร่งทำความเพียรเสียแต่วันนี้ ใครเล่าพึงรู้ว่า จะตายในวันพรุ่ง....ฯลฯ"

(ม. อุ. ๑๔/๕๒๗/๓๔๘)

ในบทบัญญัติแห่ง "ลัทธิกรรม" ของพระพุทธศาสนานี้ มีพุทธภาษิตที่ทรงคุณค่า และควรยึดถือไว้เป็นหลักประจำใจหรือเป็นโลกทรรศน์ ของชาวพุทธโดยทั่วไป จึงขอนำมากล่าวไว้ในที่นี้ ดังต่อไปนี้:–

"สัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด, มีกรรมเผ่าพันธุ์, มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย, กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้ทรามและประณีต"

(ม. อุ. ๑๔/๕๗๙/๓๗๖)

"บุคคลไม่เป็นคนถ่อยเพราะชาติ ไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติ แต่เป็นคนถ่อยเพราะกรรม เป็นพราหมณ์เพราะกรรม"

(ขุ.สุ, ๒๕/๓๐๖/๓๕๒)

"ดูกร พราหมณ์ เราจะเรียกคนว่าประเสริฐ เพราะความเป็นผู้เกิดในตระกูลสูงก็หาไม่ เราจะเรียกคนว่าต่ำทราม เพราะความเป็นผู้เกิดในตระกูลสูงก็หาไม่ เราจะเรียกคนว่าประเสริฐเพราะความเป็นผู้มีวรรณะใหญ่โตก็หาไม่ เราจะเรียกคนว่าต่ำทรามเพราะความเป็นผู้มีวรรณะใหญ่โตก็หาไม่ เราจะเรียกคนว่าประเสริฐเพราะความเป็นผู้มีโภคะมากมายก็หามิได้ เราจะเรียกคนว่าต่ำทรามเพราะความเป็นผู้มีโภคะมากก็หามิได้ แท้จริง บุคคลบางคน แม้เกิดในตระกูลสูงก็ยังเป็นผู้ชอบฆ่าฟัน ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ เป็นคนละโมบ คิดเบียดเบียน เป็นมิจฉาทิฐิ"

(ม.ม. ๑๓/๖๖๔/๖๑๒)

"คนพาล มีกรรมดำ ถึงจะแล่นไปยัง (แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ คือ) แม่น้ำพาหุกา, ท่าน้ำอธิกักกะ, ท่าน้ำคยา, แม่น้ำสุนทริกา, แม่น้ำสรัสวดี, แม่น้ำปยาคะ, และแม่น้ำพาหุมดี เป็นนิตย์ ก็บริสุทธิ์ไม่ได้ แม่น้ำสุนทริกา, ท่าน้ำปยาคะ หรือแม่น้ำพาหุกา จักทำอะไรได้ จะชำระนรชนผู้มีเวร, ผู้ทำกรรมอันหยาบช้า, ผู้มีกรรมชั่วนั้นให้บริสุทธิ์ไม่ได้เลย (แต่) ผัคคุณฤกษ์ (ฤกษ์ดีเยี่ยม) ย่อมสำเร็จทุกเมื่อแก่บุคคลผู้บริสุทธิ์ อุโบสถก็สำเร็จทุกเมื่อแก่ผู้บริสุทธิ์ วัตรของบุคคลผู้หมดจดแล้ว มีการงานสะอาดย่อมสำเร็จผลทุกเมื่อ ดูกร พรหมณ์! ท่านจงอาบตนในคำสอนของเรานี้เถิด จงสร้างความเกษมแก่สัตว์ทั้งปวงเถิดถ้าท่านไม่กล่าวเท็จ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ทำอทินนาทาน เป็นผู้มีศรัทธา หาความตระหนี่มิได้ไซร้ ท่านจะต้องไปท่าน้ำคยาทำไม แม้น้ำดื่มของท่านก็เป็นแม่น้ำคยาแล้ว"

(ม.มู. ๑๒/๙๘/๗๐)

"ถ้าแม้นบุคคลจะพ้นจากบาปกรรมได้ เพราะการอาบน้ำ (ชำระบาป) กบ เต่า นาค จระเข้ และสัตว์เหล่าอื่นที่เที่ยวไปในแม่น้ำก็พากันไปสู่สวรรค์แน่นอน........ถ้าแม่น้ำเหล่านี้ พึงนำบาปที่ท่านทำไว้แล้วในกาลก่อนไปได้ไซร้ แม่น้ำเหล่านี้ก็พึงนำบุญของท่านไปได้ด้วย"

(ขุ. เตรี ๒๖/๔๖๖/๔๗๓/)

"ความบริสุทธิ์ ไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตน คนอื่นทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้"

(ขุ.ธ. ๒๕/๒๒/๓๗)

"ความสะอาดจะมีเพราะน้ำ (ศักดิ์สิทธิ์) ที่คนจำนวนมากพากันไปอาบก็หาไม่ ผู้ใดมีสัจจะ มีธรรม ผู้นั้นจึงจะเป็นผู้สะอาด เป็นพราหมณ์"

(ขุ.อุ. ๒๕/๔๖/๘๑)

"ประโยชน์ได้ล่วงเลยคนเขลาผู้คอยนับฤกษ์อยู่ ประโยชน์เป็นตัวฤกษ์ของประโยชน์ ดวงดาวจักทำอะไรได้"

(ขุ.ชา. ๒๗/๔๙/๑๖)

"บุคคลประพฤติชอบเวลาใด เวลานั้นได้ชื่อว่า ฤกษ์ดี มงคลดี เป็นเช้าดี เป็นอรุณดี เป็นขณะดี เป็นยามดี และเป็นอันได้ทำบูชาดีแล้ว ในท่านผู้ประพฤติพรหมจารย์ทั้งหลาย แม้กายกรรมของเขาก็เป็นสิทธิโชค วจีกรรมก็เป็นสิทธิโชค มโนกรรมก็เป็นสิทธิโชค ปณิธานของเขาก็เป็นสิทธิโชค ครั้นกระทำกรรมทั้งหลายที่เป็นสิทธิโชคแล้ว เขาย่อมได้ประสบแต่ผลที่มุ่งหมายอันเป็นสิทธิโชค"

(อง. ติก. ๒๐/๕๙๕/๓๗๙)

"ผู้ใดไม่ถือมงคลตื่นข่าว ไม่ถืออุกกาบาต ไม่ถือความฝัน ไม่ถือลักษณะดีหรือชั่ว ผู้นั้นชื่อว่าล่วงพ้นโทษแห่งการถือมงคลตื่นข่าว ครอบงำกิเลสที่ผูกสัตว์ในภพ อันเป็นคู่คู่กันนั้นเสียได้ ย่อมไม่กลับมาเกิดอีก"

(ขุ. ชา. ๒๗/๘๗/๒๘)

"ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่หมั่นประกอบความเพียรในการฝึกอบรมจิต ถึงจะมีความปรารถนาว่า 'ขอให้จิตของเราหลุดพ้นจากอาสวะเถิด' ดังนี้ จิตของเธอจะหลุดพ้นไปจากอาสวะได้ก็หาไม่...เหมือนไข่ไก่ ๘ ฟองก็ตาม ๑๐ ฟองก็ตาม ๑๒ ฟองก็ตาม ที่แม่ไก่ไม่นอนทับ ไม่กก ไม่ฟัก ถึงแม้แม่ไก่จะมีความปรารถนาว่า 'ขอให้ลูกของเราใช้ปลายเล็บ หรือจะงอยปากทำลายเปลือกไข่ออกมาโดยสวัสดีเถิด' ดังนี้ ลูกไก่จะใช้ปลายเล็บ หรือจะงอยปาก ทำลายเปลือกไก่ออกมาได้ ก็หาไม่"

(สํ. ข. ๑๗/๒๖๑/๑๘๖)



ลูกสาวของผมคนนี้ เป็นลูกคนที่สาม แกมีพี่สาวคนโตหนึ่ง พี่ชายหนึ่ง แล้วก็มีน้องชายหนึ่ง ผมจำได้ว่า เมื่อแกเกิดนั้น ผมตุหรัดตุเหร่ไปอยู่เสียที่ย่างกุ้ง ประเทศพม่าโน่น เพราะอาชีพทางเดินเรือทะเล ทำให้ไม่ค่อยได้อยู่บ้าน

ตอนวัยแรกเรียนในชั้นอนุบาล แกเข้าเรียนพร้อมกับน้องชายจำได้ว่าแกเป็นเด็กที่รักและสนใจการเรียนมาตั้งแต่เริ่มต้น กลับจากโรงเรียนถึงบ้านยังไม่ทันได้เปลี่ยนเสื้อผ้าเลย ลงนั่งทำการบ้านแล้ว และเป็นเด็กเรียนได้เร็ว เข้าใจอะไรได้เร็ว ฉะนั้นในปีแรกนั้นเองทางโรงเรียนก็เลื่อนให้แกไปเรียนชั้น ป. ๑ เลย แกจึงเรียนสูงกว่าน้องชายถึง ๒ ชั้น ทั้ง ๆ ที่เข้าเรียนพร้อมกัน ส่วนน้องชายนั้นก็เล่นซนไปตามประสาเด็กผู้ชาย

ต่อมาได้ย้ายแกมาเรียนที่โรงเรียนราษฎร์ใกล้บ้าน จนจบชั้น ป. ๗ จึงได้มาสอบเข้าเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียน "มัธยมสาธิตวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร (ม.วศ.)"

ในด้านผลของการเรียนของน้องน้อย นับว่าอยู่ในขั้นดีพอใช้เป็นที่พอใจของทุก ๆ คน ทั้งพ่อแม่และครูอาจารย์ ความขยันหมั่นเพียรมีพอสมควรไม่มากเกินไป และน้อยเกินไป มีความรับผิดชอบต่อตัวเองในด้านการเรียน จนผมเบาใจและวางใจได้ว่า แกจะประสบความสำเร็จในการศึกษาอย่างแน่นอน

สมัยเรียนอยู่ ม.วศ. นี้ คะแนนการสอบประจำปีอยู่ในเกณฑ์ดีตลอดมา ในด้านสังคมแกก็เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนเสมอเท่าที่แกจะสามารถ ทั้งทางกีฬาและการแสดงต่าง ๆ แต่ก็ไม่อยู่ในฐานะเด่นอะไร ในด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนและครูอาจารย์ ผมเชื่อว่า แกเป็นที่รักของเพื่อน ๆ และครูอาจารย์มากพอสมควรทีเดียว อย่างเช่น ในบันทึกของอาจารย์ประจำชั้นท่านหนึ่ง ได้ให้ความเห็นไว้ว่า "สติปัญญาดี ฉลาด การเรียนดีเป็นที่น่าพอใจ มีความรับผิดชอบในการงานที่มอบหมายให้ และปฏิบัติตนต่อครูอย่างถูกกาละเทศะ เป็นเด็กใฝ่ดี น่ารักเอื้อเฟื้อ เป็นที่นิยมชมชอบของเพื่อน ๆ...." "พูดและถามอย่างมีเหตุผล........ฯลฯ (อาจารย์ ปราณี พิศาลสฤษดิ์ธรรม) และ เป็นนักเรียนที่ครูภูมิใจที่สุด ในด้านการ

เรียน เพราะเป็นคนอายุน้อยที่สุด แต่ทำเกรดอยู่ในขั้นดีอย่างนี้ และสิ่งน่าภูมิใจอย่างหนึ่งคือ เวลาเรียนในห้องเรียน ตั้งใจเรียนตั้งใจทำงาน ทำงานสะอาดเรียบร้อย....ฯลฯ" (อาจารย์ ขจร สิงหวัฒน์)

ในด้านทัศนะคติทั่ว ๆ ไปของ "น้องน้อย" ของผม ก็มีอะไร ๆ ที่น่าพูดถึงอยู่เหมือนกัน เช่น ในด้านกิจกรรมของโรงเรียน แกจะยกย่องเทิดทูนเพื่อนที่ทำงานเสียสละเพื่อส่วนรวม ให้การสนับสนุนในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างนั้นเสมอ.... ในบันทึกของแกที่เขียนไว้ในสมุด "มิตรภาพ" ของเพื่อนคนหนึ่ง แกเขียนว่าแกชอบเที่ยวไปในชนบท ชอบภูเขา ชอบทะเล และชอบ "ท้องนาที่เต็มไปด้วยบรรยากาศของความอุตสาหะ" ซึ่งบ่งบอกว่า แกยกย่องการใช้แรงงานมานะบากบั่นของชาวไร่–ชาวนา ในด้านคติประจำใจของแกนั้นเคยบันทึกไว้ว่า "คุณค่าของการมีชีวิตอยู่ คือการต่อสู้เพื่อชีวิตที่ดีกว่า"

ผมเสียดายมาก ที่ลูกผมคนนี้ ซึ่งเป็นลูกคนจนคนหนึ่งได้สิ้นชีวิตไปก่อนแต่ยังเยาว์วัย....เสียดายที่ไม่ได้เห็นแกอยู่ต่อสู้เพื่อชีวิตที่ดีกว่าเมื่อแกเติบโตขึ้น

อีกอย่างหนึ่ง "น้องน้อย" ของผมเป็นเด็กที่ชอบอ่านหนังสือมาก เมื่อตอนเป็นเด็กเล็ก ๆ ผมพาไปร้านหนังสือ แกจะชอบมาก รื่นเริง และสนุกที่จะวิ่งไปดูหนังสือทางโน้นที ทางนี้ที ผมได้พยายามเลือกหนังสือที่ดีและเหมาะสมสำหรับเด็กให้แกอ่าน ผมจำได้ว่าหนังสือที่แกชอบมาก และอ่านได้เป็นหลายจบในระยะต่อมาก็มีเรื่อง "กระท่อมน้อยของลุงทอม" อันเป็นหนังสือแปล และ "ปีศาจ" ของเสนีย์ เสาวพงศ์

ลูก "น้องน้อย" ของผมได้สูญสิ้นชีวิตไปแล้ว ด้วยพฤติกรรมอันโหดเหี้ยม ชั่วร้ายของคน ๆ หนึ่ง ซึ่งเป็นผลิตผลของสังคมที่เสื่อมทรามยุคหนึ่ง เคราะห์กรรมที่ได้บังเกิดขึ้นนี้ มิได้เกิดขึ้นแต่เฉพาะลูกของผมเท่านั้น แต่มันได้เกิดขึ้นแก่คนอื่น ๆ อีกมากมายนับไม่ถ้วน และผมไม่เชื่อว่า เคราะห์กรรมที่คนเราต้องประสบเช่นนี้ เนื่องมาจากกรรมเก่าแต่ชาติปางก่อน อันเป็นลัทธิความเชื่อนอกแนวทางลัทธิกรรมของพระพุทธศาสนา แต่ผมเชื่อว่า เคราะห์กรรมต่าง ๆ ที่คนเราประสบอยู่นั้น มาจากเหตุที่คนเราสามารถสืบค้นหาต้นตอของมันได้ในโลกนี้แหละ และสามารถจะขจัดลบล้างมันจนได้ในที่สุด

อย่างไรก็ดี เมื่อได้สูญเสียลูกสาวสุดที่รักคนหนึ่งไป ผมกลับได้ "ลูก" เพิ่มขึ้นอีกมากมายทั้งชายและหญิง ที่พากันมาเรียกผมว่า "พ่อ" ตามลูก ๆ ของผม และลูก ๆ เหล่านี้ของผม ก็ล้วนแต่เป็นเด็กดีที่น่ารัก-น่าภูมิใจ ทุกคน ทุกคนได้มีส่วนช่วยผมอย่างมากในด้านจิตใจ และในด้านการจัดงานศพ "น้องน้อย" จนกระทั่งทุกวันนี้ ซึ่งผมต้องขอขอบคุณ พวกเขาเป็นอย่างมากไว้ ณ ที่นี้

และเช่นเดียวกัน ณ ที่นี้ ผมขอขอบพระคุณทุกท่านที่ได้มาช่วยเป็นเกียรติในงานฌาปนกิจศพ "น้องน้อย" ของผม การจัดงานนี้ และการต้อนรับในงานนี้คงจะมีข้อบกพร่องไม่มากก็น้อย ผมขออภัยด้วย

ด้วยความเคารพและปรารถนาดี

จากผม

"พ่อของน้องน้อย"

๓๐ ต.ค. ๒๕๒๐

..ท้ายเล่ม..

หนังสือเล่มนี้ จัดพิมพ์ขึ้นเป็นที่ระลึกในงาน ฌาปนกิจศพ นางสาวใจรัก แสงทอง" โดยเจ้าภาพได้ขอให้รวบรวมคำไว้อาลัยของบรรดาญาติพี่น้อง และเพื่อนๆ ตลอดจนครูอาจารย์ที่บันทึกไว้ในคราวงานสวดพระอภิธรรมศพ น.ส. ใจรัก เพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ในขณะเดียวกัน ผู้จัดทำได้คัดข้อเขียนจากหนังสือธรรมะต่าง ๆ หลายเล่มที่เล็งเห็นว่า เป็นสาระประโยชน์แก่สาธุชนทั่วไป รวมพิมพ์ไว้ด้วย อีกทั้งได้เรียบเรียง หลักธรรมบางประการ ที่อาจจะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาพระพุทธศาสนา

สิ่งที่ผู้จัดทำ ต้องกราบขออภัย ณ ที่นี้ ก็คือ ข้อเขียนต่าง ๆ ที่คัดลงมาพิมพ์ ผู้จัดทำไม่อาจขอฉันทานุมัติจากท่านผู้ทรงคุณ ที่เป็นเจ้าของเรื่องนั้น ๆ ตามมารยาทอันควร ทั้งนี้เพราะเหตุ ๓ ประการคือ ผู้จัดทำได้คำนึงว่า ได้กระทำไปด้วย กุศลเจตนาที่จะเผยแพร่ธรรมะของพระบรมศาสดาจากข้อเขียน หรือข้อคิดของท่านเหล่านี้ ซึ่งเป็นผู้ที่ผู้จัดทำให้ความศรัทธา และเคารพนับถืออย่างสูง นั่นประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง ด้วยภาระหน้าที่การงานของผู้จัดทำที่ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพในทางอื่นที่มิใช่ในทางเขียนหรือพิมพ์หนังสือ ทำให้ไม่มีโอกาส จะทำตามทางที่ควรในการขอฉันทานุมัติ จากท่านเสียก่อน ประการต่อไป ผู้จัดทำเห็นว่างานเขียนและข้อคิดของท่านเหล่านั้น มุ่งหมายให้เป็นธรรมทานอยู่แล้วโดยวิสัย การที่จะนำมาเผยแพร่ให้กว้างขวางออกไปอีก คงไม่เป็นโทษ จึงหวังว่าจะได้รับเมตตาจากท่านเหล่านั้น ที่จะให้อภัย และเป็นพระคุณอย่างสูงแก่ผู้จัดทำ

หากกุศลเจตนาของผู้จัดทำครั้งนี้ จะอำนวยผลให้ผู้อ่านได้รับสาระประโยชน์บ้างแม้เพียงเล็กน้อย ก็เป็นการเพียงพอแก่ความปรารถนาของเจ้าภาพแล้ว

ด้วยคารวะ

จาก

"ผู้จัดทำ"

หนังสือที่ใช้คัด และอ้างอิงประกอบการเขียน

๑. พุทธประวัติจากพระโอษฐ์ *ของ ท่านพุทธทาสภิกขุ*

๒. ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์ ,, ,,

๓. ตามรอยพระอรหันต์ ,, ,,

๔. อิทัปปัจจยตา ,, ,,

๕. ตัวกู–ของกู ,, ,,

๖. สิ่งที่ทำให้ลามก ,, ,,

๗. อัตตา–อนัตตา (ปาฐกถา) ,, *ท่านพระสุพจนมุนี (ผิน ธรรมประทีป)*

๘. พระไตรปิฎก แปลย่อ ,, *ท่านพระปริยัติเวที*

๙. พระไตรปิฎกฉบับสาระสำคัญ ,, *นายรุ่งเรือง บุญโญรส*

๑๐. พระคริสตธรรมใหม่ ,, *องค์การ กีเดียน อินเตอร์เนชั่นแนล*

๑๑. พุทธธรรม ,, *พระวิสุทธิโมลี*

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์รวมข่าว "จักรวาล" เลขที่ ๖๕๒/๕ ซอยนรอุทิศ
ถนนนครไชยศรี โทร. ๕๘๕๕๘๕๕ นายสุนทร เทพวาทินันท์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

หน้า	บรรทัดที่	ข้อความ	แก้เป็น
๒๐	๙	Poor	Your
๗๓	๕	ทำให้บุคคลผู้สูญเสีย	ทำให้บุคคลสูญเสีย
๗๔	๑๘	ประดับเกียติ	ประดับเกียรติ
๗๘	๑๕	ยึดมั่นถือนมั่น	ยึดมั่นถือมั่น
	๑๐	Paaents	Parents
๘๑	๑๑	ดับหรือจะ	ดับหรือละ
๙๑	๗	หรือจิ	หรือลิ
๙๒	๑๗	เพาะฉะนั้น	เพราะฉะนั้น
๑๐๐	๘	คนลวง	คนกลวง
	๙	ขับคนลวงตัดเอาคน	คัดเอาคน
	๒๒	Braley	Barley
๑๐๒	๑๗	เราโทษ	เราเห็นโทษ
๑๐๔	๑๒	พ้าบัญญัติ	เราบัญญัติ
๑๐๖	๓	พั่นอันบน	ไฟอันบน
๑๑๑	๑๖	พึงเรียกบท	พึงเรียนบท
๑๑๕	๑๒	บุญจนเจตนา	มุญจนเจตนา
๑๑๙	๑๑	(เหล็ก)	(หลัก)
๑๒๒	๑๕	ได้บรรจุ	ได้บรรลุ
๑๒๓	๒๓	ธรรมนิยม	ธรรมนิยาม
๑๓๖	๑๓	ชาติ โมก	ปาติ โมกข
	๑๕	สาท[illegible]	สมาทาน
	๒๑	ชาติโมก์ข	ปาติโมกข
๑๓๗	๗	วิมุตติ....ขยญาณ	วิมุตติขยญาณ
๑๓๗	๒๐	บรรลุถึงอาส	บรรลุถึง อาสว
๑๓๙	๑๑	จึงมีคำพูดว่า “แล้	จึงมีคำพูดว่า“แล้ว
๑๔๒	สุดท้าย	วิสุทธิเมลี	วิสุทธิโมลี